

Megjelenik
minden csütörtökön

Szerkesztőségi szállás.

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi részét illető
közlemények czimzandók.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDELYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Kiadó-hivatal:

Stein János könyvkereske-
kedése, hová az előfizetési-
pénzek legzélszerűbben pos-
taltalvánnyal küldendők.

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Tanév elején. (?) — A halál története. — Az áll. ig. tanács nagy gyűléséből. r. t. Vidéki Élet: A vajdahunyad-zarándi egyházmegyéből. Jakab Mózsá. Külföld: Németország, Oroszország. — Tárcza: A mahomedánok vallásos életéből. (Folyt.) — Egyházi s iskolai hírek. — A szerkesztő postája. — A kiadó hirdetése.

Tanév elején.

Kolozsvár, sept,

(?) Az 1877/8-diki tanév kezdetét vette. Nem vagyunk barátai az oktatás ügye felekezeti szempontból való birálgatásának, a propaganda csinálás sincs szándékunkban; mindazonáltal, mintegy a lapunk hasábjain megjelent tanügyi értesítvények utóhangjaként, hely- és időszertűnek tartjuk a lefolyt tanév eredményeiről kissé általánosabb áttekintést adni, mely egyszersmind bevezetésül is szolgál az előttünk álló új iskolai tanfolyamra.

Protestans gymnasiumaink tagadhatatlan előnyét a többiek felett mindenekelőtt az képezi, hogy a nevelést és tanítást bizonyos fokig egyesíti magában, a magán-tanítói rendszer által. Főlöszleg volna e rendszer methodicai fontosságát itt bővebben részleteznünk, de talán igazunk lesz, ha az általánosán constatatált siker és előmenetel hathatós tényezőjéül, a nélkül, hogy az illetőknek érdeméből ezáltal valamit levonnánk, első sorban ez üdvös intézményre mutatunk rá, mint a melynek fenntartása és továbbfejlesztésétől, a protestans iskolai oktatás szabadelvűségére támaszkodva, még sokat várhatunk.

Kapcsolatban állanak ezzel, a közép-tanodai oktatás terén pár év előtt megpendített, de csakhamar ismét feledésbe merült reform-eszmék is, minők a humanismus és realismus kérdése tanodáinkban, a magán-szorgalmi tanulás, az érettségi vizsga beszün-

tetése stb. melyek bár mélyebbreható lényeges változásokat czéloznak, s eldöntetésök épen azért még sokáig pium desiderium marad, de azért előleges megvitatásuk s komoly tekintetbevételük nem kevésbé sürgetendő.

Ezektől eltekintve azonban, bárki is elősmerui kénytelen azon nagy haladást, melyet iskoláink különösen egészség-ügy és tisztaság tekintetében tettek. A csoportos együttlakásnak az a légrontó káros resultatuma, mit az angol oly stereotyp módon „schoolmiasm“-nak nevez, ma már csaknem teljesen ismeretlen előttünk. Rájöttünk végre arra, hogy az iskolai életünkben néhol járványosan jelentkező pusztítási hajlammal, minő a padacsonkítás, falbefirkálás, tisztátlanítás s más efféle, hiában okoznók az éretlen eszű gyermekeket. Igyekezzünk olyanná tenni tanodáink külalakját, mondja egy francia paedagogus, hogy a tanuló mintegy templomban érezze magát, a mikor benne jár, s így önkénytelenül őrizkedni fog annak bármely csekély mértékbeni megkárosításától. Példák gyanánt szolgálhatnak e részben a Hase-féle magán-tanterem a jeni egyetemen, az amerikai, svájci iskolák stb. E praeventiv módszerrel, mely a gyermekben jó-előre felkölti az aetheticai érzéket, leg-sikeresebben elérhetjük a czélt — tanodáink állandó csinosan tartását.

Egy igen fontos körülményről nem szabad azonban megfeledkeznünk. Általánosán tapasztalható jelenség, hogy egy, a gymnasiumokat jó sikerrel végzett ifju is, egyetemre kerülve, csüggedve vallja be, hogy középtanodai osztályaiban nem nyert elég alapot tanulmányainak szakszerű folytatására. Igazságtalanságot követnénk el, ha e jelenség okát a közép-tanodai oktatás hiányosságában keresnők. Ez oktatásnak szakcélokat nem szabad maga elé tűzni. Sajnálatlaltal valljuk be azonban, hogy épen a magánta-

nulás tere az, mely elé néhol oly akadályok vannak gördítve, hogy azok elhárítása az iskolai szűk viszonyok közepette csaknem lehetetlenné válik. Ily akadályokul tekintjük mindenekelőtt némely tanodáinkban a könyvtárak gyarló állapotát, ha nem teljes hiányát; szintúgy a tudományos folyóiratokét is, melynek következtében az illető nehezen szerezhethet magának információt szakirodalma momentán állásáról. E részben óhajtható volna, a legújabb műveket legalább, még áldozatok árán is beszerezni, ha már a nagylelkű maecenások száma az idők mostoha járása következtében annyira meggyérült.

Ugyancsak erre vonatkozólag gátló körülmény az iskolai önképzőkörök működésének bizonyos traditionalis színezete, mely a szépirodalmin kívül csaknem minden szakot kizár magából s paragon hágy. Ujabban a többiek közt a n.-enyedi Betlen-tanoda értesítőjéből is hasonló panaszt volt alkalmunk tudomásul venni. De ott legalább enyhítve van a baj, az évenként kitűzött pályadíjak által; hány tanodánk van azonban, melynek anyagi körülményei ezt tenni nem engedik! Ily esetekben csak úgy várható orvoslás, ha a tanári kar úgy az önképzőköri, mint a könyvtári és magánszorgalmi ügyekben jótanácsosul, példával és gyámolítással jár elől.

De hagyjuk ezt. Protestáns iskoláink programja rég ismeretes, s elég garantiát nyújt arra nézve,

hogy az értelmi, erkölcsi, s testi nevelés minden téren sikeres eredményeket fog létrehozni, kitűzött irányának hű szemmel tartása mellett. Ma már a természeti dispositio az az alap, melyre a társadalmi képzés üdvös munkáját építjük. Ma már, ha a gyermeket a társadalom formájába faragjuk, köszörüljük s illesztjük, azt nem úgy tesszük, hogy azáltal természetes életszerveit ejtsünk csorbát. Protestáns oktatás és protestáns vallás, ma már egyaránt kiszabadult a merev szabályok s dogmák békóiból, hogy az egyéni relatiók szabadabb, életképesebb mezejére lépjen át. Közel az idő, melyben a nevelőt nem egyedül szakképzettsége fogja qualificálni, hanem ember- és világismerete egyszersmind. Legyen a nevelés jelszava: a természeti hajlamok, az egyéniség létjogának elismerése s feuntartása. Legyenek a tanítók bölcsek s művészek is egyszersmind, kik nem csak elvek, de közvetlen inspiratiók sugallata alatt végzik a rájuk bízott imposans feladatot, a haza ifjúságát jobbra, derekabbá tenni elődeinél. Addig is, Isten nevében előre!

A halál története.

(Vallástörténelmi tanulmány.)

Cikkünk tárgyának két jó oldala van mindenek előtt. Először az, hogy nem új s így mindenki előtt bőséges alkalom nyilhatott már eddig is a felette való elmélkedésre: másodsor pedig, hogy ez avultság dacára is, tagad-

állapotra mindenki elérhet, eljuthat előbb-utóbb, a szerint a mint többé-kevésbé vetkezte le magáról szenvedélyeit, mert ezek a szenvedélyek azok, melyek ephemer személyiségünket alkotják, s tökélyünk azon mértékben gyarapszik, a mint megszűnünk *magunk* lenni.

Egy ily rendszer, melynek eredete s célja a semmiség, távol áll attól, hogy megfelelhessen emberi természetünknek, melynek concretabb létre, s meghatározottabb állapotokra van szüksége; e bölcselmmel haladva lépten-nyomon ellenmondásokra találunk, melyekkel együtt secták s dissidentiák ütök fel fejeiket. Ez történt a dervisekkel is. A mint a gnosticusok, új-platonikusok s minden ország volt vagy leendő philozophusai, úgy ők is fölveték magokban a rossz eredetének s orvoslásának örök problémáját. Némelyik azon elvből indulva ki, hogy csak egy lény van, s a teremtmények nem egyebek, mint ez egy lény módosulásai, tagadták a rossznak létezését; állították, hogy miután Isten minden művében jelen van, s miután minden physical, értelmi vagy erkölcsi phaenomen, melyen keresztül meggyünk nem egyéb, mint az ő természetének módosult nyilvánulata, tehát nem tehetünk választást a létező tények, vagy érzetek közt, mert abszolút értékük ugyanaz, s a rossz nem egyéb névvel. Ime ezt nevezzük logicába bonyolodásnak s szókkal való játszásnak.

TÁRCZA.

A mohamedánok vallásos életéből.

A dervisek.

(Folytatás.)

Mi helyet foglal tehát el e rendszerben az ember a dervis előtt? — Az ember nem egyéb, mint ez oceán egy hulláma, mely a nagy mindenségben futólagos, helyi módosuláson megy át s aztán örökre eltűnik; egy esőcsepp, mely a tenger mélyébe hull s ott elvegyülve vész el; egy napsugár, mely kialszik a nélkül, hogy létezésének nyomait hagyta volna hátra.

A mint látjuk, a dervisek pantheismusa teljesen ugyanaz azonos Indiáéval; mindkettő a nirwanát, az örök megsemmisülést tartja legfőbb boldogságnak; mindkettő egyaránt vágyik a nagy mindenségbe való teljes, végleges átvadásra, az öntudatlan boldogság ama nyugodt zavartalan állapotába, midőn az ember átfutva a létezőknek láncolatán, ki-merítve a cosmitikai változások sorozatát, az abszolút anyag állapotaiba tér meg s önmagának nemlétébe süllyed. Ez

hatatlanul a legnagyobb mértékben alkalomszerű, s így hizelgünk magunknak, hogy némi, még ha nem is kielégítő, érdeket bír magá iránt kelteni. Hogy ez érdek meg volt és meg van, sőt meg is marad mindörökké az emberben jövő sorsának homályos rejtélye iránt, arról megvagyunk győződve. Részünkről azt hiszük, Sokrates sem ürítette ki nagyobb közönyvel mérge poharát, mint a minővel Hamlet áll és töpreng a tulvilág zárt ajtaja előtt, melynek titkait kitudni oly sovár és oly végtelenül lehetetlen.

Még ha lehetnénk is némely esetekben az élet iránt közönyösebbek, a halállal szemben nem lehetünk azok, hozzá csak tagadólag vagy állítólag viszonyulhatunk, sőt még ez utóbbi esetben sem tagadhatjuk meg borzadályunkat, félelmünket kétes végzetünk iránt. A régi bölcssek ezt nem is szégyellték, mint ezt Epikurus híres mondásából láthatjuk: „Morio nolo, sed me esse mortuum nihil aestumo.“ De sőt az új-szövetség hívőinél is találunk erre példát. Pál apostol a zsidókhöz írt levelében az emberekre azt mondja: „a haláltól való félelem miatt teljes életokban rabok.“ (2, 15.)

A legáltalánosabban elterjedt nézet ennek folytán a halálról az, hogy ez valami isten- és természet-ellenes dolog, a mi eredetileg nem volt belevéve a teremtés rendjébe. A szentírásnak is ez a véleménye. Szerinte a halál a bűnnek zsoldja (Róm, 6, 23.) s csak az első emberpár engedetlenségének következtése. Ezzel rokon hagyományokra találunk az egyiptomiak, phoeniciaiak, chaldeaiak, perzsák, etruskok, chinaiak, sandvich-szigetbeliek, észak-amerikai indiánok s más törzseknél. A görögök Pandora mondájának is ez az alapja. A héber és görög monda közt még részletesebb analogiát is találunk; amott a protevau-

Mások ellenben nem tagadták a roszt, sőt állították, és egész éltüket arra szentelték, hogy ellenorvosságot s belső gyógyulást találjanak. Ezekkel együtt a keresztyén aera első századainak gnosticus ábrándjaira térünk át, hogy tudniillik az emberben a két elv örök küzdelemben él egymással, míg egyik szünet nélkül jó régióba vágyik repülni, addig a másik visszatartja a rossz birodalmában. Állították még, hogy a rossz az anyag, a testnek és léleknek káros, momentán egyesülése; ha a lélek minden bilincstől szabadon magára lenne hagyatva, Istenhez repülne, őt színről-szinre látná s vele azonosulna, de nem használhatja szabadon szárnyait, lakhelye börtön, s a sűrű fátyol mellyel fődve van, nem engedi a maga teljességében szemlélnie az örök, isteni központot, melyből maga is emanált. E börtönt szétrombolni, e sűrű fátylat fölemelni vagy elszakítani kell; ez az orvosság, ez a gyógyulás. Természetesen ez az elv vezérelte az ilyen tanok vallóját az önkínzásra, a test gyötörtetésére, mikor is a lélek kevésbbé lévén aláadva a test kötelékeinek, fölülkerekedik, az extasisig és contemplatioig magosul, s még egy lépés és Isten lelkebe tér meg.

E dogmáknak gyakorlati eredményei nem késtek nyilvánulni. Abban a pillanatban, melyben bebizonyult, hogy az ember még az életben fölemelkedhetik Istenhez s összeol-

gelium, közvetlenül a bűnbeesés után, itt mag a benszoruult remény. Érdekes összehasonlítást lehetne e két hagyomány közt tenni népjellemileg, de az most nem feladatunk. Legyen elég itt annyit megjegyezni, hogy a mennyivel naivabb, derültebb motivumaiban a görög, annál nagyobb szabásu, életteljesebb, sőt megkapó, problematicus drámaisága a zsidó monda; s ha nem is folyamodunk a közös eredet vagy véletlen átszivárgás hypothesiséhez, az emberi természet örök, változhatatlan törvényeiben is elég alapot találunk e csodás analogiák kimagyarázására.

De ezt csak melleleg. Térjünk vissza a héber bűnbeesési elméletre, s vizsgáljuk azt kissé részletesebben, a mennyiben a halál történelmével kapcsolatban áll. A genesisnek ez az elbeszélése az ugynevezett jehovisticus okmány Fuchs véleménye szerint, Salamon király idejéből eredhet, s Krisztus előtt a 7-dik vagy 10-dik században tétetett oda, a hol most áll, a régi zsidó okmányok compilatora által! Bármint álljon a dolog, annyi igaz, hogy csak symbolicailag értelmezhető, de később igen fundamentalis jelentőségüvé válik a Pál apostol tanrendszerére nézve. Mert ugyanis az öröklött büntetés és eredendő bűn föltevése nélkül a megváltás egyházi elmélete lehetetlenné válik, míg e basis elfogadása mellett annak consequens logikai eredménye gyanúat tekinthető.

Döntő befolyásu körülmény itt azonban az, hogy vajjon e monda szerzője határozottan kinyilatkozta-e, hogy az ember már eredetileg halhatatlannak teremtett, vagy pedig csak kilátás volt ez nála, melyet Isten parancsának megszegése által eljátszott. Ez esetben a büntetés nem *damnum*, nem egy már birtokolt tulajdonnak elvesztése, hanem *lucrum cessans*, egy kilátásba helyezett nyereségnek meg nem kapása. Az sincs továbbá bebizonyítva, hogy vaj-

vadhat vele, nem volt többé szükség a külső cultusra, mely nem lett volna már egyéb, mint az embernek önmaga iránti cultusa. A vallás jó, az igaz, de csak a köznépre nézve; ez azon zablá, mely az embert a bűntől távol tartja, az erény ösvényén. Szükséges a végre, hogy az embert magába zárja, mint kancsó a vizet, de egyre megy bármilyen legyen is a kancsó vagy vallás formája, csak hogy a czél elérve legyen. Az az ember ellenben, ki a tömegből kiemelkedett, s a kezdetnek három lépcsőjén fölhaladva a boldogságot érte el, az Istenhez hasonló leve, szikra, melynek lángja Isten, ő maga Isten, mi szüksége volna hát a vallásra? A Korán a végre adatott Isten által az embereknek, hogy őket kalauzolja, s hogy a sötétség barlangjából ki, az örök fényességre vezérelje; s valamint azoknak, kik a Caabában vannak, nincs szükségük delajtúr e, hogy a Kiblet megtalálják, tudniillik a mekkai irányt, ép úgy nincs szükségük fáklyára és kalauzra azoknak, kik már a boldogságra jutottak, s Istennel való társulás folytán teljes fényre s örök igazsággá lőnek. A vallás nem az ők számára való, mert ha másoknak zablául szolgál is, őket nem tudná fékezni s visszatartani. A mint látható, ez kézzelfogható visszautasítása a moschebeli cultusnak s a proféta tanításának.

(Folytatása következik.)

jon a genesis csakugyan azt tanítja, hogy Ádám és Éva volt ez első emberpár? Az e kérdéshez férhető kétségek e lap hasábjain csak nem rég is fejtegetve voltak, még pedig magából a bibliából vett érvekkel, ugyanazért elégnek tartjuk itt azt constataálni, hogy ha a genesis praeadamitákat, azaz Ádám előtt élt embereket el nem fogad, de hogy coadamiták, Ádámmal egykorúak lehetnek, azt sehol sem tagadja. A bűnbeesés mondájának benső igazsága, typicus jelentősége különben ez esetben sem szenved csorbát; csak érteni kell.

Figyelemreméltó, hogy Krisztus sehol sem czéloz a paradicsom és bűnbeesés történetére. A paradicsomról csak átvitt értelemben szól, mint az igazaknak jövődő tartozkodási helyéről. Eltekintve az apokalypticusoknak hivatkozásaitól (2. 7, 22 és 2. 14) az élet fájára, mely Isten paradicsomában áll, csak Pál apostol az, ki az első emberpárról, azok bukásáról és büntetéséről szóló szent mondát theologiai rendszerében értékesíti.

(Folytatása következik.)

Az áll. igazgató-tanács nagy gyűléséből.

Kolozsvár, sept.

Jelen voltak főt. Nagy Péter, elnök. b. Kemény Gábor, Zeyk Károly és gr. Bánffy Miklós, főgondnokok; legid. gr. Bethlen János, Gyarmathy Miklós, Lészai Ferencz, Szabó Pál, dr. Kolozsvári Sándor, dr. Kovács Ödön, Szász Béla, ig. tanácsosok; Incze Mihály, mint h. titkár, Parádi Károly tanügyi előadó, Szabó Ádám számvevő és Deák József, pénztárnok.

Az időközben elnökileg ellátott ügyek bejelentése és tudomásul vétele után, tárgyalás alá vétetik Szász Béla ig. tanácsos beadványa nyomán, a sepsii egyházmegye egyházkerületi képviselői 5-re emelésének ügye. A múlt augusztusi nagy-gyűlés ugyanis, elnöki döntő szavazattal létrejött határozatában, megadta nevezett egyházmegye azon kérését, hogy népessége a 26 ezeret feljül haladván, nem a törvény szerinti 4, hanem 5 képviselőt választhasson. Szász Béla és társai e határozat ellen különvéleményt jelentettek be azon czímen, hogy a törvény ily szerű kiigazítására egyedül a közgyűlés lehet illetékes. Szász Béla a különvélemény beadása előtt azonban, aug. 9-dikéről keltezett beadványával — az ügy elvi oldalát mellőzve — arra hívta fel az igazgató tanács figyelmét, hogy az 1870. névkönyv a sepsii egyhm. népességét, táblázatos kimutatásában 20,338 lélekre teszi, ha pedig ugyanazon névkönyvből az egyhm. egyes egyházainak lélekszámát összeadjuk, kijön 20,855 lélek, különbség 517 lélek; az 1877. névkönyv szerint ugyanez az összevetés kiad 183 különbséget. Ez ellenmondások, szerinte, megbízhatatlannak bizonyítják a Névkönyvet. Megbízhatatlannak továbbá a számadatok azért is, mert míg az 1877. évi névkönyv összes kimutatása, a püspöki egyházakat is odaszámítva, 20,332 lélekre teszi az egyhm. népességét, addig a kérést magában foglaló egyh. megyei jegyzőkönyv e

népességet teszi 26518 lélekre (különbség 186). Sajátságosnak és a maga nemében páratlannak jelzi a beadvány azt a tényt, hogy a sepsi-szent-györgyi egyház 1870-ről 1871-re 1200, mond egyezer kétszáz lélekszaporulatot mutat a Névkönyv szerint, lévén 1870-ben az egyház népessége 1470, 1871-ben pedig már 2670. Megjegyzi továbbá, hogy a névkönyv az egyhm. népességét már 1870-ben 22 ezer 961 re (saját összeadása szerint 23,478-ra) teszi s ha az alkotmányozó közgyűlés mégis csak 4 képviselő küldésére jegyosította amaz egyházmegyét, az állítólagos hiba kiigazítására csak is a közgyűlés lehet hivatott. Rámutat, végül, a beadvány arra a tényre, hogy a brassói egyházközség népessége a szerv. törvény megalkotásakor, az 1870. évi névkönyvben 798-ra van föltéve, az 1877-dikiben pedig 1200-ra és ezen feljül „változó és környékbeli” hívek czímen 800-ra, összesen 2000-re. Miután azonban a változó és környékbeli tagok magában az egyházközségben nem bírnak szavazatzoggal, hogy az egyházkerületi választók közé beszámíthatók-e: szintén csak a közgyűlés döntheti el. Minde megbízhatatlan, páratlan és eldöntetlen adatok a különvéleményben fölhozandók lévén; a beadvány írója pedig nem kívánván, mint egyházi hivatalnok, az egyház hivatalos okmányainak megbízhatatlan voltát a közönség elé tárni s újabb vita kérdés üszkét dobni a közélet terére: kéri a nagygyűlés engedélyének expeditióját, a szeptemberi nagy-gyűlésen leendő újabb tárgyalásig csak épen felfüggeszteni, (miután a kis-gyűlés a nagy-gyűlés határozatát nem superrovideálhatja) hogy a jobban értesülendő igazgató-tanács, a nem csak elvileg, hanem számítással is elkövetett tévedéseit helyreigazítsa.

E beadvány az aug. 12-diki közgyűlésen előadatott ugyan s több ig. tanácsos ki is fejezte óhaját, hogy az expeditio a szeptemberi nagy-gyűlésig elhalasztassék mindazonáltal ez óhajnak elég nem tétetett s az expeditio meg is történt — a beadvány pedig a jelen gyűlésen került érdemleges tárgyalás alá.

A főt. elnök ur hosszabb beszédben reflectál a beadvány adataira. Előadja, hogy a számadatok téves volta összeadási hiba eredménye, a mint a Sz. B. összeadása is hibás, az 1870. évi névkönyvben kimutatott különbség nem 517, hanem 417, az 1877. évi pedig nem 183, hanem 18-czal kevesebb lévén. A sepsi-szt.-györgyi 1200-nyi szaporulatot, hivatalosan bekért fölvilágosítás nyomán az 1870-ben megejtett orsz. népszámlálással kívánja kimagyarázni, a brassói változó 800 tag számát pedig ha le is ütjük az egyhm. népességének számából, a kívánt mennyiség akkor is meg van. Egyébként a kérdés reassumtioja ellen nyilatkozik.

Szász Béla rámutat arra, hogy még ha az ő összeadása hibás találna is lenni, maga a főt. püspök ur is constatal 417, illetőleg 165 főnyi különbséget egyazon hivatalos kimutatásban, s tanusítja a névkönyv számadatainak megbízhatatlan voltát avval, hogy az orsz. népszámlálás egyetlen egyházközség népességi számában, egyetlen évre 1200 lélek különbséget derít föl — elképzelhető tehát, hogy a többi számadatok mennyire megbízhatók. A Brassói 800 változó

tag szavazó képességére nézve föntartja azt a nézetét, hogy a fölött csak a közgyűlés dönthet — ismételten kijelentvén, hogy a dolog elvi oldalára nézve csak a közgyűlést tartja a törvény ily szerű kiigazítására jogosultnak.

A reassumtio lehető, vagy nem lehető volta fölött folytatott némi vita után, b. Kemény Gábor — kijelentvén, hogy az igazgató-tanácsot a törvény ily kiigazítására jogosultnak nem tartja — fölfejt, hogy a sepsii egyhm. a multkori határozat által annak a veszélynek tétetett ki, hogy a közgyűlés eshetőleg nem hagyván helyben az ig. tanács hatáskörén tullepő határozatát, az egyházmegye egészen képviseltetés nélkül maradhat, azért azt a közvetítő indítványt teszi, hogy a multkori határozat érintetlen hagyatván a sepsii egyh. megyének rendeltessék meg, hogy mind az új 5 választó-kerület szerinti 5, mind pedig a régi 4 vál. kerület szerinti 4 képviselőt válassza meg, a közgyűlés elhatározása alá bocsátatván aztán, hogy egy 5-ös, avagy 4-es választás küldöttjeit kívánja-e igazolni?

Ez indítvány egyhangulag elfogadtatott.

Kovács Gyula n.-enyedi főtanodái volt erdősre nézve (ki honvédségi hadapród), a honvéd parancsnokság korábban kérdést tevén, ha forog-e fönn ellene becsületét, jellemét illetőleg itten vád — a jelen gyűlésre nyilatkozat végett felszólítottatott a vizsgáló bizottság elnöke, — valamint a számvevő is útasított, hogy számadói megjegyzéseit tegye meg K. Gy. számadásaira s a kitett nehézségek ellenében fölhozott mentségeire. A vizsgáló bizottság elnöke családi körülményei által akadályoztatva lévén tisztében való eljárásában, egy korábbi gyűlésben Gyarmathy M. v. bizottsági tag neveztetett ki helyettesül. Gyarmathy M. most jelenti, hogy a v. bizottság tagjai behívására meg nem jelenvén, a bizottság nevében nem terjeszthet véleményt elő; a maga részéről azonban abban a véleményben van, hogy K. Gy. volt erdős az ismeretes honvéd-faüzlet körül tanusított eljárásáért eléggé meg van büntetve hivatalából való elbocsátásával és avval, hogy a faüzlet körül szerzett nyeresége számadása rendjén terhére iratik s ezért K. Gy. ellen külön bünvádi keresetet indíttatni nem tartja szükségesnek. A számvevő pedig jelenti, hogy a számadási enodatiokat nem fejezhette be, mivel némely fölkerült okmányok még nem jutottak kezébe. Az ig. tanács magáóvá tevén Gyarmathy M. véleményét, ezt közli a honvéd-parancsnoksággal, s egyszersmind betekintés végett megküldi ennek másolatban a vizsgáló bizottság jegyzőkönyvének azon pontjait, melyek a Kovács Gyula által, erdőszsége idejében saját számlájára folytatott faüzletre vonatkoznak.

A nagy-enyedi főtanoda gondnoksága, korábbi fölhívásra, fölterjeszti idei költségvetését, építési tervezeteit, tőkői kimutatását, ügyvédje szerződvényét s több az 5-ös bizottság által tett kérdésre válaszát. Jelentés-tétel végett áttétetik az ig. tanács által az enyedi ügyekben kiküldött 5-ös bizottsághoz

A vall. és közokt. m. k. miniszter leirata Marton János és anyja Szongott Anna panasza folytán, mely szerint néhány pagócsai lakos Márton István (a panaszló atya, ille-

tőleg férje) 1872-ban állítólag illetéktelen egyházi forumon (a n.-enyedi egyházmegyében) választatott el nejétől s szintén illetéktelen egyházban, (Gerend), eskettetett törvénytelenül össze Veres Borbálával, kivel már korábban házasságtörő viszonyban élt. A miniszter e panaszt és mellékelt okmányait, több állítólagos törvénytelenségre vonatkozó kérdő-ponttal együtt avval a meghagyással küldte az ig. tanácshoz le, hogy saját hatáskörében vizsgálatot hajtván végre, jelentését, az okmányokat, és válási periratokat terjessze föl. Az okmányok, anyakönyvek — a válási periratok kivételével — e gyűlésre a főt. püspök úr által beszereztetvén, a miniszteri leirat tárgyalás alá tűzetik.

A panaszló nem csak az enyedi egyh. m. illetékességét támadja meg, hanem a főtörvényszék határozata annak idején föltételes lévén, mely szerint politikai hatósági kényszerítő eljárás igazolásától tette a váló-levél kiadását függővé, — azt is okmányilag bizonyítja, hogy ily kényszerítés az illetékes politikai tisztviselő által soha végre nem hajtott, míg ezzel szemben a főt. püspök ur, ugyane polit. hatóságtól 1872-ban kelt bizonyító levelet producal. Ugyanily homlokegyenest ellenkező okmányok szerepelnek az illető politikai községtől, lelkesztől sat. mihez képest a vizsgálatnak nem egyházi hatóság alá eső közegekre is kikellene terjedni, s ezért az ig. tanács az összes okmányokat fölterjeszti a miniszterhez, a maga részéről a teljes vizsgálat keresztül vitelét lehetőnek nem tartván. Fölterjeszti továbbá panaszos egy pót-folyamodványát, okmányaival együtt, mely szerint n. Marton István az esketés napján nem is lehetett Gerenden, mintán a mellékelt okmányok *alibit* tanúsítanak. Végül elrendeltetik a válási periratoknak a n. enyedi egyházmegyétől való fölkerése s szintén a cultus miniszterhez leendő fölküldése.

Panaszos pót-folyamodványában azon állítás is foglatatván, hogy az eskető pap az esketési j. könyvbe az adatokat csak útolagosan, a jelen évben, ő előtte írta be erre nézve feleletre hivatik föl az eskető pap. Az u. szt.-péteri keresztelési anyakönyvben pedig, egy Marton Istvánnak 1859-ben Veres Borbárától született gyermeke bejegyzésénél kihuzás fordulván elő: ez ügy, megvizsgálása végett a főt. püspök urhoz tétetik át.)*

Két lelkesz afa, kik dézmkárpótlási papirjaik után nem huzzá kszelvény-jövedelmüket, az iránt kérvényeznek, hogy a szelvény-adó mennyiség (a kolozsvári adó-hivatal által vonatván le) hivatalosan bizonyittassék, e bizonylatok alapján megyei virilis-jogukat kívánván az illetők törvényhatóságaikban érvényesíteni. A bizonyítvány a pénztárnok által kiállítatva s az elnök által igazolva az illetőknek megküldetik.

Több leány-egyház az iránt panaszokdván, hogy bár iskolájuk nincs és nem is volt, rajtuk a tanítói 12 frtnyi

*) Részünkről azt hisszük, hogy — eltekintve az eljárás némi szabálytalanságaitól — ez ügyben, panaszló részéről, mistifikációk forognak fönn, mert az illetőkről fel sem tehető, állított visszaélések elkövetése.

nyugdíj fölhatatik: e jogtalan eljárás ellen fölterjesztés intéztetik a nm. miniszter úrhoz.

Az ügyvéd ez ideig nem nyilatkozván az icánt, ha hajlandó-e lakását, állandóan Kolozsvárra tenni át, az ügyek gyors és pontos vezetése csak helyt lakás mellett levén lehető: fölhatatik, hogy nyilatkozatát e hó végéig tegye meg, helye — ellenkező esetben — megürültnek tekintetvén.

r. t.

VIDÉKI KÜLETT.

A vajda-hunyad-zarándi egyházmegyéből.

Algyógy, 1877. aug. 31.

T. szerkesztő úr! Az „Erdélyi Protestans Közlöny“ 34-ik számában, n. t. Bartha Lajos úr, egy leczkét intéz hozzám. Engedje meg nagytiszteletű szerkesztő ur, hogy becses lapjában röviden felelhessék e leczkére.

Én ma sem mondhatok egyebet, mint a mit július 25-én mondtam, t. i.: 1873-ban bejelentettük néhai Dáné István esperes úrhoz a gyógyi papi fizetésnek 130 frttal való növekedését, s mi ebben megvöltünk nyugodva. Ez év folytán — igaz — megjelent az „Erd. prot. Közlöny“ hasábjain az erdélyi ref. egyházak osztályozása; de makacs szemfájásom miatt hónapokon keresztül nem olvashattam semmit, s így a gyógyi egyház osztályozását sem vettem tudomásul, egész a tordosi candidátióig. Különbben ha tudomásom lett volna róla, csak nem hallgattam volna magam kárára.

Hogy az esperesi jegyzőkönyv és az egyházmegyei gyűlések jegyzőkönyve, nem egy, ezt még csakugyan feltudom fogni „ügyetlen“ fejemmel, s ezt tudtam még aljegyző koromban. S most már azt is tudom, hogy a 137 frt. szaporodás nincs fölvéve. Mint a közelebbi esperesi körlevélből értesültem, nemsokára szerencsénk lesz az egyházmegyei vizsgáló bizottsághoz, s akkor — miután már tudomásunk van róla — jóvá tesszük a mulasztási hibát.

Tartozom egynek a kijelentésével, s ez a következő: néhai n. t. Dáné István úrnak emlékéért megbélyegezni, nem volt még gondolatomban sem. De különben is, az igaz jellemről, mint gránitszikláról, még a rágalmazás nyilai is visszapattannak. Hasztalan bontották le az Áthéné-béliek a Demetrius tiszteletére emelt szobrokat, mert erőnyei megmaradtak. Az 500 frt csak bizonyításául volt felhozva annak, hogy nyomtalanul maradhatott a papi fizetés 137 frtos növekedése is akkor, mikor az 500 frt. bevételére — a n. t. esperes úr szavaival élve — „se lehetett jó darab ideig rá akadni“. Csakhogy ezen jó darab idő alatt gróf Kún Kocsárd úr ő mlga szóba hozván a család némely tagja előtt az 500 frt. befizetést, kinyilvánult, hogy tudomásuk vagyon róla. Hogy n. t. Bartha Lajos úrnak, mint a néhai Dáné István úr vejének, volt-e tudomása róla?: nem tudom. Csak azt tudom, hogy a merev hivatalosság útjára lépett, szemben gr. Kún Kocsárd egyhm. főgondnok úr ő méltóságával, akkor, mikor egy személyes találkozás ösvényén, minden

sérelmet el lehet vala kerülni. Én, részemről, ez utóbbit választottam volna, s akkor nem vette volna a gróf úr ő mlga keserű zaklatásnak. Így pedig annak vette, mert már az esperes úr hivatalos felszólítása előtt, gróf Kún Geiza úr ő mlga kérdést tett az 500 frt. iránt, mondván, hogy az esperes úr nyugtákkal való igazolást kéri a befizetett összegekről. Erre felelt a főgondnok gróf úr, hogy azt befizette néhai Dáné esperes úrnak s nyugtája is van róla, de azt úgy oltette, hogy nem akad rája. Ezen közvetett felszólításon kívül jött aztán a közvetlen felszólítás, mely a gróf úr ő mlga előtt zaklatás színében tünt föl.

A nagy tiszteletű Bartha Lajos úr feleletében előfordul a többek között ez a kifejezés is: „ügyetlenség“ Erre nem felelek semmit; feleljen a tisztelt közönség.

„Solamen est socios habuisse malorum“. Tehát nem csak nekem, hanem még 15 lelkészársamnak adatott hivatalosan tudokra, hogy elutasítottunk. Ha én Bartha Lajos lettem volna, Jakab Mózsának — kit barátomnak nevezek, s ki velem egy traktusban van — tudtára adtam volna, hogy nem kompetens, ha már a nagytiszteletű esperes úr nem akarta közölni a gyógyi pappal.

Éngedelmet kérek a n. t. esperes úrtól, de ama kérdezősködő tudósítást, ez év előtt N.-Rápolton járt vizsgáló bizottság valamelyik tisztelt tagjától csakugyan vettem, s válaszoltam is a már irtam értelemben; válaszomat vitte azon rápolti ember, ki hozta a levelet. Hogy is mondaná csak Magyarósi tanár? Amicus Plato, amicus Aristoteles, sed magis amica veritas.

Jakab Mózsá
algyógyi ev. ref. pap.

K Ü L F Ö L D.

Németország.

(Vilmos császár nyilatkozata.)

Az apostoli hitvallás kérdésében Vilmos császár a napokban nyilatkozott, még pedig — annak javára, s a szerint az apostoli symbolum a porosz evangelicus egyház közlőben megingathatlan tekintélyűnek ismertetett el. Rhode lelkész, ki jun. 5-én a berlini zsinat közepette kijelentette, hogy az apostoli symbolum a hitvallások legrosszabbika, a brandenburgi consistorium elé idéztetvén, hogy jun. 5-diki szavairól magyarázatot adjon, azt erősítette, hogy ő husz év óta áll az apostoli symbolum alapján, hogy a Credo állításában mindenütt mély keresztyén igazságot lát, s hogy soha sem érzett legkisebb kételyt se magában e hitvallást alkírni. E különös palinodiával szemben a consistorium elének látta szigorú feddést intézni Rhodehoz s minden további lépésről ez ügyben lemondani.

A mi Hossbachot illeti, hírlik, hogy új és fontos állásában nem erősítették meg, de előbb elfoglalt helyén megmarad.

Vilmos császár nyilatkozatából eszerint az látszik ki, hogy a modern theológiának csak a professori, nem pedig a papi katedrákon van helye. Ez incidens a protestans

uniora oly benyomást gyakorolt, hogy ennek következtében Chemnitzben tartani szándékolt évi congressusát elnapolni határozta. Hisszük azonban, hogy a caesaroparismus e tekintetben csak nagyon is illusorius garantiákat nyújthat az egyháznak, s a mit egy souverain maga engedélyezett vagy gátolt meg, utóda előbb utóbb ép úgy megváltoztathatja.

Oroszország.

(Evangelizálási törekvések és vallási állapotok.)

Lord Radstock, ki sokáig tartózkodott Oroszországban, a Londonban lefolyt „Mildmay conference“-k alkalmával a következő jelentést tette: „Moszkvában voltam egy ideig; az evangelizálásnak, persze, akadályára szolgál most a háború, mely minden egyebet dominál, s az oroszok ellen-szenve az angolok iránt, a miért a britt kormány erkölcsi támogatást nyújt a törököknek. Mindazáltal kinyilváníthatom, hogy az oroszok közül számosan állottak Jézus Krisztus szolgálatába s terjesztik magok körül azon igazságokat, melyeket tőle elsajátítottak stb.“ Ha már Oroszországról beszélünk, lássunk egy pár adatot a vallási viszonyok felől is. Az összes népesség 80 milliót tesz ki, ebből 59 millió görög vallású, a többi 21 millió pedig megoszlik a katolicusok, protestansok, zsidók, mahomedánok és buddisták közt. A katolicusok (8 millió), leginkább Lengyelországot lakják; a mahomedánok szintén ily számban vannak. A protestansok száma 2,234,000, melynek többsége lutheranus. A zsidók létszáma 2,647,000-re tehető. Nagy Péter csár óta a 62 püspökből álló szent zsinatnak korlátlan hatalom van adva vallási ügyekben. Az egyháznak különben 5750 szerzetese, 3226 apácája, 40,852 papja s 33,100 helyisége van; bele nem számítva a 4 seminariomot mintegy 16,000 tanulóval. A formularium vagy imádságoskönyv ó-szláv nyelven van írva.

Egyházi beszédek még csak nem rég is ismeretlenek voltak a hívők előtt, s csak újabban jöttek divatba egy képzettebb pap kezdeményezésére. A szertartások igen cizfrák, az egyházak fénye, valamint a papok költséges öltöneinek díszje is felette nagy, sőt elképzelhetetlen. A kazáni Notre-Damei templomban egy 30 láb magasságú s 20 láb szélességű ezüst oltár van. Szent Sándor sarkopagja. 350 font tiszta ezüstöt nyom. A kremlini 8 egyház, Dean Stanley kifejezése szerint majd hogy „le nem roskad“, a drága kövek és érczek súlya alatt. A nagy patriarchának egyetlen öltöne 60 font gyöngygyel van megrakva, s rajta van Krisztus keresztjének egy szöge s más ereklyék aranyba s gyémántba foglalva.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HIREK.

Kolozsvár, sept. 5.

— A főtiszt. püspök úr, gyöngélkedése miatt, nem utazhatott le N.-Enyedre, a pápi szigorlatokra. A püspöki vizsgálatot azonban, a dézsi egyházmegyében, remélhetőleg, végrehajthatja, de abban viszont — mint sajnosan értesülünk — t. *Benkő János*, h. főjegyző úr, nem vehet részt, mert véletlen baleset érte; Isten adja, hogy súlyosabb következmények nélkül.

— Kolozsvári főtanodánkban az iskolai év ünnepélyes megnyitása ma ment végbe. Az ifjúság karéneke s Szász D. imádsága után, *Jancsó Lajos*, ig. tanár ismét egyikét tartá eszmegazdag s emelkedett szellemű megnyitó beszédeknek, melyekben mindig egy mélyre pillantó elme s mélyen érző szív, szép összhangzásban, nyilatkozik. Majd *Debreczeni József*, ujonnan választott tanvezető tanár, lépett a szószékre s körvonalozá azon irányelveket, melyeket tanvezetői tisztében követni fog. A megható ünnepélyt az új juratusok fölesketése s a pályázati feladatok kihirdetése zárta be. Mint örömmel értesülünk, e tanodánk népessége folyton növekvő, mi természetes következtetése azon jó hírnévnek, melyet országiszerte kivivott magáinak.

— Szászvárosról írják: „A Kún-tanoda előjárósága aug. 31-én tartott gyűlésén elhatározta, hogy a szászvárosi 2-ik papi állomásnak két pap-tanári állomássá leendő átalakítása tárgyában fölír az áll. ig. tanácsához, fölkerve azt, miszerint világosítsa fel a szászvárosi ref. egyházközséget e magas érdekű közügy felől s igyekezzék rábírní, hogy az egyház újabb tárgyalás alá véve az iskola kérelmét, fogadja el azt habár ideiglenesen is. Remélhető e szerint, hogy az áll. ig. tanács hazafias és lelkes közbenjárásának sikerülni fog a szászvárosi ref. egyházat még egyszer higgadtabb tanácskozásra bírni, az ismeretes indítvány üdvös volta felől meggyőzni, valamint a felől is, hogy itt nem jograblás akar történni, sem pedig az egyházi élet ellen nem fog merénylet intézteni, szóval bizos reményünk van, hogy az áll. ig. tanácsnak sikerül e fontos tanügyi mozgalmat kivánt eredményre juttatni.“

— Az unitárius atyafiak egyházi főtanácsa a napokban tartotta meg rendes évi ülését. Bár óhajtanók, de lapunk szűktere nem engedi meg, részletes tudósítást közölni a szönyegre került nagyfontosságú ügyekről, melyeket — három napon át — a szép számmal egybesereglett tagok, m. *Dániel Gábor*, világi főgondnok s főtiszt. *Ferencz József*, püspök urak kettős elnöksége alatt, tiszteletreméltó buzgalommal, tárgyaltak végig. Ha közölhetnénk is részletes tudósítást, bizonynyal, nem szólnánk oly gúnyos hangon, mint a minőt a „Ker. Magvető“ legközelebbi füzeté használ, az eginburgi pan presbiterian gyűlésről közölt hírében. Megemlítjük azonban, hogy az ünnepélyes megnyitás szónoka *Félerfi Dénes*, kolozsvári lelkész a fia volt, kinék szabad-szellemű beszéde általános feltűnést okozott. Az egyházi főjegyzői díszes állomásra *Simén Domokos*, tanár úr, választott meg.

— Képviselő választások. Udvarhelyi egyházmegyénkben egyh. kerületi képviselők lettek: ifj. Karácson Mózés, Györke János, Zagoni Mózés, Kádár Domokos, Kovács Mózés, Kelemen János, lelkészek; Bartha Miklós világi; a tanítók részéről Szakács Mózés tanár.

— *Bencze András*, homorodszentmártoni pap, a bikafalvi egyházközség lelkészévé választott.

A szerkesztő postája.

Török István, tanárnak, Zilahon. Várom.

Kézi és fali
térképek,
ATLASZOK,
Földgolyók.

ISKOLAI KÖNYVEK.

Szótárak,
NYELVTANOK
és
társalgási könyvek

A
bekövetkezendő tanév alkalmával van szerencsém
tudósítani

a n. érd. tanár, tanító és nevelő urakat, tanuló ifjúságot,
egyáltalában

ERDÉLY ISKOLAVILÁGÁT

hogy könyvkereskedésben, mely újabb időben megint nagyobb kiterjedést
nyert, úgy, hogy ma már mint Erdély legnagyobb könyvesar-
noka egyedül áll, mindenféle

iskolai könyvek, tankönyvek és taneszközök

egyetemek, gymnasiumok, képezdék, ipar- és polgári
iskolák, elemi- és néptanodák, valamint magánintézetek
számára nagy készletben tartatnak és folyvást

k a p h a t ó k.

A nagyobb megrendeléseket annál is inkább kérem idején beküldeni,
hogy a kívánt példányok száma iránt tájékozhassem magamat folytonos
megrendeléseimnél, főleg pedig, hogy a megküldésben késedelem ne történjék.

Tömeges megrendeléseknél, pontos szolgálat, előnyös
feltételek és jutányos árak biztositása mellett tiszte-
letpéldányokat, saját kiadásaimból pedig ingyen-példányokat
bocsátok a t. megrendelők rendelkezésére, szegényebb
sorsu tanulók számára.

Czim- és árjegyzékekkel az iskolai köny-
vekről, ugy nemkülönben bármilyen könyvjegyzékkel kívá-
natra azonnal és ingyen szolgállok,

STEIN JÁNOS,

könyv-, mű- és zenemű kereskedése.

Római és hellen
remekirók,
szótárral és jegyzetekkel
ellátva.

ISKOLAI KÖNYVEK.

Rajz és szépírás-minták.
Vizfestéshez
való színnyomatu
minták.

Stein Jánosnál Kolozsvárt.

Stein Jánosnál Kolozsvárt.

Megjelenik
minden csütörtökön

Szerkesztési szállás.

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi részét illető
közlemények czimzandók.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Kiadó-hivatal:

Stein János könyvkereske-
kedése, hová az előfizetési-
pénzek legczélszerűbben pos-
tautalvánnyal küldendők.

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Az ifjúsághoz. Jaucsó L. ig. tanái tanóvet megnyitó beszédéből. — A halál története. — Vidéki Élet: A nagy-enyedi egyházmegyéből. Sándor János. — A vajda-hunyad-zarándi egyházmegyéből. Kiss Mózes. — A nagy-enyedi egyházmegyéből. Horváth Sándor. — A küküllői egyházmegyéből. Sz. K. — Külföld. — A királyhágyóntuli testvér superintendenciák köréből. — Tárca: A mahomedánok vallásos életéből. (Folyt.) — Egyházi s iskolai hírek. — A szerkesztő postája. — Körözvények. — A kiadó hirdetései.

Az ifjúsághoz.

(Jaucsó Lajos, ig. tanár, tanóvet megnyitó beszédéből.)

Midőn két hó előtt pihenésre szétoszlottunk: bucsú szavamiban aggodalmamat fejeztem ki, ha vajjon pihenésünk ideje nem fog-e megzavartatni a hazánk szomszédságában már akkor keletkezett nemzetközi vihar által? Sőt megvallom, még nagyobb rossztól féltem, attól t. i., hogy a jelen időre reánk nézve is bekövetkeznek azok a szomorú állapotok, melyekről mondva van: „inter arma silent musae.“

De ime: a két hó lejárt, és a mitől féltem — hála a gondviselésnek — nem következett be. Pihenési időnk zavartalanul telt el, és most újra együtt lehetünk, megújult erővel s fokozott buzgalommal folytatni tovább munkánkat, azt a hosszú nehéz munkát, mely csakis életünkkel fog végződni.

Azonban fájdalom: most már munka-időnket fenyegeti ugyanazon vihar, melytől nyugalmunk megkiméltetve lett. És fenyegeti most komolyabban, mint fenyegette két hó előtt. Egy nemcsak jogtalan, hanem a legnagyobb mértékben embertelen, nemzetirtó háború csatáinak, pusztításainak, vad öldökléseinek vérázító hirei, és a földönfutókká lettek jajkiáltásai háborgatják lelkünket, most, az európai magas műveltség korszakában, és épen most, midőn hazánkban a békés tudományok és humanismus templomai az ifjúság számára megnyílnak.

Ily körülmények közt önként támad a kérdés, hogy e zavaró hatással szemben minő magatartást kell tanúsítania egy tanári karunknak, mint tanodánk érettebb kora ifjúságának, jelen korunkban, midőn a napi sajtó közvetítésével, egyik nemzet ügye, szenvedése, a többinek is ügyévé és szenvedésévé van téve.

E kérdésre tanácsadó véleményem, illetőleg hivatalos intelemem röviden ez: „Védjen tőle az ég, de jöhetnek idők, nemzetközi ügyeink vehetnek oly vésszes fordulatot, a midőn nemzeti önvédelmünk parancsa háttérbe fogja szorítani a békés munkásságokat; édes hazánk ez ezredéves birtoklása végén felmerülhet a nagy kérdés: ha vajjon a magyar faj elég erős-e arra, hogy megirigyelt paradicsom-hazájának birtoklását a második ezred-évre is biztosítsa, a mikor aztán mi is tudni és tenni fogjuk kötelességünket. Azonban az ily vész-állapottól — hitem szerint még messze állunk; sőt magas kormányunk bölcsessége nagy biztosítékot nyújt arra is; hogy egyáltalában távol is fogunk maradni. Ezért a révedezésre, nyugtalanzkodásra most még épen nincs okunk, sőt arra sincs, hogy a napi sajtó nyomása alatt figyelmünket, rendes teendőink mellőzésével, a távol csataterre függesszük. Ezzel azonban nem azt akarom mondani, hogy szemet-fület zárjunk a közvetve minket is oly komolyan érdeklő nagy eseményekre. Sőt magam mondom, hogy azokat éber figyelemmel kísérni: az ifjúság el ne mulassa. Ez utasítás mellett azonban tanodai előjárásunk szorosan megköveteli, miszerint az ifjúság érdeklődése oda ne fókuszódjék, hogy honfiai érzelmeinek kivánt megtermékenyítése helyett, napi kötelmeinek teljesíthetése zavarólag hasson. Mindenek fölött szem előtt tartandó az a — meggyőződésem szerint — helyes nézet, miszerint a nemzetközi ügyek s főleg küzdelmek az

ifjuság számára is valók ugyan, de csak annyiban, hogy azokból elméleti okulásokat s patriotistikus érzelmeiket szerezhessen a férfikor számára, nem pedig azért, hogy saját korának köteleit mellőzve, azokba már most cselekvőleg is beleavatkozni kívánjon.

Jelen körülményeink közt ennyit ez ügyben is megérinteni szükségesnek tartottam.

És ezzel áttérek az előttünk álló tanév céljának s e cél megvalósíthatása feltételeinek rövid körvonalozására. Rövid lenni azért is igyekszem, mert alkalmat kívánok nyújtani ujon-választott tanvezető hivatalársamnak arra, hogy agyancsak a jelen alkalommal ő is megjelölhesse a vezér-nézeteket, melyek szerint intézni és betölteni kívánja fontos hivatalát.

Éltünk folytonos kezdések és bevégezések szakadallan lánczolata; nem egyéb, mint törekvés, a meglévőnél jobb és szebb állapotok előidézésére; nem egyéb, mint célok kitűzése s azok megvalósítására fordított munka és küzdelem. Tudjuk, hogy e célok lehetnek közeli és igen könnyen elérhetőek, de lehetnek távoliak, sőt még életünk határain is túlesők s csakis huzamos erőfeszítések által megvalósíthatók.

Mondanom is felesleges, hogy az előttünk álló tanév végére is egy ily távolcska eső, s csakis igen sok alárendelt célok megvalósításával elérhető, ugy-

nevezett fensőbb cél van előnkbe tűzve. Fensőbb azért is, mert azt nem annyira vágyaink és jótetszésünk tüzték előnkbe, hanem legmagasabb köteleink érzete. Előnkbe tűzte t. i. egy fölünk bár nem idegen, de egészen fölöttünk álló hatalom: a nemzet-életnek öfenntartási gondoskodása.

Bizton feltésem, hogy e cél elérésére jelenleg egyikünkben sem hiányzik sem az elhatározás, sem a buzgalom. És ha e két tényező eléggé biztosítaná célhoz jutásunkat: ez esetben nem maradna fenn részemről egyéb, mint jelt adni a munkára, és Isten áldását kérni arra.

Ámde ismernünk kell keblünknek s főleg az ifjai kebelnek minden szépre-jóra könnyen felbuzduló, de a nehézségek miatt ép oly könnyen ki is hűlő, s a céltól elforduló természetét, mondhatnám gyarlóságát. És tudnunk kell, hogy ha e gyarlóságunkat a maga idején és kellően nem támogatjuk: egész életünk, üdvös célok megvalósítása helyett, eredménytelen ide-oda kapkodássá silányul.

Ezért a jelen kedvező alkalmat, midőn t. i. tanítók és tanítványok a viszontlátás örömevel újra együtt vagyunk és évi munkánknak kezdeténél állunk — e kedvező alkalmat — mondom — mite használhatnók fel jobbra, mint arra, hogy mostani jó elhatározásunk megszilárdítása s buzgalmunknak állandóvá tétele végett, lehető tisztán szemünk elébe

TÁRCZA.

A mohamedánok vallásos életéből.

A dervisek.

(Folytatás.)

Az idealismus, melyből kiindultak a dervisek, a legféltékenyebb materialismusra vezette volna őket, ha az emberi gyöngegség folytán a logica szigora nem enyhült volna útjában. Hogy állításaik és következtetések horderejéről magoknak eléggé számot adtak volna, azt épen nem állíthatják. Ellenkezőleg, minden azt hiteti el velünk, hogy gyakorlatban nem mentek oly messze, mint elméleteikben. Erkölcseiknek szigora oly emberekről tesz tanuságot, kik elismerik a rosszat, szeretik a jót, gyakorolják az erényt s hiu álmaik közt is belátják, minő agyagból vannak gyúrva. Vérük azonban ennek daczára is sokszor omlott; némely szultán az ulomák által ösztönöztetve megesküdt, hogy kiirtja az eretnekeket. E fenyegetéseket többnyire mindég végrehajtási kezdeményezések követték, míg végre egy nap hatalmas pártfogóra akadtak a becsületes fakrok. 1331-ben Orkhan egy új katonaságot szervez, s

főlszólítja a tiszteletroméltó sejk Hadji-Bektachot, a Bektachik rendjének alapítóját, hogy ez új katonák számára egy nevet válasszon. Bektach nekik a janicsár (yeni-chéri = új sereg), nevezetet adja s őket megáldja. E naptól kezdve a bektachik és janicsárok magokat mint ikreket tekintették, s egyikök hatalma a másik biztonsága lett. Más szerzetesrendek használván jó viszonyukat a bektachikhoz, bizonyos kegyre tettek szert a janicsároknál, s számíthattak pártfogásukra.

A napjainkban legelterjedtebb s legnagyobb tekintélynek örvendő rendek a Bektachik, Mevlóvik és Khalvótik.

I. *A Bektachik.* A Bektachik rendjének alapítója, mint láttuk volt, a sejk Hadji-Bektach, ugyanaz, a ki a janicsároknak szülemelő katonaságát megáldá, s neki e nevet adta, mely annyiszor megremegteté a szultánokat. Ettől fogva rend és a katonaság a legtökéletesebb egyetértésben éltek, párhuzamosan haladtak s életben és halálban egy sorson osztaoztak. Egyikük fölkelése a másikok sorsának könnyebbulése volt. 1826. jun. 16-án a katonaság kiirtása alkalmával az At-meidan (hippodrom) téren a janicsárság eltöröltetvén, a bektachi dervisek elnyomatása a janicsárok sorsával együtt következett be. A mufti és a fő-ulemák táncására az egyesületnek három főnöke nyilvánosan végeztetett ki. 1826. jul. 10-én Mahmud szultán parancsából, az

állítsuk évi munkánk célját s megvalósíthatásának feltételeit. Hogy mennyire érdekünkben áll ezt el nem mulasztanunk, a felől győzzön meg a régi jó közmondás: „Dimidium facti, qui bene incipit, habet.“ Ugy de világos, hogy jól kezdeni nem lehet anélkül, hogy előre ne tudjuk, mit, miért és mi módon kell cselekednünk. És könnyű belátnunk, hogy az a sok céltévesztés, erő- és idő-pazarlás, újra kezdés és mégis célhoz jutni nem tudás — miknek gyakran szomorú tanúi vagyunk, legtöbbször épen a fennebbi kérdések könnyelmű mellőzéséből ered.

Tanévünk feladata e néhány szóval teljesen kifejezhető, t. i. tanodánk mindenik tagjának lelki-teszt fejlődésében annyi előhaladást kell évfolytán tennie, a mennyi kinek-kinek tehetségeitől és megfeszített igyekezetétől kitelik. Ennyi és nem több a kívánat, de nem is kevesebb. „Megfeszített igyekezetet“ mondanék, mert nem szabad felednünk, sőt nagyon is elménkbe kell vésnünk, hogy korunkban a megszerzendő ismeretek már annyira halmozódtak s az elsajátítandó készségek oda tökélyesültek, hogy azokat a képzés alatt álló ifjúság, buzgó erőfeszítés nélkül magáévá sehogys sem teheti, holott mulhatlanul magáévá kell tennie, küiönben ugy a tudományok, mint a társadalom ügyei hanyatlásnak fognának indulni.

Nem új az a nézet, miszerint az egyes néptörzseknek is épen ugy megvannak életszakaik, mint

egész rend eltöröltetett, a tekkék és kolostorok földig romboltattak, a bektachi dervisek nagyobb része száműzetett, azok pedig, kik kegyelmet kaptak, hogy Konstantinápolyban maradhassanak, le kellett hogy vessék megkülönböztető öltönyüket; engedelmességek tehat és maradtak, a mint egy keleti történész mondja, *a mozdulatlanág faldhoz vetve hátukat.*

De a nyugalom nem sokáig tartott. Ugyanazon év octoberének közepe felé egy fölkelési kísérlet történt Konstantinápolyban. Egy bektachi ex-dervis, névszerint Loulédji Ahmed volt az összeesküvés feje. Elárultatva társai által, kiknek bátorsága elenyészett a tett pillanatában, kintpadra feszítettet s kivégeztetett. Vele együtt végződött a bektachik politikai befolyása is.

A bektachik tulajdonképpen nem vallási rend, hanem a szabad-közművességnek egy neme, a maga ismertető jegyeivel, jelszavaival és e fő-elvével: *testvériség, engedelmesség, alázat.* Sectájokhoz sok nagyvilági ember tartozik. Általában két osztályra oszlanak, melyek közül egyik a tekkékben lakik, vagy koldulva utazik, mint *fakyr*, a másik családja körében marad, s titkon viszi véghez rendjének szertartásait. Az előbbieket *nötlenséget*, az utóbbiakat *egynejséget* fogadtak. A hárem impenetrabilitása a bektachik között nincs szokásban, s egy *testvér* neje földetlen arccal fogadhatja

az egyénnek. Századok alatt bár, de ők is átéltek a fejlődésnek azon jellemző phasisait, mit az egyénnél: gyerek-, ifju-, férfi- és aggkornak nevezünk. Ugyancsak e nézet szerint, a fehér-embertörzs ma már férfikorát éli; gyerekjátékok, ifjui ábrándok helyett: komoly, nehéz célok megvalósításán fáradozik, sőt küszködik. Nemde észre kelle tehát venni, sőt nagyon is szemelött tartanunk, hogy e nézetnek a képzéssel szemben igen fontos következménye van, az t. i. hogy a képzés alatt állóknak alkalmazkodniok, s minden áron eleget kell tenniük jelen korunk magas műveltségi igényeinek. Ámde világos, hogy ez el nem érhető másképp, mint buzgó erőfeszítés által az ifjúság részéről, s mind helyesebb képzési mód által a szülők, oktatók és a társadalom részéről. A honnan belátható a társadalmi és képzésügyi állapotoknak az a szoros és fontos kölcsönhatása, a mit egy ujkori bölcsész — némi túlzással ugyan — így fejez ki: „a milyen egy nemzet a jelenben, olyanok voltak intézményei a múltban, és a milyenek ezek a jelenben, olyanná lesz a nemzet jövőben.“

Csak ennyiből is tisztában lehetünk tanévünk céljaival és annak indokaival. Azonban ne feledjük, hogy nincs könnyebb, mint valamely célt — legyen az bármily magas — kitűzni és azt indokolni. Ennél már jóval nehezebb a célravezető eszközöknek s azok helyes használatának ismerete. De hogy sem a cél-

haremében férje bármelyik *testvére*nek látogatását s ebédre maraszthatja őt a közös asztalnál. A bektachi mindig ne-jével s gyermekeivel eszik s asztalánál mindkét nemű bektachi meghívottakat fogad.

Konstantinápolyban Edhem pasánál egy bektachi dervissel ismerkedtem meg, ki sem közéről sem távolról nem hasonlított a mi kövér nyugati szerzeteseinkhez. Semmi kegyeskeelés, semmi színlett alázat; ugy volt öltözve, mint mindenki, ugy beszélt, mint mindenki. Nem igyekezett behatolni a ház titkaiba, jovialis magaviselete volt és senkivel sem törődve költött el egy palaczk *mastic-ot* (ánis-liqueur) vagy *imam-sou-t* (imám vize.)

II. *A Mevlévik vagy forgó dervisek.* A Mevlévik rendje a legbefolyásosabb; ez örzi az Ozman kardját is, és e czim alatt figurál küldötte a szultánok koronázási ünnepélyénél az Eyoub moschéban. Fő-kolostoruk Koniehban (Iconium), Caramaniában (Kis-Ázsia) van. A rend nagy sejkje Koniehban székel. Tchelebi effendi, ki e rendnek néhány év előtt nagy-mestere volt, mint mondják, utolsó maradéka volt az Abbassidáknak s ha a tényleges uralkodó család kihalt, az ő családja, vagy a régi krimi khánoké következik a trónra. Kikiáltatása napján a Mevlévik nagy sejkje bir azon kiváltsággal, hogy a szultán kardját felövedze. Minden tarto-

nak, sem az eszközöknek tudása még korántsem biztosítja a cél megvalósulását, az mindnyájunk előtt világos. Ehez mulhatlanul megkivántatik még az a „vis motrix“, mely az eszközöket célszerűen használva, s a nehézségeket legyőzve, addig meg nem nyugszik, míg a kitűzött cél elérve nincs. Hogy e mozgó és mozgató erő, e világ-változtató hatalom nem más, mint a tetterős akarat, mondanom sem kell. Arra azonban nagyon is fel kell hívnom a figyelmet, hogy az akarat épügy létesíthet üdvös, mint káros, sőt bűnös célokat; s hogy tehát a legtetterősebb akarat is magában annyira kétes becsü tényezője cselekvényeinknek, hogy értékét, becsét csakis a nemes érzület és tiszta belátás szolgálatában nyeri meg, mikből eléggé belátható, hogy a képzésnek legfőbb, mindent magába foglaló feladata: a növendékben a belátással s nemes érzülettel párosult tetterős akaratnak mentől magasabb fokra fejlesztése. Méltán elmondhatom: „Hoc opus, hic labor est.“

A halál története.

(Vallástörténelmi tanulmány.)

(Folytatás.)

A Talmud tanította először, hogy Ádám nem halt volna meg, ha nem vétkezett volna. A keresztényen egyházatyák többsége, Tertullian és Augustinustól egész Luther

mányi, polgári ugy mint katonai hivatalnok, lábai előtt van s egy sem merészel jelenlétében leülni.

Láttam tánczaikat s forgásaikat. Ez egy szép nyolczszögű, magas mennyezetű teremben történik. Alant köröskörül karzatok vannak felállítva, hová a kíváncsi nézők helyezkednek el, fent egy emelvény áll a zenészek számára. Előbb egy komoly, válogatott olvasmány adatik elő roppant csend közepette, úgy hogy az ember hallani véli az üterek verését és szívek dobogását. A dervisek a nyolcz-szögnek három oldalát foglalják el, ülve, méztelen lábakkal s fejüket a földig hajtva. Velök szemben a sejk ül egy szőnyegen. Midőn a felolvasásnak vége van, mindnyájan felemelkednek s lassu menetben kérdlik meg a termet, élükön a sejkkal; valahányszor a szőnyeg előtt mennek el, melyen főnökük ült, mélyen meghajtják magokat s folytatják útjokat. Ezután jön a tulajdonképeni táncz, fuvola hangja mellett. A dervisek szétszakadozva, fejüket hátravetve, karjaikat kiterjesztve tánczolnak, s borzasztó sebességgel forognak maguk körül. A nézőt szédület környékezi, s mellére nyomás nekedzik. Időnként egy-egy dervis, fáradságtól megtörve, tájékozva rogy a földre. Társai sietnek ujjokra venni egy keveset e tajtékból s azt ajkaikhoz viszik, míg a sejk hozzá közeledik s egy sandallal nyakára ütve így szól: Mondd, hogy csak egy sejk van, s ez Mahomed.“

(Folytatása következik.)

és Calvinig, szintén azon nézethez csatlakozott, hogy minden erkölcsi és anyagi rosz Ádám bűnbeesésének direct következése. E dogma orthodoxnak ismertetett el egy Kartagói zsinaton (418), valamint egy Tridentin is (1541.) A theologusok egész ideális képét adták Ádámnak bűnbeesése előtt, a mint ezt Straussnál részletesen felhozva találjuk, s viszont megfelelő sötéten festik le ama változást, melyet Isten képe az emberben szenvedett, miután a tudás fájának tiltott gyümölcsét megízlelte.

Látjuk ezekből, hogy a bűnbeesés, s a paradicsomból való kiűzetés mondája azon nagy problémára akar allegoricus alakban feleletet adni, hogy mi a rosz, és honét ered; a rosz a maga két vonatkozásában, a melyet okozunk, a bűn, s a melyet szenvedünk, a baj, nyomor és kellemetlenség? A megoldás persze nem sikerült. Már csak azért sem, mert ha a „deus ex machina“ módjára megjelenő kigyót a bölcsesség apokryphus könyve szerint csakugyan a sátánuak vesszük, rögtön az a kérdés merül fel, „ki csábitotta hát el a bukott angyalokat, kik eredetileg tisztán és ártatlanul kerültek ki Isten teremtő kezeiből?“ Erre pedig nem tud másképp feleletet adni, mintha a jó és rosz két ellentétes elvének a persa vallási fogalmakbau gyökerező dualismusához menekül.

Ennyit a halálnak ótestamentomi felfogásáról, mely a halál tényét emberi voltunk bűnösségével causalis összefüggésbe akarja hozni. Mielőtt azonban a halálnak a modern természettudományi vizsgálatokon alapuló realisabb magyarázatára térnénk át, lássuk röviden a különböző népek és idők hiedelmeit; mint igyekeztek kulcsot találni a természet ez örök titkához, minő különféle alakban testesítették meg a halál eszméjét, mily tulajdonokkal ruházták fel, stb. és mindezt saját egyéni természetük, benső kedélyviláguk és viszonyaik alapján.

A halál eszméjének eme typicus felfogása az antropomorphismus korszakában, a népjellel sajátosságának alapján, talán sehol sem nyilatkozott eklatánsabbul, mint a költői hajlamu, derült görög, s a marezónább, durvább római népnek egymással való szembeállításánál. A görög Thanatos, Hesiod szerint az Éj fia s az Álom ikertestvére, s mint ilyen többször, pl. Euripides Alcestisében szinpadra is hozott. Épen e nyájasabb szelidebb allegorizálás következtében, a Halál és Álom a régi műemlékekben csak nehezen különböztethető meg. Rendes alakja, melyben kifejezést nyert, egy szárnyas alvó gyermek lefordított fáklával. Egy, a keletről származó vélemény szerint az ifjú halál az istenek közvetlen tényének tudatik be, kik a nekik megtetszett ifjakat elragadják. Így a villám által sújtott Ganymedest Jupiter, a vízbefúlt Hylast a nymphák stb. ragadták magokhoz. És e hiedelemben csakugyan több vigasztalót, több felemelőt találunk, mint az oskolás philosophok, Cicero s Seneca egész köteteiben. Ugyane gondolat átszivárgott a bibliába is, hol Isten magához veszi azt, ki neki megtetszett. E consensioi fényesen tanuskodnak az egyszerű mese mély igazságáról s általános emberi alapjáról.

A későbbi római írók már inkább szerették rémes oldaláról festeni a halált, mint kemény, könyörtelen istenséget. Szerintük a halál sápadt, fehér arcú s fekete szárnyakon repked körül; egy kardot vagy kaszát hord s élesen csatogtatja fogait, sovár torkát föltátja és körmei véresek. Alakja oly roppant, hogy egy egész csatatért beárnyékol, s egész városokat rabol ki. Megjegyzendő azonban, hogy ugyanezen fogalom a görögöktől sem volt idegen, ámbar-sok szelidítés mellett. Ugyancsak a görögök néha Hermesnek (psychopompos) tulajdonították a halottak elvezetését a tulvilágba, ki azonban csak mint követ szerepel.

A hébereknek szintén félelmes halálangyaluk volt, Samaél, ki az ég pitvarában áll, s mint nevéből is kitűnik, ura parancsára vár, Karddal felfegyverkezve repül aztán rendeltetése helyére. A talmudisták félig főségesen, félig phantasticusan, de részletesen jellemezték személyét és hivatását. Egy lépéssel lépi át a világot. Tetőtől-talpig szemmel van tele. Halála pillanatában mindonki látja őt s tekintetétől a lélek remegve vonul hátra s száll ki a testből. Csúpsz kardjáról három csepp esik alá; az egyik az arcot elsápasztja, a másik megtöri az életerőt, s a harmadik a testet öli meg. Némely rabbinus egy kelyhet is tulajdonít neki, melyből a haldoklót megitatja, hogy „a halál keserűségét megizlelje.“

Hogy a zsidók halálangyala nem istenség, az szigorú monotheismusok mellett magától értetődik, hanem csak egyike azon szolgáló lelkeknek, kik az embereknek izenetet visznek, hogy már többé nem sáfárkodhatnak. A szentírás értelmezése is több helyt ide megy ki. Csupa költői metaphoránál valamivel még is több, s úgy tekinthető, mint a bibliai angelologiának integrálós alkatrésze, közvetítő medium Isten és az emberek között.

Sokkal változatosabban concipiál már e tekintetben az északi mythologia. Az Eddában ugyan még nem látjuk a halált personificálva, s Odin Isten még csak Freyát vagy a Walküröket küldi el a csatában elesettek összegyűjtésére a Walhalla csárnokaiba. Későbbi költői művekben azonban e tisztet már a halál maga végzi egy ló vagy egy vontató kötél segítségével. Würzburgi Konrad hálóval ruházza őt fel, mely vonás Ran tengeri istennőre emlékeztet, ki a vízbefulókat hálójába keríti. Némelykor vadász, máskor ismét halász alakban jelenik meg, tört vetve, vagy horgászva. Nem ritkán éppen szántóvetőnek képzelik, ki a csatatért vérrel trágyázza s hullákkal veti be. Innen nyerhette kaszás epithetonját, s e felfogás a nép képzetvilágában ma is legelterjedtebb. Végre mint favágó, az erdőn fát hasít. Mindezen allegoriák azonban részint bibliai compilatiók, részint pedig sokkal általánosabb jelentésűek, sem hogy a specialis fajsajátság bennök érvényre juthatna.

Tisztán északi jelleget árul el a halálnak, mint hegedűsnek, előtüntetése, kapcsolatban a haláltánc grotesk ötletével, mely körülbelül a 14-dik században fejezt ki. E valódi ó-german színezetű gondolat, mély bölcelem és keserű ironiával fejezi ki sorsunk és lételünk gyarlóságait, fájdó humor, s a resignatio sivár vigasza képezi fő-jellem-

vonását. Bizar tárgyának aestheticai oldalát már a festészet, szobrászat, költészet, metszés és zene is, többé-kevésbé sikerrel használta fel. És részben elég lesz Holbein, Heine s legujabban a zene terén a francia St. Saëns (Danse macabre) stb. műveire utalnunk. Később mint a Faust-monda, ez is a drámai dialog alakját öltötte magára, főbb szereplői, a halál s mintegy huszonnégy, rangszerint egymásután következő személylyel, melyek közt volt a hét Makkabeus fivér is, anyjával és Eleazárral; innét a „chorea maccabeorum“ elnevezés. Ma már Peignot, Douce, Massman s mások egész irodalmát tenemteték meg a haláltánczok eredetének, történelmi fejlődésének és kritikai ismertetésének.

A mondottak után, ha végig tekintünk még egyszer a halál eszméjének történelmi fejlődésén, a mennyire azt az összehasonlító vallástudomány segélyével evidenssé tenni hatalmunkban van; látjuk, hogy az mindenütt a néppsychologia és naiv képzelődés ingatag alapján áll a nélkül, hogy valahol a tárgynak meritalis, tudományos komolyságu vizsgálatára engedne következtetnünk. Éghajlati befolyások, egyéni temperamentum s homályos hagyományok mixtura ez, minden philosophiai jelentőség nélkül. Csodálatos, hogy az ember, ez örökké fürkésző, tudásra sovár, kielégíthetlen lény, bár e gondolatallal legtöbbet, sőt mondhatni szakadatlanul foglalkozik társadalmi- és magánéletében, aránylag mégis oly csekély kísérletet tett, a kérdés higgadt rendszeres megoldására. Vagy talán a *horror nihili* nehezedik oly ónsullyal lelkére, hogy agygépezetének kerekerei, gondolatai megdermednek, felmondják a szolgálatot, még mielőtt mozgásba jöhetnének? Ez meglehet. Századunk jovialis, optimista tudósainak nem nagy hajlamuk van e kellemetlen tárgyat bolygatni, s így szemlélődéseink közepette kétszeres erővel nyomul eléink a kérdés: mi hát a halál tulajdonképen?

(Folytatása következik.)

VIDÉKI ÉLETT.

A nagy-onyedi egyházmegyéből.

Miriszló, 1877. szept. 8.

E becses lap 35-dik számában úgy levén rólam említés téve, mint a ki egy úgynevezett „*kortés expedióban*“ szerepeltem, s korteskedés céljából „*magamnak esperesi hatalmat vindikáltam*“ éppen nem polemizáló viselkedéssel, de az igazság érdekében, kénytelen vagyok pár rövid megjegyzést tenni.

Aug. 19-re Lőrinczrévén urvacSORA osztás volt hirdetve, ugyanazon nap levén ott megtartandó az egyhk. képviselőválasztás is. Aug. 18-án hivatalosan értesít engem a lőrinczrévi egyház főgondnoka Makkai Domokos, hogy Málnási Károly, ujfaluSI lelkész és lőrinczrévi administrator, hirtelen jött súlyos betegsége miatt a következő nap Lőrinczrévére át nem mehet, ennél fogva felkér, hogy Málnásit helyettesítsem vagy helyettesíttessem, mert a távollakó esperes úr közvetlen intézkedését az idő rövidsége miatt igénybe venni nem lehet. Én közelebbi hivatalos elfoglaltatásom

miatt magam nem mehetvén, perczig sem haboztam intézkedni, habár tulleptem is ez által szigoru értelemben vett hatáskörömön, mert jóval kisebb hibának tartám ezt, mint-hogy egy egyházban a kihirdetve volt, és a hívek által kel-lő előkészület után várt urvacsora osztás elmaradjon.

Nem első ily nemű kihágásom ez. Az Enyed körüli szegény egyházak sokféle ügyes-bajos dolgaiban igen sok-szor vindikáltam én magamnak esperesi hatalmat, az espe-res úrnak részint előleges megbizásából, részint utólagos jóváhagyásával, melyet most is megnyertem. Csak hírlapi nyilvános megdicsértetésben részesülni nem volt még ez ideig szerencsém.

Igen: habozás nélkül felkértem egyik n.-enyedi lel-készt Dr. Bartók Györgyöt, hogy aug. 19 én Lőrinczrévén urvacsorát osszon, s ha képviselő-választás lesz, abban el-nököljön; és pedig azért épen Dr. Bartók Györgyöt, mert részint betegség, részint otthon él nem maradható teendők miatt a vidéken egy lelkészársam sem volt annyira dis-ponibilis.

Dr. Bartók Gy. a megbizást elfogadva, a jolzett na-pon Lőrinczrévén urvacsorát osztott. A képviselő-választást azonban nem tarthatta meg — mint hivatalos jelentésében írja — azért, mert a presbyterek közül egyetlen egy volt jelen a templomban, s mikor a többiek ismételt sürgetésre nagy későre előszállingóztak, úgy nyilatkoztak, hogy a kép-viselő-választás kihirdetve nem volt s ők arra nézve nin-csenek tájékozva-

Dr. Bartók Györgynek erre vonatkozó jelentését, to-vábbi intézkedhetés végett, azonnal elküldtem az esperes úrhoz.

A mi Makkai Domokos főgondnok eljárását illeti: er-ről hivatalos jelentést nem kaptam; sem az ő igazolásával megbizva nem vagyok. Ez az ő dolga. Különben annyit tisz-ta tudomásom szerint mondhatok, hogy ő, mint a lőrinczré-vi, sz.-királyi, és újfalusi egyházak főgondnoka, ezen egy házakban, választáson kívül is sokszor megfordult, és nem keveset tett azoknak érdekében, csak Lőrinczrévén nem járt mostanság a választást megelőző napokban.

Sándor János

piriszlói lelkész és n.-enye-di egyhm. közügyigazgató.

* * *

Fogadd köszönetemet e nyilatkozatodért, mert ez egy-felől saját tudósítómnak, ez ügyre vonatkozó, értesítése főbb pontjait igazolja s másfelől alkalmat nyújt e kortes-historia kitesztázására. E nyilatkozat igazolja azt, hogy Makkai D. *inspector* kurátor úr (nem főgondnok — mint irod — mert, törvényeink értelmében, csak a püspöki vizsgálat alatti egyházaknak, az egyházmegyéknek, a tanodáknak s az egy-házkerületnek vannak főgondnokai) tehát Makkai D. inspec-tor curator úr, a helyett, hogy az illetékes espereshez fordult volna, téged szólított fel *hivatalosan*, hogy a beteg Málná-sit nemcsak urvacsoraosztás, hanem a *képviselőválasztás végrehajtása végett is helyettesítsd, vagy helyettesítesd s te erre dr. Bartók Gy. urat hivatalosan fel is kérted.* E

szerint te is elősmered — dicséretes őszinteséggel — hogy esperesi hatalmat vindikáltál magadnak, sőt bevallod, hogy ezt sokszor teszed, még utólagos jóváhagyásával is az es-peres urnak. E vallomásod jellemző világot vet egyházmeg-yétek beléletére s bizonyosága annak is, hogy áldott jó szí-vü ember lehet a ti esperesetek, ki, a békesség kedvéért, fátyolt vet az efféle rendtelenségekre, melyekből esetleg kel-lemetlen zavarok és compromissiók fejlődhetnek ki azokra-nézve, kik „az idő rövidsége okán“ más buzájába vágják sarlójukat. Lám, te — mint *egyházmegyei közügyigazgató* — utólagos jóváhagyás reményében, végzed az *esperesi teendők*-ket; hát ahhoz mit mondanál, ha esperesed, mint *egyház-kerületi közügyigazgató*. a tiédhez hasonló mentések alap-ján, *püspöki* jogokat vindikálva magának, püspöki functiokat teljesítene? Állítod ugyan, hogy a főforgó esetben utóla-gosan az esperes helyben hagyta azon eljárásodat, hogy dr. Bartókot a képviselő választásra exmittáltad. A tényállás azon-ban az, hogy az esperes ez intézkedésedet semmisnek te-kintve, a választás vezetésére nem dr. Bartókot, hanem *Be-lő Mózest*, kapudi lelkészt küldötte ki s e szerint a te il-letéktelen beavatkozásod eredménye az lett, hogy compro-missio ért mindkettőtöket.

Nyilatkozatod igazolja továbbá tudósítóm azon állitá-sát is, hogy Makkai D. s dr. Bartók Gy. urak tényleg a hely színére kiszállottak s urvacsora osztás után, a presby-teriumot, képviselő választásra, egybe hívták. Szerinted, ille-lőleg dr. Bartók ur *hivatalos* jelentése szerint azonban a választás nem mehetett végbe, mert a presbiterek „*úgy nyi-latkoztak, hogy a képviselőválasztás kihirdetve nem volt s ők arra nézve nincsenek tájékozva.*“

Kezeim között van egy, a presbiterium által kiállított. s körjegyző által hitelesített nyilatkozat, mely azt bizonyítja, hogy *dr. Bartók urnak e hivatalos jelentése — szelíden ki-fejezve — az igazságnak nem megfelelő.* Ez okmány így hangzik:

Nyilatkozat.

Alólírtak Lőrinczréve egyházának presbiteriuma, ki-nyilatkoztatjuk, hogy miután ma f. hó 19-én a reggeli templom előtt, főgondnokunk Makkai Domokos által reggeli templom utánra presbyteri gyűlésbe hivatunk egybe, mi a kitűzött helyen és időben megjelentünk, hol t. főgondnokunk mutatott, de nem olvasott egy levelet, mintha nt. esperes úr rendelete lett volna arra, hogy a tartandó gyűlésre nagy-enyedi ifj. pap, tiszteletes Bartók György urat nevezte ki elnöknek. Ebből, miután nem olvastatott fel a levél, a va-lót nem tudjuk, s így hisszük is nem is, már akárhogy, a gyűlés megkezdett, a t. urak előbb egyik, azután másik, szónokoltak, t. Makkai ur jegyzőkönyvre dictálta, hogy állam-segélyért kell folyamodni az egyháznak, temploma s papi-háza megrenoválására — illetőleg felépítésére. Azután felhoz-ták, hogy a kerületi közgyűlésre képviselőt kell választani, és hathatósan, atyailag ajánlották, hogy mint a nagy-enyedi egyház, mi is válasszuk enyedi pap, tiszteletes Szilágyi Farkas urat; mi pedig kinyilatkoztatunk egyhangulag, hogy tompaházi birtokos mt. Zeyk Dániel urat válasszuk. Akkor a nevezett

tiszteletes elnök és t. főgondnok urak látva, hogy nem szavazunk kedvökre, azt nyilváníták, hogy nem érvényes a gyűlés, mert 21-ére parancsolja a választást a nt. esperesi körlevél s ez zel eltávoztak.

Mi alólirt egyházképviselők, mint presbyterek ujjal kinyilatkoztatjuk, hogy ha bárhányszor is szavaztatnának, mindég fentisztelt tompaházi birtokos mlt. Zeyk Dániel ura szavazunk, s kérjük az illetékes előljáróságot ezen nyilatkozatunkat kellő időben igénybe venni.

Lőrinczréve, 1877. augusztus 19-én.

(Következnek az aláírások s a körjegyzői hitelesítés)

Ehez sem kell commentár!

Szerk.

A vajda-hunyad-zarándi egyházmegyéből.

M.-Némethi, 1877. szept. 8.

F. hó 5-én tartatott Déván egy rendkívüli egyházmegyei közgyűlés, melynek főtárgya: a kerületi képviselőre beadott szavazó lapok felbontása és az eredmény kihirdetése volt.

A felsőbb rendeletek felolvasása és tudomásul vétele után a szavazatok számbavételénél, kitént, hogy egy szavazat-többséggel újra a régi képviselő, mltgs Szilvász László úr választatott meg kerületi képviselőnek.

Ezután beadatott egy indítvány, a Kún-tanodának a szászvárosi ev. ref. egyházközséghez intézett és ez által el is utasított, s már a lapok hasábjairól is eléggé ismert azon kérése ügyében, hogy a második papi állomás ideiglenesen változtassék át két pap tanári állomássá, mely következő

Tekintve, hogy a szászvárosi Kún-tanodának teljes gymnasiummá kiegészítése nem csak Szászvárosnak érdeke, hanem érdeke egyszersmind minden Hunyad megyében élő magyar embernek s ezek között legközvetlenebbül nekünk, a ref. felekezethez tartozóknak;

tekintve, hogy az alap teljességgel nem rendeltetésével ellenkező vagy azzal össze nem egyeztethető célra, hanem eredeti céljának csakis szélesbbitésére; nem is véglegesen, csak ideiglenesen — míg a gróf Kún Kocsárd úr alapítványa kinövi magát — és nem is az alapnak más helyre való áthelyezése, hanem ugyan azon helyeni — a hova eredetileg alapítva van — felhasználása kéretik; de különben is ezen alap felett teljhatalmulag és feltétlenül a szászvárosi ev. ref. egyházközség — miután annak alapításához vagy bár csak neveléséhez is az idők hosszú folyamán keresztül nem járult a legcsekélyebb összeggel sem — véleményem szerint nem rendelkezhetik, hanem főfelügyeleti, vagy — ilyen esetben — rendelkezési jogának lenni kell az erd. ev. ref. egykerület igazgató főtestületének is;

tekintve végre, hogy ezen átváltoztatás által az ügy is csekély papi kötelességek teljesítése sem szenved hátrányt, sőt annak még éppen előnyére szolgálna, a mennyiben két egyén helyett három működvén, nagyobb tért nyitna a nemes versenyre; tehát ezen felhozott okok alapján indítványozom:

„Kéressék fel a mlt. és főtiszt. püspök úr, illetőleg a mlt. áll. ig. tanács, hogy a szászvárosi kis-papi állomásra már kihirdetett pályázat vonassék vissza és tétessék függővé legalább addig, míg a legközelebbi kerületi közgyűlés összeül, hogy mint legfőbb ig. testület dönthessen végérvényesen ezen ügyben.“

Ezen indítványt közgyűlésünk egyhangulag és örömmel fogadta el, mert mélyen meg van győződve arról, hogy ez nem csak felekezeti, hanem nemzetiségi szempontból is nagyon fontos s fájdalmas dolognak tartaná, ha egy ily nemes, szent célú közügy, mely felekezetünket, nemzetiségünket oly közelről érdekli, kicsinyes torzsalkodások áldozatául esnék. Egyszersmind esperes aát bizta meg, hogy ezen indítványt még bővebben indokolva és kifejtve az illető helyre juttassa.

Vajha a kívánt siker koronázná kérésünket!

Kiss Mózes,
aljegyző.

A nagy-onyedi egyházmegyéből.

M.-Déce, 1877. szept. 1.

A m.-déciei ref. egyház m. hó 27-én vette át ujonnan készült 8 változatú orgonáját, mely a bíráló bizottság által, — melynek élén t. Boros Gábor úr, a n.-onyedi képező ének- és orgona tanára állott, — úgy meglepő csinos külalakja, mint szilárd belszerkezete és megható, kellemes és őszhangzatos hangja tekintetében egyaránt kitűnőnek és a műigényeket teljesen kielégítőnek találtatott.

Az illető művész iránti tekintetből méltányosnak vélem, az orgonát készíttetni szándékozó egyházak érdekében pedig épen kötelességemnek tartom nyilvánosságra hozni, hogy e mű készítője Vass István maros-vásárhelyi fiatal orgona művész, ki egyénileg megnyerő módora, becsületesége és szerénysége által is kedves emléket hagyott ezen egyház tagjainál.

Horváth Sándor,
ref. pap.

A küüllői egyházmegyéből.

Héderfája, 1877. szept. 4.

Szinte egy hosszú évtized telik már el, mióta Héderfája egyházközségének mondhatni bár csak egy örvendetes esztendeje sem volt. Egyik csapás a másikat követte. Jégosó, természetlenség, vizáradás, mocsár-láz, s ebből származó rendkívüli ha'landóság évenként váltakozva jöttek, és pusztítottak mindent el annyira, hogy a különben becsületes és szorgalmatos nép sokszor a lehető legnagyobb megerőltetésével jutott az élete fenntartására megkívántató szűkös táplálékához. És ez esztendő, óh fájdalom! ez esztendő is, nem csak folytatása: de rendkívüli csapásaival, sokkal rosszabb volt az előbbieknél.

A tavaszi folytonos esőzések miatt, a nélkül is már igen keveset ígérő terményeink, folyó aug. hó 27-én egy rövid fél óra lefolyása alatt mind, mind semmivé lettek.

Ugyan is az irt napon délután 2 óra körül, tőlünk északnyugatra, a legborzasztóbb sötét felhők kezdtek tornyosulni, melyek nagy sebességgel közeledtek felénk, s egy néhány rövid perc alatt oly iszonyatos szél-vihar támadott, melyhez hasonlóra helységünkben a legidősebb emberek sem emlékeznek. Recsegni, hullani kezdettek az épületek, fák, és kertek; s hogy teljesebb legyen a pusztítás: rendkívüli nagy zúgással hullani kezdett a madártojásnyi nagyságu jég. Villám és mennydörgés egymást követte, s a már fedél nélkül maradt házak megteltek vízzel. Megállott az embernek gondolatja: nem tudta mihez fogjon, mihez nyuljon; nem tudta: hogy valjon benn a házban biztosabb-e élete, vagy pedig ha ki megyen a mozogni kezdett ház falai közül; kétségbeesítő zaj, romlás pusztulás volt mindenütt, és ez irtozatos idő teljes egy félóráig tartott.

Midőn az emberek a viharok csendesültével házaikból kiléptek, alig ismertek saját telkeikre, mert alig volt telek a községben, melyen 1—2 épület össze ne omlott volna. Az udvarok tele voltak vegyesen szénával, szalmával, és az épületről leszórt fedél-darabokkal. Legbámulatosabb az, hogy a mlgs. gr. Zichi Pál Ferenczné udvarában, több épülettel és százados fákkal együtt, miként rombolta össze az ősi palota igen erős kötésű fedelzetét, teljesen meztelen hagyva a kőfalakat. Valóban nem lehet leírni a romlást és a fájdalmat, mellyel némán állottunk meg mindnyájan a pusztulás szomorú romjai fölött. Hanem ez még nem volt elég. A fél-óráig tartó jég-zápor épen szőlő-hegyeinken, és törökbúza határainkon vonulván keresztül: csekély szőlő termésünk csaknem egészen elpusztult; hogy törökbúzánkból érne fog-e meg számunkra valami kevés: tulajdonképen most hozzá sem vethetünk. Most csak annyit írhatok, hogy általában véve igen szomorú képe van az egész határnak, mert a mi tán megmaradhatott volna a jégtől — azon törökbúza szálakat letörte a szél — s össze-vissza van kuszálva minden. Semmink sem maradt kerteinken, és határainkon. Sok, igen sok a kár, a vetés, és az ezekért hulló keserű köny.

Most imádkozva takarítjuk össze a pusztulás romjait. Oh vajha a mennyei király mellett, a mi földi királyunk is meghallgatna bennünket!

A vihar tőlünk Bonyha községe felé vonulván: kevés kivétellel ők is a mienkhez hasonló sorsban részesültek.

Sz. K.

K Ü L F Ö L D.

Anglia és Hollandia.

(A catholicismus gyors hanyatlása.)

1809-ben Nagy-Britániának 15,750,000 lakója közt 27% római katolicus volt. Ma már 31 $\frac{1}{2}$ millió népesség-csak 18%-a katolicus. Ez adat vizsgálásul szolgálhat azoknak, kik Angliát a papismustól féltik.

Hollandban szintugy áll a dolog. Itt 1829 ben 1 mil. 19,109 katolicus, s 1,613,478 nem-katolicus volt; 1869-ben pedig már 1,313,052 katolicust és 2,266,447 nem-katolicust taltunk. Tehát negyven év alatt 289 pr. gyarapodás a katolicusoknál, 405 pr. pedig a protestansoknál.

(A józan községek.)

Skócziában 149 község van, 100,343 lakóval, hol a pálinkás-bódék s más offélőknek színe sem látható, van is azokban a községekben csend, béke és bőség, nagyobb mérvben, mint bárhol is a föld hátán.

Németország.

(A legujabb porosz népszámlálás adatai.)

A Poroszországban tartott legutóbbi népszámlálás szerint 25,742,404 lakó közül 16 millio evangelicus, 8 millio róm. katolicus, 17,880 fedig felekezet nélküli.

Franciaország.

(Thiers halála.)

Az agg Thiers halála hírért hozták a napokban a lapok. Franciaország méltán sirathatja nagy halottját, de mi sem maradhatunk hátra azon tisztelet és ellismerés adójának lerovásától, mely Franciaország legujabb történelmének e kimagasló alakját övezi körül. Azon ragyogó generatio tagja volt ő, mely a Guizot-okat, Thierry-eket, Mignet-eket és Remusat-okat produkálta, nem csak hazájok, de az egész művelt világ közjávára s osztatlan tiszteletére. A véres háboru lezajlása után Franciaországban fölmerült nagy horderejű közjogi és politikai kérdések Thiers nevével a legszorosabb kapcsolatban állanak. Roppant tevékenységének azt az oldalát bírálgatni feladatunkon kívül esik, csak annyit jegyzünk meg, hogy neve a francia reformált egyház történetében is megörökítve lőn az 1871-dik, nov. 29-diki decretum signalása által, mely által a XXX-dik nemzeti zsinat hivatott össze s az egyház-igazgatás hivatalos eljárásának teljes szabadsága biztosított. Egy vallás-bölcseleti munkája kéziratban s befejezetlenül maradt. A nagy polgár ez iránybani működésére különben, e rovatok alatt eshetőleg még visszatérünk.

(Franciaország morális emelkedése.)

A napokban tétetett közzé Franciaország bűnügyi statistikája az 1875 évre. Az eredmény a megelőző évvel egybevettve kedvező, a mennyiben súlyos lopási esetekben 19 perzentnyi apadást constatál. Egyszerű lopás, csavargás és koldulás eseteiben, 5872 esetteli apadást mutat föl. Harminczhárom vádlott íteltetett halálra, de ezek közül 12 sem írni, sem olvasni nem tudott, a többi pedig hiányos nevelésben részesült.

Spanyolország.

(Legujabb adatok a protestantismus állásáról.)

Ujabb statistikai kimutatás szerint Spanyolországban most 40 protestáns község áll fenn. Az alapító lelkész

Cabrera szerint 6 van Madridban, 2 Sevillában, 5 Barcelonában; a többi megoszlik Saragossa, Reus, Santander, Karthagena, Granada, Cordova, Huelva, Cadix, Xeres de la Frontera, Valladolid, Oviedó, Bilbao, San-Fernando, Algesiras, Puerfode santa Maria, La Lueca, Rio Tinto, Mahom, Alicante, Commina, Itzuatovas, Besulto és Pampellona városok között. Természetesen nem minden község egyenlő nagy, vannak kisebb kezdeményezések is. Megjegyzendő, hogy a spanyol lelkészek száma ez idegenekét messze felülhaladja.

Amerika.

(Mormon katasztrófa.)

A meghalt mormon proféta, a híres Brigham Young helyébe, mint hírlík fia fog lépni. Mindenesetre nagy katasztrófának néznek eleibe a mormonok. Az sem lehetetlen, hogy ez incidens folytán az egész intézmény alapján meg-
ing és összeomlik.

Az elhunyt 76 éves és Smith utóda volt e téren. Tehetségeinek rendkívülisége kétségbevonhatatlan, mindazonáltal meglehetősen kétes színbe állította magát az utókor ítélőszéke előtt. Vannak, kik ma is, ha nem is egy közönséges bűnöst, de elsőrendű gonosztévőt látnak benne, s több compromittáló vádakat emelnek ellene. Ezzel szemben pár francia lap, pl. a „Liberté“ és „Rappel“ valódi martyrként dicsőítik, s Mózes és Mahommed mellé sorolják. Polygamiája, a „Liberté“ szerint a régi patriarchák példájára volt szervezve, s így mintegy hagyományos szentséggel bírt s b. Kétségkívül nehéz, sőt majdnem lehetetlen dolog egy férfiről, ki életében ily nagy szerepet játszott, a kellő historiai távlat hiányában alapos ítéletet hozni, mindaddig, míg tetteinek lélektani indokait s erkölcsi rugóit teljesen ki nem ősmertük. Erre azonban szükség sincs. A tények szavai meggyőzők, s a tények magokban hordják erkölcsi értékük jutalmát, ellenkező esetben magok fogják magokra kimondani a kárhoztató ítéletet. Ez intézménynek is jövő pályafutása fog tanúságot tenni létképességéről s ezzel együtt jogosultságáról is.

(Paradicsomi állapot.)

Vinlandban, New-Yersey állam egy 10,000-nyi lakóssággal bíró városkájában, a rendőri költségek múlt évben csak 375 frankra (mond háromszáz hetvenöt frankra) rugtak. Az igaz, hogy e városkában egyetlen korcsma sincs s mindennemű szeszes italok árulása tiltva van.

Áfrika.

(Judaismus a szerecseneknél.)

A Falasha-k, egy æthiopiai faj a néger törzsből, kiknél nagy meglepetésre a zsidó vallás nyomaira akadtak. Csak-hogy vallásuk nem teljes orthodoxia, s egy mellék sectát képeznek, mely különbözik a rabbanitáktól (Talmudisták) és Caraitáktól. Imádságaik sok érdekes részletet tartalmaznak, s Halévy József által gyűjtettek össze 1867-ben, ki első tudta megnyerni bizalmukat az európaiak közt. Cultusok mind ez ideig titok maradt azon nagy tartózkodás követ-

keztében, melylyel az idegenek iránt viseltetnek, kiket tisztátlan lényeknek tartanak. Halévy héberre fordította imáikat. Legvalószínűbb conjectura e secta eredetét illetőleg az, hogy hivei néger rabszolgák maradékai, kik az ötödik s hetedik században Arabiában s Mekka környékén lakó gazdag s hatalmas várurak birtokában voltak.

(Királynői tény.)

Tudjuk, hogy a Madagascari királynő, Ranavaló, készséggel karolta fel a bibliát s támogatta az ottani vallásos egyleteket működéseikben. S ime mily szép eredménye mutatkozik már is ennek. A madagascari angol consul jelenti ugyanis Derby lordnak, hogy a királynő egyik újabb kiadott rendelete értelmében, valamennyi áfrikai rabszolga a szigeten szabadnak nyilvánított. A mintegy 300,000 felszabadított lakásáról és elhelyezéséről egy más edictum gondoskodik.

A királyhágóntúli testvér superintendenciák köréből.

A hold-mező-vásárhelyi ref. egyház, több mint egy félszázados közép-tanodájának javára, újabb alapokat gyűjtendő, az alábbi felhívást bocsátotta közre, melyet midőn az előljáróság felkérésére, egész terjedelmében, szíves készséggel közreadunk, egyszersmind olvasóink figyelmébe melegen ajánljuk.

Felhívás.

„Nem sokkal azután, hogy vidékünk a mintegy két százados török uralom és a gyakran vele együtt járó belháború nyomásától és pusztításaitól megszabadult; csakhamar, hogy ennek folytán itt H.-M.-Vásárhelyen a társadalmi viszonyok megszilárdulni, és elődeink békés foglalkozásaihoz visszatérvén, házi dolgaikat rendezni kezdték: a mi reformált őseink megvetették egy, az akkori idők követelményeinek megfelelő felsőbb tanintézetnek is alapját. És azóta a több mint másfél százados tanintézet, hűven ápolgatva városunk minden rendű és rangú lakóseitől, legelső sorban a helybeli közművelődés ügyéért nemes áldozatkész-
ségben kitűnő városunk közönségétől, — reform. egyházunk kebelén folytonosan tökéletesbülve, lankadatlan törekvéssel igyekezett a helybeli és vidéki közértelmesedés, a valódi tudomány, tiszta erkölcsiség és vallásosság, és az idegen ajkuak körében édes hazai nyelvünk s a honfíui érzület magasztos lángjának élesztgetésében, táplálásában. És hisszük nem érdem nélkül.

Azonban ne legyen ez oda vetett állítás, beszéljenek a számok. Az 1867/68-dik tanévtől az 1876/77-dikig bezárólag, tehát egy évtized alatt volt VIII osztályú tanintézetünknek összesen: 2444 növendéke; ebből helybeli: 1702; vidéki: 742; vallásfelekezetre nézve reform.: 1009; róm. kath.: 503; ágost. hitv.: 68; gör. kath.: 3; gör. kel.: 503; mész. vall.: 570; nemzetiség tekintetében magyar: 2175; német: 9; szerb: 213; román: 47; érettségi vizsgálatot

állott: 214. E számadatok beszélőleg tanusítják, hogy reform. tanintézetünk osztatlan jóakarattal igyekezett szolgálni városunknak és vidékének, a különböző felekezeteknek és nemzetiségeknek; de nyilván tanusítják azt is, hogy első sorban mégis reánk h.-m.-vásárhelyi reformátusokra árad iskolánk legnagyobb haszna, fénye nekünk világít legközvetlenebbül, a mi kincsünk ez, és a felvilágosultságra és a szabadságra törekvő magyar protestantismus elvének kíván ez jövőre is buzgó hirdetője és gondos ápolója lenni.

Azért e tanintézetet sürgető szükséges voltáról tekintve városunk műveltségi s a magyar protestantismus jelenlegi helyzetét, — oly erős hitünk és meggyőződésünk, hogy ha itt e nagy magyar városban, melynek közelében a többi felekezetek és más nemzetiségek hatalmas művelődési központokat alkotának, — a régiebb időkől apáink örökségeül ily magasabb tanintézet reánk nem maradt volna: a józan közművelődés, fajunk történelmi állása megtartásának és jövője biztosításának és prot. hitelveinknek érdekében, halaszthatatlan szükség volna erőnk megfeszítésével is azt létrehozunk. De erős hitünk az is, hogy e közszükség mély érzetéből folyólag azon elődök utódai, a kik másfélszázada ez intézet alapját önerőjükön megvetették, azon apák ivadékai, kik az apai örökséget időnként lelkesedésük tiszta tüzeinél melengetve, VIII. osztályú főgymnasiummá izmosodni elősegítették, — most, midőn ujabbant int a kiáltó szükség, nem lesznek siketek a hívó szózatra, és kiki a mint nyerte az Ur áldását, segítségére siet egyházunknak, mely a hűn ápoló atya féltékeny gondosságával készül előre, hogy a biztosan bekövetkező szükség készületlenül nem találván, annak követeléseitől el ne borítottassék.

Mert hogy tanintézetünk nemes rendeltetésének valóban megfelelhessen, és jövőben megállhasson úgy a tanerők száma, mint az iskolai épület és ennek berendezése tekintetében halaszthatatlan kiadások néznek reánk, melyek teljesítésére egyházunk — fájdalom — nem érzi magát többé képesnek. Mert habár egyházunk némely jövedelem-forrásai, a szorosán egyházi természetű kiadásokat fedezik is: az egyházi adót egészen a tanügy, előkelőleg pedig a népiskolai kiadások emésztik föl. És ez az egyházi adó a párbéren kívül az állami adó 18% -ját teszi. Ismerve már az országos és városi adózási viszonyokat, ismerve a napi élet ezer szükségseit, nyilván kitűnik, hogy egyházunk a nevelés iránt nem maradt el kötelessége teljesítésében. Azon utra kell tehát térnünk, melyen a magyar protestantismus három század óta haladva, sőt hazánk is legelsőbb rendű közművelődési intézeteiket létre hozták, a bizalom éltető hitével folyamodunk azért az önkéntes adományokhoz, ez annyi jótékony intézet tápláló forrásához.

És örvendő dicsekvéssel említjük, a biztató előjelek csak fokozzák nem csüggedő hitünket. Mert alig hangzott el egy nyilvános összejövetelen főtisztelőtű és nagyságos *Révész Bálint* úr, mélyen tisztelt püspökünk buzdító szózata, nyomban következett rá a dicséretes tettekben nyilatkozó lelkesedés, serkentő jelül, hogy a kezdemény biztosító előzálaga reményünk teljesítésének.

Ily előjelek után, — bár ösmerjük az időket, hordozzuk a viszonyok súlyát, — föltétlen bizalommal fordulunk legelső sorban városunknak nemkülönben vidékünknek minden rendű és felekezetű, a nemzeti és felekezeti közművelődésért áldozatra kész lakosaihoz és polgáraihoz: bizalommal fordulunk felekezetünk hatóságaihoz s tőlünk távolabb lakó oszlop embereihez. A hazafiúi és atyafiúi hit reményével kérünk segítyt emez, a felekezeti érdeken kívül városunk, vidékünk és nemzetiségünk közjávára hűn munkáló tanintézet részére. Hozza meg, a mint az áldások Istene rábizta, a vagyonos forintját, a szegényebb sorsu fillérét, hozza meg pénzben, vagy terményben korunk egyik legmagasztosabb ügyének, a nevelésnek oltárára szives áldozatát. Egyes gabnaszemek alkotják a garmadát; a források cseppjei duzzadnak folyamokká, nem lehet áldozat csekély, mely a többivel egyesülve nagygyá ne soktsodnék, s a legcsekélyebb adomány számot tesz az alapnál, melyen állva hálásan és sokszorozva fogja viszonzni tanintézetünk jótévő kegyes áldozatát. Egyházunk előljárósága szentül igéri, hogy mint legelső sorban hivatott, megteszi tisztát az intézet felvirágoztatására, lelkiösmeretes sáfárként gyümölcsözteti a hűségénél letett kincset és értesíti időnként a kegyes adományokról a mélyen tisztelt közönséget.

Az áldás Istennek kegyelmét kérve a nemzeti és felekezeti közművelődés minden buzgó barátjára, a mélyen tisztelt jótévők munkás szeretetébe ajánlja.

H. M.-Vásárhely, 1877. augusztus hóban.

A h.-m.-vásárhelyi reform. egyház előljárósága nevében:

Szeremlei Sámuel m. k.

Török Bálint m. k.

h.-elnök-lelkipásztor.

főgondnok.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HIREK.

Kolozsvár, sept. 13.

= A dézsi egyházmegyei püspöki vizsgálatra vonatkozólag a következőket olvassuk a „Szolnok-Doboka“-ban; Nagy Péter ev. ref. püspök ő méltósága tegnap városunkba érkezett. E püspöki vizsgálat valódi ünnepély volt. Róth Pál, városunk polgármestere, mint a deési egyházkerület gondnoka Válaszútig ment az ünneplé elé s ott a kíséret-hez csatlakozott. E diszmenetnek mintegy 22 lovasból álló banderium és 10—12 kocsis a Deés és Szamosujvár közötti ugynevezett — „Némai fogadók“-ig ment elébe és kísérte a város végénél — a Krémer-féle gőzmalom irányában — felállított diszkapuig; hol a tüzoltók ünnepélyes egyenruhában, a különböző ipartársulatok zászlóikkal s az intelligencia számos tagja — a kellemetlen idő daczára — várták. Vékony Ferencz városi rendőrkapitány, a deési ev. ref. egyház nevében, mint annak gondnoka — körülbelül — a következő üdvözlő beszéddel fogadta: Méltóságos főtisztelőtű püspök ur! A deési ref. egyház által, méltóságodnak körünkben történt megjelenése alkalmából rendezett jelen örömmünnepélyt e város közönsége, miként méltóságod személyesen meggyőződhetik — vallás és nemzetiség különbség nélkül — magáévá tette. A célzott fogadás a nagy hazafit, a köztisztelőben álló fő

lelki pásztor és kitűnő honpolgárt méltóan illetvén meg, e körülménynél fogva és nem csak az egyház, hanem e nagy közönség nevében is örömmel üdvözlöm méltóságodat. Nekem, mint a deési ref. egyház algondnokának jutott a szerencse a közörmű és tisztelet tolmácsolására, s ha mindjárt tisztemet nem kellően fognam is teljesíteni, ez örömsugarak leolvashatók a körüllevők arczairól. Nagy tér ez, melyen állva méltóságodhoz szólani szerencsém van, s mint kitűnő hazafit, világhírű szónokot, páratlan tevékenységű egyházfőnököt ismeri e közönség minden tagja, s mint illet üdvözlöm én a szónokok fejedelmét, ki előtt gyengeségemet bevallom, hogy mindazon érzést és örömet — melyet e város lakói méltóságod iránt táplálnak — eléggé tolmácsolni nem tudom. Annyit mindazonáltal általam tudomásul venni méltóztassék, hogy ezen egyházkerület lelkesülve örvend méltóságod, habár hivatalos látogatásának s egy szívvel kiált fel: méltóságodat az ur Isten soká, nagyon soká éltesse! Ezen üdvözlő beszédet püspök ur ő méltósága ismert ékesszólása követte, melyben megköszönve a tüntető ünnepies fogadtatást, tizenkét taracklövés jelezte a várva várt egyházfőnek a diadalkapuhoz történt megérkezését. A városba lett bevonulás örömhírére a lakosság apraja nagyja sorfalat képezett a főutcán, s viharos éljenzéssel fogadta a nagy vendéget. További magán értesülésünk a következő: A városba érve, a Róth Pál vendégszerető házába vonultak be, hol kedélyes vacsora közben ugyancsak megereedt a toasztok árja. Legelőször a házigazda köszönté fel a főpásztort, azután ugyancsak ő br. Bánffy Dezsőt, a főispánt; utána Medgyes Lajos gróf poharát a püspökre; éltették aztán Szarvadi alispánt, Vékony Ferencz egyházi algondnokot és a szives házigazda nejét. Másnap emlékezetes nap viradt Deésre; a templomban főtiszt. püspök ur szónokolt, elragadó szépen. A háboru lángjaira mutatva emelkedett fel magasztos tárgyára, hirdetve a szabadság, egyenlőség, testvériség világfentartó szentháromságát, alapul vévén a talentumokról szóló parabolát. A beszéd előtt és után szépen sikerült quartett és chorus emelé a beszéd rendkívüli hatását. Templomozás után a főpásztor tisztelgőit fogadta, kik között ott láttuk a kath. és a görög nem egyesült egyház lelkészeit is. A tisztelgéseket banquet követte, mely után a visitatio következett. A rohamosan baladó kis város a tanügy terén is fényes jeleit mutathatá fel haladásának, a főpásztor előtt. A nap eseményeit műkedvelői előadás zárta be. Harmadnap a főtiszt. püspök ur folytatta utját Lápos felé, kísérve Roth Pál főgondnok által.

— Képviselő választások. *A vajda-hunyad-zarándi* egyházmegyében újra választatott m. *Szilágyi Sándor*, eddigi képviselő, egy szavazattöbbséggel. *A dézsi egyházmegyében: b. Bánffy Dezső*, főispán egyhangulag; m. *Szacsavay Sándor* úr s a tanítók részéről *Dózsa Imre*, kőrői lelkész. *A sepsii egyházmegyében* a szavazatokat számbavevő közgyűlés e hó 17-én fog megtartatni, de biztos értesülésünk szerint, az ig. tanácsi engedély folytán, az öt választókerületben megválasztattak a következők: *Nagy Sándor*, hidvégi lelkész, két kerületben; *Csulak Zsigmond*, árapa-

taki lelkész, *Félep Géza*, s.-szt.-györgyi lelkész, *Toth Zsigmond*, birtokos s a tanítók részéről *Császár Bálint*, Sepsii Szt.-György polgármestere. Magejtendő még ez egyházmegyében, ugyancsak az igazgató-tanács utólagos rendelete értelmében, az eddigi négy választó-kerület szerinti választás. A n.-szobeni, küküllői, széki, kézdi, orbai egyházmegyékből s a káptalanból nem kaptunk még értesítéseket.

— Papi szigorlatra, N.-Enyeden, e hó 5-én tizenegyen jelentkeztek, kik közül kettő kitűnően, kettő jelesen, öt egyszerűen s kettő feltételesen nyilvánított képesítettnek.

— Beküldetett szerkesztőségünkhöz: Halotti beszéd, írta Fábian Dániel, sz.-csehi ref. lelkész. 1-ső kötet. Kiadja Petrik Géza, Budapest 1877. Ára 1 frt 40 kr. Ösmertetni fogjuk.

A főtiszt. püspök úr a következő köröznvényeket bocsátotta ki:

Köröztetnek:

960—1877. Sepsii egyházmegyénkben az *erődsdi* II. oszt. papi állomás. Javadalma: 394 frt 77 kr. dözma-kárpótlás félvenként utólagosan fizetve 26 kal. búza s ugyanennyi zab, 2 frt 40 kr. oszpora, a can. portio évi jövedelme: 113 frt 3 kr.; stola; tisztességes lakás, gazdasági épületekkel s kerttel. *Pályázati határnap október 15-ike.* Folyamodványok esperes t. t. Csizsér Gábor aához Egerpatakra (u. p. N.-Borosnyó), küldendők.

969—1877. Sz.-szolnoki egyházmegyénkben a *nagyfalusi* leány-tanítói állomás. Fizetése: minden gazdától (250) 7 1/2 hét kupa rozs, a gazdáknak felétől egy-egy véka csős törökbúza, minden tanuló leánytól (40—60) egy szekér fa, egy csirke és 42 kr.; 12 szekér fa. A tanításon kívül kötelessége az orgonálás is, mit a fiú-tanítóval felváltva végez. *Pályázati határnap október 15-ike.* Folyamodványok esperes t. t. Szabó Pál aához Diószadra (u. p. Zilah) küldendők.

1015—1877. Marosi egyházmegyénkben a *sóváradi* másod-tanítói állomás. Fizetése: 400 frt, s ha tanítása sikeres lesz, egy év alatt 50 forinttal emeltetni fog; 2 öl hasábos tűzi fa; egy szobából álló lakás, kis kerttel. Kötelessége a második osztály rendes tanítása, a nagyobb fiuk téli tanításának vezetése hetenként 4 órán, és az ismétlő köteleseknek a kántor-tanítóval közösen tanítása. *Pályázati határnap október 15-ike.* Folyamodványok esperes t. t. Vályi Pál aához Ny.-Szentbenedekre (u. p. Ákosfalva) küldendők.

Kolozsvár, szeptember 5-én, 1877.

A szerkesztő postája.

Gyárfás Albert, bukuresti lelkésznek. Köszönettel vettük s közöljük, mihelyt sor kerül rá.

Eppen most jelent meg és kapható

STEIN JÁNOS

könyvkereskedésében Kolozsvárt:

Lukács Ödön

Egyházi Beszédei. 35 beszéd templomi és temetési használatra. Egy testes kötet. Nagy 8-rét 280 l.

Ára 1 frt 80 kr.

Közönséges Egyházi Beszédei. Nagy 8-rét 150 lap.

Ára 1 frt.

Fejes István

Temetési beszédei 130 lap.

Ára 1 frt.

Egyházi Beszédei. Két testes kötet.

Ára 4 frt.

Egy szép asszony. A Kisfaludi társaság által 50 arannyal jutalmazott költői elbeszélés.

Ára 60 kr.

Dr. Kerényi Ede, felgymn. tanár

A világtörténet időrendi átnézete. Különös tekintettel Magyarországra a legrégebb időktől a jelenkorig.

Ára 1 frt.

Magyarország történetének időrendi átnézete. A legrégebb időktől a jelenkorig.

Ára 36 kr.

(A legilletékesebb hazai lapok igen elismerőleg említik Dr. Kerényi tankönyveit és oda nyilatkoznak, hogy ezen történelmi kézikönyvek, iskolai irodalmunkban, hiányt pótolni vannak hivatva — ajánljuk tehát azokat a nagy közönség jóindulatu figyelmébe.)

Megrendeléseket elfogad és pontosan eszközöl. STEIN JÁNOS.

(4—*)

Reformatus egyházirodalmi ujdonság!

Eppen most jelent meg és kapható

STEIN JÁNOS

könyvkereskedésében Kolozsvárt:

NÉPSZERŰ HALOTTI BESZÉDEK.

Irta: FÁBIÁN DÁNIEL, szilágy-csehi ev. ref. pap.

I. ső kötet ára 1 frt 40 kr.

A második kötet még ez év folytán hagyja el a sajtót.

I. ső kötet tartalma: I—X. Közönséges halotti beszédek XI—XVI. Halotti beszédek gyermek felett XVII—XXIII. Halotti beszédek ifjak felett

Ugyanott kaphatók:

zerü egyházi beszédek. Irta Bartók János
1 frt 40 kr.

plomi imák. Vasárnapokra, innepekre s más alkalmakra. Köz isteni-tisztelet használatául készitette Bozsodi József. Második kiadás. Ddiszkötésben
2 frt.

tti emlékbeszédek (orációk) néhány utófohász-szal. Irta Tompa Mihály.
1 frt. 60 kr.

áz szertartási beszék. Készitette Révész Bálint, kötve
2 frt 40 kr.

Egyházi beszédek különféle alkalmakra. Irta Könyves Toth Kálmán.
1 frt 40 kr.

Kálvin élete és a kalvinizmus. Emléklül a nagy reformátor halála évének háromszázados fordulata. Irta Révész Imre. Kálvin aczélmetszetü arczképevel.
2 frt.

Halotti imák. Közönséges esetekre és alkalmakra. Irta Szász Károly. Kötve
2 frt.

Székács József összegyűjtött egyházi beszédei. Első kötet
3 frt.

Megjelenik
minden csütörtökön

Szerkesztési szállás.

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi részét illető
közlemények címzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Kiadó-hivatal:

Stein János könyvkereske-
kedése, hová az előfizetési-
pénzek legczélsezerűbben pos-
tautalvánnyal küldendők.

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt, félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Az eke mellett. — A halál története. (Vége)
— Az áll. igazgató tanács kis gyűléséből. — Külföld: Anglia,
Svédország, Spanyolország, Amerika, Afrika, India. — Tárca: A
mahomedánok vallásos életéből. (Vége.) — Egyházi s iskolai hírek.
— A szerkesztő postája. — Körözvény.

Az eke mellett.

B ü r k ö s, 1877. szeptember hó.

Montesquieu állítja, hogy a földmivelő népek a legcsendesebbek, forradalmi merényletekre legkevésbé hajlandók; szellemi, erkölcsi és vallásos életük sem nagyon alá nem süllyed, sem magasan nem szárnyal, béketűrők, legkönnyebben kormányozhatók, jóhiszeműségök kiaknázható, elvonat eszmékért valami nagyon nem lelkesednek, conservatívek, tegyük hozzá, hogy a halált nem igen várják, de azért Senecával tartanak, ki ezt mondta „magnum beneficium est naturae, quod necesse est mori.“

Mi erdélyrészi református papok nem csak agriculturával foglalkozó népnek vagyunk tagjai, hanem — egy párnak kivételével, — arra vagyunk utálva, hogy a szó szoros értelmében földmiveléssel foglalkozunk; a szántó-vető ember, a paraszt gazda típusa vigyorog ki, — hogy én is úgy szóljak, — gondtól barázdált arczainkból, csipeszkeedett fel megöbölyt vállainkra, kuporodott feltört tenyerünkbe, és mi akarva, nem akarva, megvagyunk hódítva a kapának, kaszának, sarlónak, ásonak, ekeszarvának; mi az erdélyi ev. ref. egyházkerület egyes egyházi birtokában levő pár ezer hold földnek vagyunk hasonbérülő napszamosai. Valóban nagy kár, hogy a theol. facultás tantárgyai közé nincs felvéve a baromtényésztés, földmivelés, trágyaérlelés s több más az életben minden előkészület nélkül reánk erőszakolt tudománynak és mesterségnek okszerű tanítá-

sa; ekkor, ha egyéb nem, legalább jó gazdák, vállalkozó spekulánsok lehetnénk, nem gondolnánk egyébre, mint csak arra, hogy a can. portióból mentől több jövedelmet csikarjunk ki, talán még a „tisztelletes“ nevet is el kellene törölni s helyébe „gazd'uram“ elnevezést hozni dívatba, hogy az adás-vevés, handlirozás arra ne nyomjon szenyfoltot, — szóval ily viszonyok között a papot és paraszt gazdát kellene egy személyben egyesíteni, mert arról szó sem lehet, hogy az erdélyi reform. papok legnagyobb része, a szó valódi értelmében vett intelligentiával egy szintvonalon maradhasson, a haladással, miveltséggel lépést tartbasson, a tudomány vívmányait figyelemmel kísérhesse, azokat feldolgozhassa s hallgatói között értékesithesse.

Ilyen, és ezekhez hasonló gondolatok születnek az eke mellett, nem azért, hogy azok az életben maguknak érvényt követeljenek, vagy egyébre számithatnának, mint megvetésre vagy gunyos lekaczgásra; hanem azért, mert a lélek egyfelől elmereng az elmúlt idők emlékein, azon tervek, elhatározások, remények felett, melyek az ifju kor szűzies gondolatain, érzelmein, minden önérdektől ment törekvésein vonulnak keresztül; másfelől a jelen kor törekvéseivel, irányzatával, szükségeivel, követeléseivel stb. s folytat ösztönszerű harcot, a lélek küzd önmagával, miként lehetne a prózait az eszményivei, az anyagit a szellemivel úgy egyeztetni, úgy plántálni be a társadalmi és egyházi élet keretébe, hogy itt, mint egészséges tényezők szerepeljenek, hogy a papi hivatalra nehezedő ellentmondásokból miként fejlődhetnék ki az összhangzatos együttműködés. Nekem úgy tetszik — lehet csalódom — hogy egyházi életünknek legradikálisabb tényezői nem oly „minőség“-ben és „milyenség“-ben vannak a magassabb organismusba beosztva, mint a „minők“ és „milyenek“

a valóságban, hanem oly alakban a „*minők*“-nek és „*milyenek*“-nek lenniök kellene. Lám a papokat szeretik lelkészeknek, néptanítóknak is nevezni, pedig, ha a viszonyi közelebről tekintjük, a társadalmi és egyházi, élet organismusába mint idegen elemek vagyunk bedobva, a nélkül, hogy azokban természetesen kifejelett, nélkülözhetetlen organumok lennénk, minket kiküldenek, hogy tanítsunk minden népeket, megkeresztelvén őket az Atyának, Fiúnak, szentléleknek nevében, a nélkül, hogy kifejezést tudnánk adni a vallás-erkölcsi felfogásnak, érzületnek, mert nem az ösztönszerűleg pezsgő jézusi vallás-erkölcsi életelv szült, hanem az együtt működő tényezőkből kiszakítva rideg, szörszálhasgató rendszerek szerint alakítottak; mi, s velünk együtt számosan, a Jézus vallását nem mint legbensőbb, legtermészetesebb élet-elvet, hanem mint valami rajtunk kívül levőt tanultuk ismerni; a mi állásunk hasonlít a mesteremberéhez, a ki épít, a művészéhez, a ki alakít, nem pedig a szívhez, mely az egészséges organismus központja. Ki nem látja át e két viszony közti roppant különbséget?

Ezeket a bajokon segítve nincs, mert a papok fizetése csekélységének felpanaszolását, a domestica, özvegy-árvai intézet felállítására körül nyilvánuló mozgalmat, ama bajok elhárítására irányult törekvésnek csak nagyon kis mértékben nevezhetjük. Mindaddig míg az egyházkerület törvényhozó testülete, hivata-

los közegei követelik azok életbeléptetését, nem pedig az élet erős organismusa megért gyümölcsei mint idegenszerűek fognak szerepelni, fennmaradásukat csak a kívülről jövő kényszer biztosítja. Szomorú dolog, ha így van. Lang Henrik szerint a keresztyén elv megvalósításának történeti közege a világon egyházi működéseknek a politikai, művészeti, tudományos, erkölcsi működésektől megkülönböztetve azokat nevezi, melyeknek kizárólag az a rendeltetése, hogy a vallást ápolják, Isten eszméjét az egyesben, mint a közönségben élétké tegyék vagy fenntartsák, az egyéni öntudatot Isten jelenlétével betöltsék (ker. dog. 157 l.) Vajjon a mi egyházi működéseinknek meg van-e ez iránya? vagy meg van-e adva a lehetőség, hogy ez irányban haladhassunk? Vajjon egyházi munkálkodásaink Isten eszméjét az egyesben, mint a közönségben élétké teszik-e? betöltik-e az egyéni öntudatot Isten jelenlétével? Gyűléseink, (az országgyűlések miniatűr képei) elkezdve a legalsóbbaktól, fel a legfelsőb-
bekig, nagyjából pénzügyi, külső adminisztratívonalis, jogi kérdésekkel foglalkoznak, interpellatiók, határozati javaslatok, indítványok azon a téren merülnek fel; szavazunk presbyterekre, jegyzőkre, esperesekre, tanárookra, fő és aligondnokokra stb. stb. s re bene gesta haza megyünk; sok gonddal, aggodalommal s a legszükségesebb hiányának érzésével tépelődve kérdezzük, mit csináljunk atyámfiai, férfiak?

TÁRCZA.

A mohamedánok vallásos életéből.

A dervisek.

(Vége.)

A mi e forgások értelmét illeti, erre nézve a vélemények megoszolnak. Némelyek ebben a föld körforgásának symbolumát látják, de e vélemény nem látszik igazoltnak. Mások helyesebben azt hiszik, hogy e freneticus tánczok célja az érzékeket felingerelni, a képzelmet felcsigázni s a lelket extasisba hozni, hogy Istennek mystikus contemplatiojára emelkedhessék. Ez igaz, de még ennél is többet jelent. Forgásuk és tánczuk a secta két mysteriumának symboluma. A körforgás azt jelenti, hogy fölismerik Istennek mindenütt jelenvalóságát s mindenütt az ő közelségét keresik és találják, míg az előre való mozgás az ember pályáját jelképezi az életen át, mely gyöngye és lassu előbb, de később ellenállhatlan gyorsasággal rohan tova mindaddig, míg a halál keze elzárja útját. Jelképezi egyszersmind azok-

nak lemondását, kik földi foglalkozásokat lenézve, kizárólag a mindenható szolgálatának szentelik magokat. A jobb-kar kiterjesztése s a fölfelé fordított tenyér, a szívből eredő imádságokat jelenti az égi jótétemények elnyeréseért, míg a bal-kar kiterjesztése s a lefelé fordított tenyér azt jelenti, hogy a földi javakat másokra hagyják, hadd élvezzék azokat helyettük. *Dervis* nem csupán szegény embert jelent, de egyszersmind olyat, ki kifosztani hagyja magát embertársai javára, s ki csupán értők, tiszta szeretetből, lemondott minden világi javadalomról.

A *Khalvétik*, vagy *ordító dervisek*. A *Khalvétik*nek is a *contemplatio* a céljuk, de erre más eszközöket használnak. Szeretéseiknél fuvolat használnak, mint a *Mevlévik*, ők is ugyanazon veszélynek tótték ki magokat a sunniták részéről, mint azok.

Jelen voltam egy nap szerzetéseiken. Scutariban történt ez, egy földszinti négyszögletes teremben; köröskörül bizonyos magasságban hatvan dob volt felakasztva; a padozaton bárányszőnyegek voltak szétterítve szőnyeg gyanánt. Idegen létemre nem bocsítottam be rögtön, midőn végre az ajtók feltáruultak előttem, tizenhat embert pillantottam meg a földön ülve, közöttük egy fönnálva énekelt egy imádságot,

mert épen azon jelenségek túlsúlyra emelkedése, az ezek körül csoportosult nyilatkozatok, a pénzügyi kalamitások elöbukkanása, az ősokról maradt vagyónra való támaszkodás, ennek, nem pedig a saját szerzeménynek fogyasztása, a gyámkodó, ellenőrző rendszer életbeléptetésének kimaradhatatlan szükségessége, ennek szigorú alkalmazása, stb. stb. arra engednek következtetni, hogy a félelem, kényszer, a valódi vagy képzelt közvélemény nyomasztó hatása, a becsületnek legalább látszólag való megmentése, talán a divat, nem pedig a Jézus Krisztus evangéliumának megalapítására irányult organikus fejlődésnek szükségérzete a mi egyházi életünknek éltető eleme; arról tanuskodnak, hogy az egyház tagjainak nagyon kevés része arra van ítélve, hogy az egyházi vagyón megmentése, a haladás, fejlődés, jó rend érdekében a sokkal nagyobb résszel folytonos harcban, ellentétben legyen; ha valami üdvös czélt akar elérni, táplálja a hiúságot, öntetszelgést, dicsőítse az áldozatkészséget, mely egy templom emelésében, vagy egy puszta parochia beépítésében nyilatkozik; eméssze meg, — ha jó gyomra van hozzá, — azt a sok gyanúsítást, átkot, piszkot, boszantásokat, kellemetlenséget stb. stb. melyek a legérzékenyebben épen azokat sujtják, [kik a köznek érdekében legönzéstelenebb odaadással munkálkodnak.

Mind ezek — épen nálunk — oly ellentmondások, melyeknek megmagyarázására a kiindulási pontot

s kezeivel babrált a levegőben, mintha a gonosz szellemeket üzné el magától. A terem egyik falazata egy mélyedés-sel volt ellátva, melyben fegyverek (szuronyok, lándzsák, dárdák, kardok, török) voltak. A mélyedés felé háttal fordulva ült a dervisek sejkje bárányszőrön, jobbán egy füstölőben tömjén égett s a mélyedés két oldalán két roppant viaszgyertya volt meggyújtva.

Az ordító dervisek, úgy látszik nagyobb szabadságnak örvendettek, mint a forgó dervisek. Ezek ugyanis mind ugyanazon öltözetet, vagy legalább ugyanazon főveget viselék, míg amazok közül mindenik saját kénye-kedve szerint öltözködött. Némelyek úgy voltak öltözve, mint a forgó dervisek, jellemző köpennyel és kalappal, mások vörös fezt vagy sipkát viseltek.

A tizenhat nemsokára hetvenötre szaporodott, ámbar valójában nem mind dervis volt az. Egyesek husz-harmincz perczig vettek részt a szertartásban, aztán elmentek, de minden későn jövő dervis, vagy nem a rendbe tartozó személy, ki részt akart venni az ünnepélyen, előbb kezét kellett hogy csókoljon a sejknek.

A sejk egy nemes, előkelő alak volt, mintegy 45 évesnek látszott, a vonásain elterjedő kellem és becsületesség

megtalálni nagyon bajos, talán lehetetlen, ha ne ha elfogadjuk Channingnak Milton jellemére vonatkozó észrevételeiből e sorokat: „*a politika, habár bizonyos hatáskörben tevékeny, élessé és tá-álékonnyá teszi is az értelmet, mindazáltal kioltja belőle az egyetemes igazság szomját, megbénítja az érzelmet és képzelődést, megronítja a lélek őszinteségét és egyszerűségét, megrendíti azt az erény iránti bizalmat, mely az emberszeretnek és nemes áldozatoknak alapjává szolgál s a hideg okosság önzésében végződik.*“ (149 l.) Hogy ez így van, látom; hogy nincs jól így, érzem, hogy miként kellene lenni, homályosan sejtem, a nélkül, hogy értelmem gyöngévilágítása mellett a tárgyak körvonalait, azok egymástóli távolságát, miségét és milyenségét tisztán kivehetném. Egyet azonban tisztán látok. Korunkban oly áramlat indult meg, mely a népet készületlen találta, legdrágább kincsét — vallásos hitét — ragadta magával s az üressen hagyott kebelt mór lis sophismákkal, életbölesességgel, kézzel fogható világnézlettel tölte meg. És a nép, mivel a külső burkon áthatolni nem birt, a természet változhatatlan, örök s harmonikus egésszet alkotó törvényét, jelenségeit csak darabonként, nem pedig összességben tudja felfogni, s ezt is csak homályosan teszi, üres képzelgésekben, önalkotta fejlettségének megfelelő isten fogalmakkal tépelődik; hisz meggyőződése, világnézlete egészen más, mint a tudománnyal fog-

valóban rokonszenvenessé tették. Magas tekintélynek örvendett s a szentség hírében állott. Kezét az egész czereomnia alatt térdén nyugtatá, kifelé fordított tenyérrel, s minden kézcsókra azzal felelt, hogy jobb kezét ajkához és szívéhez emelé. Azon dervisek azonban, kik fekete vagy zöld turbánt viseltek, szabadon ölelék át a sejket, mint hasonló jukat. Ő maga csaknem egészen feketébe volt öltözve, bő köpenye fekete posztó volt, s fehér hajzata fekete turbánnal volt körítve.

Eleinte sokáig csak imádságok és énekek voltak hallhatók, sok leborulás és fejbólintgatás közt; de midőn az ordítás órája elérkezett, a dervisek két részre oszoltak, azokra, kiknek ordítaniok kellett, (ugy hiszem ezek novitiusok voltak), és azokra, kiknek ülve vagy állva folytatniok kellett az éneket. A sejk ruhát változtatott s az utóbbiak között foglalt helyet. Ekkor kezdetét vette ama rémitő jelenet, melyet mintha maga az örület sugalmazott volna, s mely a maga szörnyűségében minden képzeletet felülmul.

Az ordítók egy sorba álltak s minden mozdulatot egyszerre csináltak. E mozdulatok, melyek egyike volt a lehajtott fejet erős bika módjára hátra vetni, rendkívüli gyorsasággal s négyes ütemben vitettek véghez. E süket, rekedt

lalkozó intelligenciáé, más, mint a theologusé s mi a mi hitünknek megfelelő keresztyén hitet, világnézetet akarunk teremteni. Mennyire érünk czélt, elég bizonyosága az, hogy a kuruzsló, jövődöt mondó, kártyavető vénasszonyok, ámitók több hitre találnak, mint mi ker. predikációkkal, azok megtalálták a nép nyelvét, mi nem. Vajjon mit kellene csinálni, hogy mi is megtaláljuk? hiszem, a tudomány vívmányai, az észszerű, a felemelő, a magasztos, az emberi természet lényegéhez tartoznak, azok könnyebben találhatóának útát a szívekhez, mint a babona, kuruzslás, ostobaság stb. Erre divattá vált így sohajtani: „népnevélés jöjjön el a te országod” — hanem az eke mellett az is kissé más világításban tűnik fel, miről — lehet — egy második cikkben megemlékezem.

A halál története.

(Vallástörténelmi tanulmány.)

(Véga.)

Az anatomia könnyen felel e kérdésre. A halál az élet tényezőinek lassu felbomlása, az érzékek működésének, lélegzésnek, vérforgásnak, anyagcserének megszűnése, a szerves állományoknak szervetlen anyagokká való átváltozása, tisztán physical vagy chemical törvények szerint. Csakhogy e szempont nem képes kielégíteni a dissonantiák megoldására törekvő emberi kedélyt. Hogy a halál egy természetes esemény életünkben, az kétségbevonhatatlan,

ordításokban van valami vad. Folytonosan e szót ismétlik *Allah hou* (Allah ő) így ejtve ki, *Allah hou hou*, négy szótagban a négyes ütemnek megfelelőleg. E gyakorlatot, mely közülünk a legerősebbet is tíz perc alatt megölné, ők órákig csinálják.

Egy óránál tovább folytatták már megszokás nélkül az irtóztató szertartást, midőn én, nem akarva tovább ily öngyilkosság tanuja lenni, kimerülten vonultam vissza. Hogy végződött mindez, nem tudom. De úgy látszik, hogy midőn az enthusiasmus paroxysmusa késik bekövetkezni, akkor a terem köré aggatott dobokat veszik elő s használják. Emlékezhettek az olvasó azon quasi harczi fegyverekre is, melyek a mélyedést díszítik; a dervisek, midőn már a vallási rajongás legfelső fokára értek el, ezeket fordítják magok ellen. Addig szurkálják, addig kinozzák velők testüket, míg véresen és dühtől tajtékozva rognak a földre le. Ilyenek a khalvétik.

A nyugati utazók, kik a dervisekről beszéltek, sokat hivatkoztak vallási fanatismusokra, de semmit sem szóltak vendégszeretetükről. Én azonban nem mulaszthatom el ezt is felemlíteni.

Örülség volna bizonyára azt állítani, hogy a dervisek nem fanatikusok; azok, az igaz, mint minden jó mu-

de jelentősége e beismeréssel még teljességgel nincs ki-merítve. Nem akarunk meddő vitatkozásokba bocsátkozni; könnyen belátható, hogy a halál eszméjének egyetlen hozzáférhető, egyetlen evidens oldala az, mely magával az élettel összefüggésben áll. Absolut halál ép úgy képzelhetetlen, mint absolut élet, s ha ezzel tárgyunk metaphysical bonczolgatásának utját be is vágjuk magunk előtt, de annál fontosabb, annál mélyebb erkölcsi jelentőségű tért nyitottunk magunknak a halál és élet kölcsönös egymásra vonatkozásának mezején, mely által egyszersmind egész gondolatmenetünk váratlan subjectiv fordulatot vesz.

Az egyetlen komolyan számbajöhető kérdés tehát itt: a halál eszméjének, a halál felfogásának moralis értéke, világnézleti jelentősége, az életre való gyakorlati alkalmazásában. Ha különböző népek eschatologiai fogalmait egymással összevetjük, azon meggyőződésre jövünk, hogy azok nem egyebek, mint bizonyos meghatározott életelveknek, erkölcsi nézeteknek a halál gondolatánál megtört és visszaverődő reflex sugarai. Sőt hisszük, hogy ez okoskodás historiallag is igazolva van, s hogy minden időben a halállal való foglalkozás volt az az első impulsus, mely az emberiségben egyfelől erkölcsi lényegiségének tudatát s ebbeli képességeinek kifejtését, másfelől pedig jövődő sorsának ábrándképeit, eschatologiai képzetait, ezeknek központjával, az Isten-fogalommal együtt, ugyanazon egy közös alaphól ébresztette föl. Ime a vallás és erkölcs lényegi egységének egy újabb bizonyítéka! Pár példa nem fog ártani. Tudjuk, hogy a görög nép meglehetősen sötét színekkel festi a lélek jövődő sorsát a halál után. E nép, melynek érzései, gondolatai, társadalmi viszonyai a lehető legtypicusabbak voltak, a halál félelmét általános emberi vonássá proklamálta, mely alól még a herosok sincsenek kivéve. Homérnál, s mi több, még a tragicusoknál is ma-

sulmán, de azt erősíthetjük, hogy többé-kevésbé elveik által vezéreltetve, kevésbé fanaticusok, mint a többi muszlimánok. Ha az imámok és a nép megegyeznek abban, hogy a keresztyéneknek és zsidóknak megtiltják a mosche-jokba való bemenetelt, még az istentisztelet óráin kívül is, a dervisek semmi akadályt nem gördítenek az elé, hogy a *giavroók* (hitetlenek) még a szertartás óráiban is bemehessenek a tekkék belsejébe. Az u'azó akármikor bemehet s a dervisek közt biztonságban érezheti magát. Fanatikusok ugyan, de a hitetlen népekkel, s a roszt muszlimánokkal szemben azok, kik megsértik a proféta törvényét, fosztogatják a népet s nem gyakorolják az erényt.

Egész keleten végtelen sok tekké van, melyekben az utazókat ingyen vendégelik meg három napig. Szabad bejárata van itt mindenkinek vallás-különbség nélkül, s a legnagyobb egyenlőség uralg az idegenek közt szentélyök födele alatt. A negyedik nap a vendéghez jó a főnök s így szól: „Testvér, ha jelenléteddel továbbra is szerencsételnai kívánsz, úgy fogd ez ásót, dolgozz velünk!”

Hála a tekkéknek, csaknem ingyen lehet végigutazni az egész islam-birodalmat. Bort sohasem isznak és nagyobb része húst sem eszik. Nem példát vehetnének-e legalább e részben tőlök a catholicus szerzetesek is?

gosan kiemelkedik az a motivum, hogy a szerencsétlen halandó lényegisége egész erejével ragaszkodik az élethez, s döbben vissza a pillanattól, midőn le kell szállnia a sötét Hadesbe, hol „a lelkek fekete csoportja alakatlanul kovályog az Acheron partjain.“ Igen, mert a visszatörítés eszméje sokáig nincs kifejtve a görögöknél. Az alvilági lét egyenlően terhes bűnösnek, büntelennek. A vak „Ate“ egyenlő sullyal nehezedik mindnyájára. Az ily körülmények között kifejtett életphi'osophia első momentumma a resignatio, mely passivitásánál fogva még nem bír azon pszichologiai eréllyel, hogy önálló erkölcsi momentummá magasuljon, s épen azért csak átmenetet képez a consolatoria, az önvigaszra, melynek jelszava: „venni az életet úgy, a mint van, használni a kínálkozó pillanatot haladéktalanul, mit sem törődve a kétéves jövővel stb., mely életelvnek száz meg száz változataira mutathatunk rá a görög s római életben, Anacreontól Horatiusig, Aristippustól Epicureusig. Ennél fogva alapos a gyanu arra nézve, hogy az egész görög-római moralitás és életkedv ethikai magva az eudaemonismus. Hajlandók vagyunk másfelől a Schopenhaueristáknak is igazat adni abban, hogy a valódi erkölcsi és társadalmi értékkel bíró optimismus alapja elengedhetetlenül pessimisticus természetű. A nevetésnek is a könyv adja meg valódi becsét.

Mindezekből kiviláglik, hogy a görögök erkölcsi világnézlete természetes következménye a halálról formált képzetüknek. Mi hatása volt már most ennek vallási fogalmaikra, az szemellátható. Zeus, Dionysios, Aphrodite stb, ugyanazon jovialis kedélycsapongás fictioi, melyet Anacreon bortól s szerelemtől gőzölgő dévaj verseiben van alkalmunk tapasztalni. A tények inductioja által is támogatott elv tehát, általánosítva s formulázva így hangzanék: Mentől tagadólagozabb viszonyulunk öntudatunkban a halál eszméjéhez, annál tevőlegesebb állást foglalunk magával az élettel szemben el, s megfordítva. Állításunknak egyik oldaláról már szoltunk s annak megfordítását a középkori keresztyénség történelme mutatja fel legvilágosabban. Hogy a középkor rendezett társadalmi viszonyokat, művészet, tudomány, ipar s kereskedelem terén gyakorlatiasabb vívmányokat felmutatni nem tud, az a keresztyén szellem ama beteges, romantizáló irányának köszönhető, mely a létűnt ó-görög szellem ellenlábasaként a földi lét dissonantiáit egyedül a sirban véli megoldandóknak, földöntuli állapotok utáni sovárgásban, határozatlan sejtelmekben vesz el, s lába alatt sehohsem talál biztos támpontot, mely a realitás körébe visszavonni, s hathatósabb, eredménydúsabb munkára serkenteni képes volna. A reformatio volt az a világrendítő tény, mely a keresztyénségnek már-már elsatnyuló, gyümölcstelen fájáva újra egészségesebb elvek s nézetek friss termő-galyait oltá. Reformatio és renaissance együtt születtek a világra, legalább a történelem-philosophia apriori értelmezése szerint, mely jelentéktelen anachronismusoktól s plasticai hiányoktól, melyek a történelmi anyag eselleges idomulásai alkalmával mutatkozni szoktak, eltekint. Fischer Kuonak igaza van, mi-

kor a Kant előtti és utáni német philosophiát a görög bölcsselem Socrates előtti és utáni időszakának megfelelő időpontjaival akarja párhuzamba hozni, és pedig sikerrel. Mi is elmondhatjuk, hogy a halál modern felfogásának társadalmi és egyéni életünkre gyakorolt morális hatása sokban hasonló a görög-római periodushoz. Itt is, ott is óriási erőfeszítése az emberiségnek legyőzni magát a halált is, vagy legalább e pillanatnyi léttel kárpótolni a nemlét sivár végtelenségét; bizonyos szilaj ironia, kétely mindenben, de rendithetlen bizalom saját énkben, párosulva bizonyos komoly, férfias magatartással, mely Prometheusként küzd a végzet ellen, reményei, vágyai, akarata korlátlan jogosultságának hősi védelmében.

Spiess Edmund az „Entwicklungsgeschichte der Vorstellungen vom Zustande nach dem Tode.“ című jeles összehasonlító vallás-tudományi munkának érdemes szerzője, kinck művéből mi is meritettünk, azt a kérdést veti föl egy helyt magában, hogy mikép nézne ki a világ, ha a halál nem volna benne. Ő e feltevést azonban, mint üres, gyerekes képzelgést, eventualitásokon való rágódást, a mint fölveti, ép úgy el is löki magától, a nélkül, hogy nagyobb súlyt fektetne a lehetőség e kérdésének tisztázására. Azon szempontból azonban, melyből a halál kérdését jelenleg mi tárgyaljuk, e hypothesis is, mint általában minden hypothesis a tudományos vizsgálódások terén, bírnémi alaki, methodicai fontossággal. Képzeltük csak el egy pillanatig magunkban ez eshetőséget, s önként rájövünk a fennebb hangsúlyozott állítás igazságára, hogy tudniillik halál és élet kölcsönösen föltételezik egymást, mindkettő logikai szükségesség, egyik a másik nélkül elképzelhetlen, mint egy dolognak negativ és positiv oldala. Ha halál nem volna, nem volna társadalom, mely épen a létföltételeknek kölcsönös garantizálása a halállal szemben, nem volna házasság, szülői és gyermeki viszony, nem volna faj- nyelv- és honkülönbség; szóval, ha halál nem volna, élet sem volna bizonyára. Épen azért nem fogadhatjuk el a jövő philosophusainak, egy Condorcetnek példáiú azon exaggerált mérész véleményét, mely szerint az universum és az emberiség valaha oda fog tökélyesülni, hogy a halálon tultehetendi magát s így haladásának többé semmi sem állandó utjában. Ily eredményeket csak czéltévesztett okoskodás hozhat ki, ily felfogás ellen élő tiltakozás maga az ember, kinek gyarló képességei bármennyire tökélyesülhetők legyenek is, a végtelennel lépést nem tarthatnak.

Mi tehát az a, nem mondjuk legobjectivebb, mert ennek megítélésére képtelenek vagyunk, de emberi viszonyaink közt leggyakorlatibb, leghálásabb felfogása a halálnak, mely természetünket kielégíteni, minket kötelességeink teljesítésére ösztönözni s létünk végcéljához elvezetni a legalkalmasabb? Az a felfogás, mely a halált úgy tekint mint erkölcsi valónk legfőbb rugóját, mint tetteinket megtermékenyítő gondolatot, melynek célja homályos háttérrel csak annál jobban kiemelni az élet becses kövének tündöklését; az a felfogás, mely a „memento mori“ mys-

tikus, ünnepélyes hangú jelszavából eme prózai, de egészséges, telivér angol közmondásra következtet: „the time is money!”

Az áll. igazgató-tanács kis gyűléséből.

Kolozsvár, sept. 16.

Jelen voltak: Nagy Péter, elnök, Incze Mihály, h. titkár, Gyarmathi Miklós, Szász Béla, Parádi Kálmán, tanügyi előadó, Szabó Ádám, számvevő, Deák József pénztárnok.

Elnök bemutatja a Stein Safron és Rátz Efraim panaszát, kik a nagy-enyedi főtanoda Sárpataki-féle diósi jószágának és malmának szabályellenes haszonbérbe adása ellen szólnak föl. A panasz, jelentés-tétel végett, leküldetik a főtanoda gondnokságának.

A honvéd-parancsnokság ismételtén átírván Kovács Gyula volt enyedi erdősz vizsgálati ügyében, a tárgyalás az oktoberi nagy gyűlésre halasztatik.

Dr. Nagy József kérelmére — Incze Mihály elnöklete alatt — megengedtetik, hogy mint a püspöki szállás lakója, a státus-ház istállóján egy nagyobb ablakot vágathasson, avval a kötelezettséggel, hogy elköltözése alkalmával az épületet előbbi állapotába helyezteti.

A szilágy-somlyói egyházközség, hivatkozván az ideai közgyűlés határozatára, mely szerint az ig. tanácsnak engedély adatott a nevezett egyházközség azon kérelmének teljesítésére, hogy — a kellő kimutatások megtétele után — a rectori intercalaris jövedelmek adósság törlesztésére fordíttassanak: kéri ez engedély megadását. A határozat hozatalra szükséges kimutatások fölterjesztése elrendeltetik.

A n.-móni egyh. község tizedkárptólási kamataiból építkezési költségekre 250 frt. kiutaltatik.

A m.-gombási egyházközségnek 600 frt. kamat nélküli kölcsön építkezésekre leküldetik. (Mintán az előbbi kiutalás, hiányos nyugtatvány küldetvén be, nem vala fogatosítható.)

A f.-m.-berkeszi egyházközség iskolai alapjából építkezésekre tőkét használván föl s azok restitúcióját egy engedéllyel eladott belső telek 170 frtnyi árából akarván végrehajtani: fölvilágosítás adásra hivatik föl az iskolai és egyházi alap állásáról és kölcsön viszonyairól.

N. Vályi Eleknek az alpestesi iskola alap javára végrendeletileg hagyományozott 2000 frtnyi alapítványát a pénzügyi igazgatóság illeték alá akarván vonni: e törvénytelen eljárás ellen fölterjesztés intéztetik a vall. és közoktatási miniszter útján a pénzügyminiszterhez.

Az árpástói, m.-décsei s más egyházközségek kepe-megváltási takarékmagtárát az illető pénzügyi hivatalok adó alá kívánván vonni: e törvénytelen eljárás ellen szintén fölirat intéztetik a miniszterhez.

A m.-kályáni egyházközség templom, papi lak és iskola építését illető kiigazított tervei helyben hagyatnak, melyek szerint az építkezések 7784 frt 56 krban állapították meg. A munka-szerződvények a különböző vállalko-

zókkal külön is köthetők, oly kikötéssel azonban, hogy e szerződvények megerősítés végett fölterjesztendők s a díjak utolsó részlete csak a collaudálás után fizethető ki. Az egyházközség künnlevő tőkéiért az előjáróság felelőssé tétetik.

A fejér-egyházi és sárpataki számadó gondnokok, érvényes szabályrendeletek ellenére, közmunkatételre szorítottván: a közmunkák miniszteréhez sérelmező felirat intéztetik,

Az egerbegyi papi, kántori és tanítói szolgálmányok megváltására vonatkozó egyezmény, az ideai közgyűlés 87. számú határozata értelmében, megerősítettetik.

A sepsi-szentgyörgyi egyh. község 1872--1875 évi számadásaira a számvevői észrevételek megtételek s az egyházközséggel közöltetnek.

A kolozsvári egyh. község jelentést tevén építési czélokra fölvetett kölcsönéről, annak törlesztéséről s az árvai alap kezeléséről, a jelentés tudomásul vétetik, oly hozzáadással azonban, hogy az árvai alap teljesen rendeltetési czéljára fordítandó — az ez alaptól kölcsönvet: 1000 frt. pedig visszatérítendő

A n.-pestényi elhalt lelkész az ottani állami iskolában, külön fizetes mellett, tanítóskodván, az új pap számára ugyan ez alkalmazás kieszközölendő. Az esperes azonban óhajtanónak tartja, hogy ez alkalmazás állandólag eszközöltessék ki a n.-pestényi pap számára a minisztertől. Ig. tanácsunk nem remélvén, hogy a miniszter egyszer s mindenkorra meg tegye ez alkalmazási ígéretet: ezuttal is csak a jelenlegi pap alkalmazását kérelmezi.

A ft. elnök úr Budapestre utazván, előterjesztésére fölkeretik, hogy az ideai közgyűlési j.-könyv 69. 3.), értelmében a banszerek megvásárlását elintézni sziveskedjék.

A mérái egyh. községnek egy 59 □ öl területű taxás helyeért 1 frt évi taxa fizettetvén: czélszerűbbnek mutatkozik e helyett 25 frtért leendő eladása, miután az 1 frt taxából 80 kr. adóba fizetendő. Az eladás helyben hagyatik, a vásári összeg 8 % melletti tőkésítése elrendeltetik.

A bikkfalvi egyh. községhez ismételt rendelet intéztetik, hogy erdejét a törvények értelmében szabályszerű nyilak szerint kezelje, a logeltetés csakis a szakértők által kijelölendő nyilakban léven megengedhető, és pedig illő haszonbér fizetése mellett, az egyeseknek.

A felső- és alsó-tőöki egyházközségek adóssági viszonyainak, az alsó tőöki l. egyh. buzgóságára való tekintettel, ennek javára leendő végelintézése érdekében föl hívás intéztetik az espereshez, hogy a végleges tisztázást ily értelemben ajánlja a felső tőöki egyh. községnek, eljárásáról ide jelentést tévén.

Özv. Hiri Ferenczné az iránt folyamodván, hogy a közgyűlés által neki az állam-segélyből megszavazott évi 150 frtnyi összeg előleges évharmadi részletekben fizettessék ki: az ig. tanács kimondja, hogy a kegydíj csak utólagos részletekben fizethető ki, és pedig évnegyedes rátákban, 1877. jan. 1-jétől számítva, előlegezve a közpénztárból, melynek az állam-segélyi összegből aztán megtérítettnek ez előlegezett részletek. (A pénztárnok időközben készpénzként számolhat e rész-nyugtákkal be.)

Egy egyházkerületi képviselő választási ügyben tett fölterjesztés elfordultával, az összes igazolási ügyekre nézve kimondatik, hogy az okt. nagy-gyűlésen fognak tárgyalni.

A gr. Kemény Sámuel-féle hagyaték részéről befizetett adóssági tőke földhitelintézeti papirokba fektetnek, a hátralék kamatok pedig takarékpénztárba helyeztetnek.

A közdi-vásárhelyi egyh. község 1876. évi számadásai számvevő által felülvizsgáltatván, a számvevői megjegyzések közöltetnek az egyh. községgel.

A menyői egyh. község bennlevő tőkájének kamataiból 384 frt 7 kr. magtár és gabonás építésére kiutaltatik, a tett építkezésekről a jelentés felküldése megrendeltetvén.

A kányádi nk. tanító, a közig. bizottság átirata következtében fölkerít esperesi jelentés alapján, kötelességei pontos teljesítésére utasítottatik.

A kis-solymosi pap és tanító fizetése a takarékmagtárból megjavítottatván, az új díjlevél megerősítettik — esperes aa. utasítottatván a díjlevél utólagos aláírására.

A sz.-kereszturi egyh. község utasítottatik volt tanítónőjével, Kún Károlinával, ennek követelése iránti békés kiegyezésre.

A szt.-lászlói, telekfalvi és szt.-erzsébeti iskolák hiányainak pótlására — a közig. bizottság átirala nyomán bekért esperesi jelentés alapján — az esperes utasítottatik — az ügyiratok pedig áttétetnek a tanügyi eladóhoz.

A bögsői egyh. község iskolájának és vagyoni viszonyainak kimutatása — a közig. bizottság átirata alapján — fölrendeltetik.

Az a. rákosi egyh. község utasítottatik, hogy vagyoni állásához képest tartsa fenn felekezeti iskoláját a törvény követelményeinek megfelelőleg.

A hagymás-bodoni véghezvitt tagosítás kielégítő eredménye tudomásul vétetett.

E tárgyakon kívül elnökielg elintéztetett s bejelentetvén tudomásul vétetett több ügydarab.

r. t.

K Ü L F Ö L D.

Anglia.

(Dr. Farr a tulnépesedésről.)

A „British association for the advancement of science“nek Londonban, aug. 21-én tartott gyűlésén dr. Farr Ágoston terjedelmes értekezést tartott a tulnépesedés kérdéséről. Statistikai közlemények alapján a francia népesség több mint 300 év alatt kettőzödik meg, az olasz 100 év alatt körülbelül, a spanyol 93 év alatt, az osztrák 86, a németalföldi 77, a porosz 64, a svéd 61, az angol pedig 53 év alatt. Az értekezést hosszas vita követte. Dr. Farr ellene mond a népesedés bármilyen célzatos megszorításának, s a jelenség okát a nemzet termő erejében látja. Lord Houghton azonban arra utal, hogy nagy családok szegény emberek semmiesetre sem produkálhatnak egészséges, szabad, va-

gyonos ivadékok. A vita a kiszabott időn tulmenvén, Fortescue elnök által félbeszakítottatott.

Svédország.

(Az upsalai egyetem négyszázados évfordulója.)

Az upsalai egyetemnek már előre jelzett négyszázados évfordulója sept. 5-én vette kezdetét. Már korán reggel ágyudörgések jelzik az ünnepélyes nap felvirradtát. A diszmenet harangzugás közt vette útját az egyház felé. Részt vettek e menetben: a tanulók testülete nemzeti színű zászlókkal, a különféle deputatiók, az egyetem tanárai s hivatalnokai, miniszterek, udvari egyének, disztudorok s más vendégek. A király megérkezte után megkezdődött az istentisztelet, mely alkalommal Sundberg érsek prédikált. Sahlin rector latin nyelven üdvözlé a vendégeket, mire a svéd ünnepi emlék-beszéd következett. 63 küldöttség volt jelen, s a promoteáltak száma, ideértve a disztudorokat is, összesen 193. Ez utóbbiak közt van a költő Ibsen Henrik is, továbbá Rydberg Victor. A király ez alkalommal 40.000 koronást ajándékozott az egyetemnek ösztöndíj-alapul. Nem lesz érdektelen tudni, hogy az egyetem 1477-ben alapítottatott Sten Sture által a párizsi Sorbonne mintájára, s később II. Gusztáv-Adolf részéről gazdag dotatiókban részesült. Jelenleg 1700 tanulót számlál. Maga a város a Mälár-tó partján fekszik s Stockholmból hajón érhető el.

Spanyolország.

(Összeütközés a kormány és a szent-szék között.)

Spanyolországban néhány község és kormányzó a constitutionnak a cultus-szabadságot szentesítő XI-edik cikkelye alapján vegyes iskolát nyitott, hol a különböző felekezetű növendékek közösen tanulhassanak. A szent-szék azonban kijelenté, hogy a vegyes iskolák által a concordatum II-dik cikkelyét látja megsértve, melynek értelmében csak a róm. catholica vallás szabadsága biztosítottatik. A kormány erre azt feleli, hogy e paragraphus jogi hatálya kérdésessé vált, mikor a lelkiismereti szabadságra vonatkozó XI-dik articulus a constitutioba becikkelyezettetett; hogy a szent-szék akkor engedményeket tett; hogy az alkotmány megszavaztatott, s hogy azt a kormánynak tisztelnie kell. A nuntius viszonzulásra készül.

(Fogas kérdés.)

A madridi akadémia pályázatot hirdetett e kérdésre: mutattassék ki, hogy a catholicismus és a tudományos álláspont között conflictus létre nem jöhet.

Amerika.

(A múlt évi kivándorlások.)

A Washington-i statistikai bureau hivatalos kiadványa szerint az 1876-dik évben bevándorlottak száma összesen 157,440. Életkorra nézve 5 éven felül van 26,608; 15-től 40 évig 111,764; 40 éven felül pedig 19,068. Nemzetiségét illetőleg: 31,323 német, 21,051 angol, 16,506 irlandi, 4383 skót, 6720 francia, 6787 orosz, 854 lengyel,

22 finn, 1572 svájci, 2980 blasz, 6027 osztrák, 475 magyar, 709 németalföldi, 6031 norvég 5204 svéd, 1624 dán, 597 spanyol, 24 görög, 816 portugál.

Afrika.

(A hittérítés eredménye Madagascar szigetén)

A Londoni missio-társaság közzétett jelentése szerint Madagascar lakóinak 10-ed része már keresztyén hitet vall. A főváros, Antananarivo kerületében 11 egyház áll fenn. Tizenegy más kerület, megannyi missionarius igazgatása alatt, 426 egyházat számlál. A londoni társaságnak Madagascaron 20 ténitője van, a bennszülött lelkészek száma pedig körülbelül 300. Van 700 iskola 45,000 gyerekekkel, s egy elemi iskola 120 tanulóval; a sajtó alól kikerült művek évi mennyisége 2—300,000 kötetet tesz.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HIREK.

Kolozsvár, sept. 19.

— *A törökök igaz ügyének a hihetlenséggel határos jobbra fordulása, mint országszerte, mindlunk is a legörvendetesebb benyomást tevő. De nem is lehetett az másként: az Ur csak a hitért, szabadságért, hazáért küzdő fegyvereket áldhatá meg! A Plevnánál halált megvető bátorsággal megállott s most már védőből támadóvá lett Ozmán pasa; a bevehetetlennek képzelt Sípka szorosokat is megvívó Szulejman és a tronörökös seregét tönkreverő Mehemed Ali összeható hadműveletei végveszélylyel fenyegetvén a hazugul Isten nevében rabló hadjáratra indult „kegyes“ czár hadait: a hit és szabadság hőseinek részünkről is hódolattal adózunk s mint a szabad vallás hívei, az europai szabadságért is küzdő törököknek teljes győzelmet esdünk az igazság Istenétől!!!*

— Főt. Püspök ur e hó 19-dikére Miskolczra utazott, hol a hazai összes protestans superintendensek értekezletet tartanak a Baldácsi-alapítvány ügyében. Annak idejében értesíteni fogjuk t. olvasóinkat az értekezlet eredményéről.

— Gróf Kún Kocsárd ő méltósága, mint lapunk bezártakor örömmel értesülünk, nemes áldozatkészségének újabb bizonyosságát adta. *Egy házas telkét az algyógyi ref. egyháznak ajándékozta, oly feltétellel, hogy abban a netalán leendő papi özvegyek lakjanak s addig is a telek hasznosbérbe adás útján értékesíttessék. Továbbá 1000 frtos alapítványt tett az egyházi épületek conserválására. Dicséretessék érte már annyi áldással koszoruzott nagy neve! A presbiterium köszönő levelét lapunk közelebbi számában közöljük.*

— Kolozsvári főtanodánk előljárósága a közgyűlési engedély alapján még csak ez idén emelé r. tanári fizetését 1200 frtra föl. Szivünkben örülünk, hogy ez újabb időben példány-intézetünk, melynek legjobb dicsőítője, népességének folytonos és gyors szaporodása, elvégre oly helyzetbe jutott, hogy tanárait bár némileg méltóan jutalmazhatja sikeres munkálkodásukért. Ez intézetünk kitűnő állapota annál több elismerést érdemel, mivel talán ez rendelkezik főtanodánk közül aránylag legcsekélyebb anyagi erővel, évi bevételi nem tevéen 23,000 frtnál többet. Isten segítse nyereségről nyereségre egyházunk hazarészünk ez egyik büszkeségét!

— **Házassági főtörvényszékünk** legutóbb tartott ülésén azt a fontos határozatot hozta, hogy a rendkívüli gyűlés díjait jövőre épen felényire: 750 frtra szállítja alá, mihez képest kimondatott, hogy az egyházi és világi bírának jövőre, olyankor, midőn csak egy pör ellátása forog fön, csak fele részét hívja meg ülésre a főt. elnök úr, ha azonban két, vagy több pár elintézése igényeltetik egyszerre: valamennyi tag meghivatik. E határozat közgyűlési határozatot is érintvén (a világi bírák díjaiban 240 frt beszédését közgyűlés határozván el): hisszük, hogy a főtörvényszék e határozatát a közgyűlés elé terjesztendő.

— **Egyházkerületi képviselőkké** újabban megválasztottak: a görényi egyházmegyében *b. Kemény György, ifj. gr. Bethlen János, Gyáfás Benedek, Bod Sándor*, és a tanítók részéről: *Ercse Miklós*, valamennyien az eddigiek. *A n.-sajói capitulumban: Kócs Ferencz* (kit egyházi életünk mezéjén, hosszas távollét után, szivünkben üdvözlünk!), a tanítók részéről *Dr. Vályi Gábor*. *A kolozs-katolai egyházmegyei tanítók*, mint utólag értesülünk, ismétlen *Padl Ferenczet*, az érdemes pedagógót, választák meg. Végül itt regisztráljuk mult számunk egy bosszantó sajtóhibáját, a *vajda-hunyad-zarandói* egyházmegye egyik választottja nem *Szilágyi Sándor*, hanem m. *Szilágyi László* lévén.

— **Beküldetett szerkesztőségünkhez:** „*A keresztyén egyház története*“. A közép-iskolák felső osztályai és a tanító-képezdek növendékei számára írta Hase Hagenbach stz. nyomán *Händel Vilmos*, ev. német lelkész és lycealis tanár Selmecezen. Ára 80 kr. Kapható Selmecezen, a szerzőnél. Alkalomszerűleg visszatérünk ez érdekes munkára.

— **Kérelem!** Miután kiadásomban megjelenő „*Bibliai magyarázatok szószekeken*“ című munka már e hó végén elhagyja a sajtót s az előfizetők és aláíróknak szét fog küldetni, annál fogva tisztelettel felkérem mindazon nt. és tiszt. urakat, kik még a kezökben levő aláírási iverket vissza nem küldték, azokat mielőbb hozzám vissza származtatni kegyeskedjenek, minthogy a mű megjelenése után csak is a teljes bolti áron lesz megszerezhető. Kiváló tisztelettel, Miskolcz, 1877. sept. 15, *Fraenkel B.* kiadó-könyvárus.

A szerkesztő postája.

Imre István, ig. tanító úrnak Fogarason. Cikkét áttettük a „Kelet“-hez, miután lapunk olvasó közönsége a kérdés előzményeivel teljesen ösmeretlen.

Körövény a vallás- közoktatásügyi m. kir. minisztertől :

18,888 szám. A Popu István által szerkesztett: „*Legenderiu s exercitia de limba, pentru clasa a II. a scoleuru populara*“ (Olvasó és népgyakorló könyv a népiskolák II-ik osztálya számára Balázsfalva 1872.) behatóan megvizsgáltván, kitünt, hogy annak 29-ik okmányában (27. lapon) oly állítások és tévtanok fordulnak elő, melyek Magyarország ügy közjogi, valamint tényleges állapotával merőben ellenkeznek.

Miért is említett olvasókönyv a hazai összes román-ajkú népiskolák használatából szigoruan kitiltatik.

Megjelenik
minden csütörtökön

Szerkesztéségi szállás.

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi részét illető
közlemények czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Kiadó-hivatal:

Stein János könyvkereske-
kedése, hová az előfizetési-
pénzek legczélsezerűbben pos-
tautalvánnyal küldendők.

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt, félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Előfizetési felhívás. — Négy évi gazdálkodás a nagy-enyedi főtanoda vagyonával. Zeyk József. — Az Egyházi és iskolai Szemle és Zsoltár-kisérleteim. Szász Károly. — Egyházi élet Romániában. Gyárfás Albert. — Vidéki élet: A nagy-enyedi egyházmegyéből. Sándor János. — A vajda-hunyad-zarándi egyházmegyéből. Jakab Mózs. — Külföld. — Irodalmi szemle. — Tárcza: Autobiographiám. (Töredék.) Néhai dr. Salamon Józseftől. — Egyházi s iskolai hírek. — A szerkesztő postája. — A kiadó hirdetései.

Előfizetési felhívás!

Az év utolsó negyede elközelítvén, tisztelettel kérjük föl illető előfizetőinket, sziveskedjenek előfizetéseiket — posta utalvány útján, a kiadó hivatalnál — haladéktalanul megújítani, mert felesleges példányokkal nem fogunk rendelkezhetni.

Nem a mi tisztünk itéletet tartani a fölött, ha valyon lapunk a támogatásra méltónak bizonyult-é a letelő háromnegyed év alatt? Részünkről csak annyit mondhatunk (s ezt nyugodt lélekkel mondhatjuk), hogy legjobb akarattal igyekeztünk, munkatársaink eléggé meg nem hálálható közreműködése által gyámolitva, feladatunk magaslatát megközelíteni s az erdélyi ref. magyar Sionnak, s általában a hazai protestantismusnak magos rendü érdekeit, belső és külső ellenségekkel szemben, megvédeni s képviselni, ez egyháziródomi közeg útján. E törekvésünkben lankadni nem fogunk s kérjük egyházkerületünk buzgó hivat, tiszteljenek meg továbbra is becses bizalmukkal.

Megjegyezzük, hogy lapunk rendkívüli melléklete, **egyházkerületünk színes térképe**, a legdiszesebb kiállításban elkészült s a jövő számmal egy időben minden előfizetőnknek megküldetik. Ha előfizetőink közül, bárki is, nem tartja méltónak arra, hogy érte — tekintettel a kiállítás nagy költségeire — 50 krt fizessen, sziveskedjék posta fordultával vissza küldeni. A térkép bolti ára 1 frt 50 kr.; a diszpéldányoké 2 frt.

Kolozsvárt, 1877. szept. 25.

Szász Domokos.

laptulajdonos és fel. szerkesztő.

„Négy évi gazdálkodás a nagy-enyedi főtanoda vagyonával.“

I.

Gombás, 1877. szept. hó.

A „Szemle“ czimű egyházi és iskolai lapnak 29-ik és több réákövetkező számaiban egy kalvinista a fentebb írott czimmal ellátott cikksorozatban, felvilágosítást akar az enyedi Bethlen-főtanoda vagyoni zavarai felől adni azon lap olvasó közönségének, és főleg a tájékozatlan távolabbi ev. reformatus érdeklődőknek. És ezen felvilágosításokat adja, az igazságtól teljesen eltérő hamis állítások, igazságtalan vádak és ferditésektől hemzseggő összeállításban. Nem czélunk vitatkozásba elegyedni említett cikk írójával, de lehetetlen azok olvasása után egyházunk hivatit az említett,

vakmerő ferditések befolyása alatt hagyni, és az igazság kiderítésére, a valódi tényállás egyszerű előadásával, az olvasó közönséget az enyedi főtanoda vagyoni ügyeivel, a valónak megfelelőleg, alaposan meg nem ősmertetni.

Először is kötelességünk megmagyarázni azon ingerült szenvedélyesség okát, mellyel ezen ügy mindenkori előkerülése alkalmával a „Szemle“ írói által tárgyaltatt.

Az 1873-ik évi egyházkerületi közgyűlés által kiküldött egyházkerületi vizsgáló bizottság, az enyedi főtanoda tisztviselői közül hármat talált főleg mulasztásban: *Szabó Ferencz* fűrészmalom és téglagyári vállalkozót és főtanodai számvetőt; *Tatár Sándor*, enyedi udvarbirót és *Kovács Gyula* erdősz. Minden eddigi felszólalás ezen hivatalnokok rokonai s legközelebbi barátai köréből eredett.

Igy egy cikksorozat prof. dr. Kovács Ödöntől, Kovács Gyula testvére, és az enyedi főtanoda számadásait vizsgáló 5 tagú állandó igazgató-tanácsi bizottság tagjának tollából eredett. Anonymus kalvinista pedig Szabó Ferencz testvére. Szabó Sámuel tanár urtól aligha távol lakik.

Áttérve a tárgyra, elébb a nagy-enyedi főtanoda vagyoni ügyeinek anonymus kalvinista által vázolt történelmét igazítom helyre, fővonásaiban, és aztán időszerinti rendben, egyes ferdtéseite, és hamis vádaskodásait fogom az igazságnak megfelelőleg, felmutatni.

Mind az, a mit anonym kalvinista, a királyhágónin-neni tanodák ügyei kormányzatáról és felügyeletéről mond, továbbá az 1848 és 49-iki évek eseményeinek leírása, és az aztán következett inspector curator, Fosztó Ferencz, vagyon kezelését érdeklőleg mondtak, a valónak meglehetősen megfelelnek. Csak néhai Fosztó Ferencz hazaszerte elősmert érdemei nem részesülnek általa kellő méltánylatban. De erre fontos okai vannak; *Fosztó Ferencz volt azon bátor férfi, ki némely tanár szeszélyének nem volt hajlandó a tanoda anyagi érdekeit alárendelni, és ő volt az, a ki a már akkor téglagyár és fűrész-malom kezelő, Szabó Ferencz úr több évi nem számolásáért határozottan felépni és fizetését betiltani merészelt.* És ő volt végre, ki éppen ezen magatartása miatti bosszantások következtében, hivatalát ott hagyni kényszerült; maga után, Miriszlón 15 hold ujjonnan beállított fajszőllőt, jó karban levő épületeket, szép gazdasági felszerelést, tömött magtárt, és tele pinczéket hagyva hátra.

Áttérve inspector professor Kasza Dániel vagyonkezelésére, — ő a munkásság és jellem példányképe volt, és mint családtalan nemes jellemű ember, tanítási elfoglaltatásától összes szabad idejét, a nagy-enyedi főtanoda anyagi érdekeinek szentelte, díjtalanul és a legönzetlenebb

modorban. De bárha, mint nagytehetségű jellemes ember, a főtanodának sok hasznót tett, tanári elfoglaltatása és gazdasági gyakorlatlansága következtében gyakran szorult másokra a végrehajtásnál, és ezen közegei bizalmával sokszor jellemteleuül visszaéltek, miként élta utolsó hónapjaiban bizalmasan, jobb embereinek s így nekem is gyakran keservesen panaszkolta. És mint a tanügy iránt nemesen felbuzduló tanár, a tanügy dotatiojával igen messze hagyta ragadtatni magát. Ezek idézték elő, hogy a tanoda vagyoni zavarainak okai, már ezen időben veszik kezdetüket. Még pedig két irányban: *először* az alárendelt főbb tisztviselők igen nagy önállósághoz szoktak, és hosszas ideig kibujtak a számolás alóli; *másodszor* a jó évek és látszólagos jövedelmekhez rendeztetvén be a rendszeresített kiadások, a főtanoda kiadásai a valódi átlagos évi bevételnél tetemesen nagyobb összegre emelkedtek.

Ezen utolsó állításom mellett bizonyítanak anonymus kalvinista által, a tanári kezelés dicsőítésére felhozott, 1869. 1870. és 1871-ki évek jövedelmi eredményeinek okai is. Vizsgáljuk csak, mi idézte elő ezen évek nagy eredményeit. A Fosztó Ferencz inspector curator kezelési ideje alatt átlagosan 10—12,000 frtot tevő bevétel, a keleti vasút építése idejében, a vasút részére tett nagy eladások következtében, óriási mérvben fokozódott, és a szőlők, a jó bor-árak miatt, tetemes jövedelmet adtak. 1869-ben fa-bevételek 30,213 frt 93 kr., szőlők bevétele 11,742 frt 34 kr. 1870-ben fa-bevételek 31,191 frt 52 kr., szőlők bevétele 9,487 frt 31 kr. 1871-ben fa-bevétel 28,467 frt 64 kr., szőlők bevétele 6,232 frt 20 kr. volt. Azaz ezen két bevételi tételt 3 év alatt összesen 117,334 frt 94 krt. jövedelmet eredményezett, s így átlag évenként, 39,111 frt 64 krt., és e mellett a bőtermések, nagy gabonaárak és jóllét ezen éveiben a többi bevételek is, miként a száma-

lehetett. Sebeket is kaphatott a küzdő: ha azok megszüntek is vérzeni, a behegedett sebhelyekről csakugyan meg lehet ismerni, ha valyon becsülettel kapta-e azokat.

I.

Születtem Zilahon, 1790-ben, aug 30-kán, Salamon Antal és Vilhelm Borbára kedves emlékü szüleimtől. Az atyám egy felső-magyarországi születésű, s az akkori Haller-ezred Zilahon hosszasan szállásolt egyik századbéli zászlótartójának Andrásnak törvényes házasságból fia, kisebb testvéréről Józseffel együtt. Mindketten még gyermekkorukban apa és anya nélkül árvákká lévén, a n.-szebeni katona iskolában neveltettek, melyet végezve, József katonává lett, Antalt pedig az atyjának egykori bajtársa, egy százados vette maga mellé. A szállás Tunyogi Mihály szőcs-mester házában volt, hol az atyám Antal, megszeretvén ezen mesterséget, kapitánya beleegezésével annak tanoncává be is avattatott. Később, a vándorlás több évei után ismét ide tért vissza, s csakugyan a zilahi szőcs-czéhnek tagjává lett, és házassági szövetségre is lépett. Az édes anyám egy porosz születésű, de osztrák szolgálatban volt katona tisztnek, Vilhelm Mihálynak unokája, ki a VI. Károly császár alatt dühöngött pestis alkalmával a Meszes hegy alatti őrvonalnak felvigyázója volt,

TÁRCZA.

Autobiographiám.*)

(Törödéek.)

Mint a vándor, hosszas fáradalommal egy tetőre érkezve megpihen, s az átutazott vidékre, mielőtt elhagyná még egyszer visszatekint: így én is, elég hosszú élet küzdelmek után már nyugpontot találva, a kifutott pályán — mielőtt innen végleg leszállanék — végig nézni magamban elhatároztam. Nem hiúság, inkább magammal számvetés fogja vezetni visszapillantásaimat, s az önérdék csábitása sem üzheti játékát nézeteimben. Kiszserűek ugyan azon körök, melyekben szinte félszázad alatt munkásságom forgott, de meg van azoknak is a magok történelme; és bármily egyszerű volt is a vidék, melyen életpályáim át vonultak; meg van annak is a maga abrosza, hely- és ember-ismeret gyűjtés nélkül azon is végig futni nem

* Néhai dr. Salamon József hátrahagyott s magán úton kezinkhez jutott irataiból közöljük ez önéletrajz érdekesebb pontjait. Szerk.

dásokból részletesen kimutatható, jóval meghaladták az átlagos bevétel mérveit. Már 1872-ben és 1873-ban azonban, még kedvező gazdasági eredmények mellett is, mikor a fa és szőlők] évenkénti bevételének átlaga 21,970 frtra szállott le, a költségek eddigi mérvének fentartására, kénytelenek voltak a fő-tanoda anyagi ügyeinek intézői, a tanárurak, 1872-ben 13.220 frt 93 kr. tavalyi pénztármaradványt és 5604 frt 6 kr. tőkét, 1873-ban 104 drb. cs. kir. simpla arany pénztári maradványt és 12.136 frt 95 kr. készpénzt, 10,000 frt névértékű erdélyi kárpótlási papír tőkét és 1374 frt marbak árát elkölteni. S így kitűnik, hogy a kiadások megállított mérvét, csak rendkívüli, töke bevonással ugyanazonosra elárusítás tette, töke elköltség nélkül, lehetővé. Miután a nagy fa-eladás megszűnt, 1872. és 1873. években összesen 31,335 frt 94 kr. készpénz, 10,000 frt névértékű erdélyi urbéri papír és 104 db. cs. kir. simpla arany töke lett elkölve.

Kasza Dániel inspector professor 1872. július havában fűrdőre megy, és augusztus végén terhes betegen tér haza; hosszas betegsége alatt, és halálával, mely 1873. január 20 án történt, kezdődött a fejetlen lábság a tanoda vagyoni ügyeire nézve. Hol egyik, hol másik tanár vitte a vagyoni ügyek főfelügyeletét, oly tanárok, kik tantárgyaikon kívül, még családi gondokkal is terhelve, nem szentelhetek annyi időt sem ezen teendőiknek, s nem bírtak még annyi tapasztalattal sem a teendők körül, mint a beteg és később elhunyt inspector professor, úgy, hogy az alárendelt tisztviselők, majdnem függetlenül tehetek, és tettek is sok esetben a mit akartak.

Ezen időben lett a tanodának kifizetve az *elsikhasztolt* 10,000 frt vasuti kisajátítási összeg, és ezen időben történt, a vizsgálat tárgyait képező, sok minden nehezen indokolható szabályellenes tett.

s a vész megszűntével nyugalomra lépve, Zilahon egy megözvegyült ifjú postamesternével nősült meg. Ezen házaságból több fiai születtek, kik közül a nagyobbiknak, *Mihálynak* és nejének *Csatári Mária*nak, egyik leánya volt az anyám. Csudálatos egybetalálkozása a véletlennek: mind két ágon katonatisztek sarjadéka vagyok. Hárman voltunk mind fítestvérek: a nagyobbik *András* mint kis gyermek hunyt el; az öcsém, ki épen az atyám nevét viselte, iskolákat s jogot végezve udvari tiszt lett, emberkort ért; de szerencsétlen természete, a mértéktelen ital üldözte őt, s a pesti kórházban halt meg.

Az atyám jellemén állandó komolyság vonult el; kevés beszédű, de — mint férj és apa — érzékeny és figyelmes volt; mesterségének feködött, és házának élt. Már a helybeli gimnáziumban tanuló voltam, mikor az atyámat polgárnak (nagyobb városokban szolgabíró) tették, mely kötelességet, kit arra választottak, legalább egy évig folytatni kellett. Ez idő alatt történetesen több rendbeli katonai útutazások s beszállásolások történnén, ekkor vette észre a város főbírája, hogy atyám, ki németül beszélt és irt, mennyire hasznavehető ember. Nem sokára megválasztották *esküdtnek*, s a tanácsban előléptetéssel biztatták; de azt nem

És ez okozta, a fő és aligondnokok többnyire távol lévén, hogy elkerülhetlennék bizonyult a tekintélyt kölcsönző gazda-gondnoki állás újbóli felállítása, a fejet mindinkább felemelő rendetlenség fékezésére. Az 1873-ki egyházkerületi közgyűlésen, az enyedi főtanoda előjáróságának ajánlatára, és gróf Mikó Imre, egyházkerületi és enyedi főtanodai főgondnok ő nagyméltósága határozott fellépése következtében nov. 3-án, tkts. Bogdán Lajos úr, alsó-fehérmegye főjegyzője, gazdagondnoknak lett megválasztva; bárha a püspök ő méltóságát feltétlenül támogaták, az akkori többség, kiknél anonymus kalvinista egyik főszereplő volt, a gazdagondnoki állás visszaállítását határozottan ellenezték.

Zeyk József.

Az „Egyházi és iskolai Szemle“ és Zsoltár-kisérleteim.

Budapest, 1877. sept. 20.

Nem tartozván a Nagy-Enyeden megjelenő „Egyh. és isk. Szemle“ olvasói közé (sőt megvallom, hozzám is eljutott mutatvány számán kívül többet nem is volt alkalmam látni belőle, mert azokon a helyeken, a hol én megfordulok, ez a lap nem látható), csak későn s baráti figyelmeztetés folytán jutott tudomásomra az a jóakaratu bírálat, mely a lap II. évf. 33. 34. 35 számaiban „Néhány megjegyzés a zsoltár-fordítások érdekében“, czim alatt, roppant exegetikai tudományos apparatussal sujt le rám, s „Egy megújított Énekeskönyv tervezetéből“ közölt mutatványaimat, illetőleg öt zsoltárszöveg átdolgozására tett szerény kísérletemet, tökéletesen tönkre silányítja.

Azt hiszem elég szerényen léptem föl velök; előre

válalta el; erre pedig soha sem vágyott. Emlékszem mikor a rábeszélési akaró jó emberének azt mondta „különösen senator nem lennék, mert — mint példa is mutatja — majd úrnak gondolnám magamat, s mesterségemet hanyagolni kezdeném vagy épen félbeszakítanám, s így lennék szegény úr, gyermekeim még szegényebbek.“ Józan gondolkodás, és ép ítélő tehetség bizonyossága. Utazásairól valamennyiszer beszélt, én mindég nyugtalanítólag panaszkoltam azért, hogy még csak a szomszéd faluban sem jártam; feltette magában az atyám, hogy egyszer megutaztat, s azzal utazási vágyamat is jó darab időre le csillapítja. Tíz éves voltam, mikor egy este azt mondá az atyám, hogy másnap a zsbói vásárra megyen, de gyalog, mert a szekérre csak ládáját vették fel, s ha kedvem van, gyalog én is elmehelek vele. Örömmel ajánlkoltam, s hajnalban el is indultunk. Azonban egy óra járásra szekér állott volt s arra ülünk, és azzal is jöttünk haza. A vásár kezdete előtt megjárta velem az atyám a b. Wesselényi Miklós udvarát, és előttem csuda szépségű kertjét. Elevenen emlékszem ma is a próba utazásra.

Pár év múlva, a nyári szünidőn huzamosabban kezdett atyám a műhely mellett tanítani, s a mesterség több ágai-

megmondottam, hogy csak példák akarnak lenni, semmiesetre sem példányok. S ha bírálóm, mindenik darab bírálata végén nagy triumfussal hirdeti, hogy biz azok nem példányok csak példák, olyasmit fedezett föl, a mit én előre megmondottam, és pedig minden hypokrisis és minden álszerénység nélkül, teljes őszinteséggel; mert nem csak azt tudtam, hogy más, hivatottabb, jobban tudná, hanem azt is: hogy magam is jobban tudnám s még magamtól sem kívánom e kísérleteket véglegeseknek tekintetni, és csakis az átdolgozás módjának, mint azt én képezem, például nyújtottam; a mint ezt világosan meg is mondtam. Csakhogy a bíráló, ezt a „nem példány, hanem példa“-féle eredményt úgy adja elő, mintha én mindenáron példánynak akartam volna tekinteni dolgozataimat s csak fedezné fel és mutatná ki, hogy biz azok nem példányok, hanem csak példák. Ehez pedig annál nagyobb maliczia, sőt egy kis vakmerőség (hogy ne mondjam arczátlanság) kellett, mert első czikke elején maga is idézi szavaimat s aztán a más két cikkben mégis nagyban triumfál, hogy biz azok nem példányok.

Magára a bírálat lényegére kevés a mondani valóm. Hogy a bírálással exegetikai tudós vitatkozásba bocsátkozzam a „Jahve, Urunk“, meg az „Elohim“, vagy a halál „völgye“ és „ösvénye“ s a „Seol“ fölött ez alól felmentve érzem magam azon egyszerű tény által, hogy nem biblia-fordítást, hanem csak zoltár-átdolgozást akartam adni. A bíráló összevezarja (tudománya, vagy nagy jóakarata folytán-e, nem tudom) a Szt. Dávid Zsoltárainak bibliai kanonikus könyvi, és énekes könyvi kettős minőségét. A ki a Zsoltárok hű és hiteles szövegét keresi, forduljon a teljes bibliához, abban megtalálja, s ha biblia fordítást bírál, akár a Károlyi Gáspárét akár a Ballagiét, lépjen föl azzal szemben exegetikai tudományának egész apparatusával s legmagasbra csigázott igényeivel. A ki pedig a Zsoltárokat, mint templomi énekeket

ba bevezetni; a végén pedig, mikor már a másnap kezdődő iskolai új évre készülgettem, nyilvánítá azon akaratát, miszerint engemet a mesterség mellett kívánna megtartani. Mindent elmondott, a mivel bennem a mesterséghez kedvet ébreszthetni gondolt, és másnap könnyezve a műhelyhez is ültem, s így is folytattam harmad-napig. Ekkor látva az atyám folytonos kedvetlenségemet, s az anyám kérésének is — mint sejdítettem — ellent nem állhatva, azt mondá nekem: készüljek iskolába, maga is feljön velem a rectorhoz, hogy bántódásom ne legyen; én köszöntem mint csak tudtam, és kértem, ne fáradjon érettem mert én hiszem, hogy a rector úr az én melegségemet is elfogadja. Amint hogy alig kezdtem a derék tanító Óvári György előtt mulasztásom okát említeni, a szemiből is látható jó indulattal küldött be az osztályba. Ez a nap választotta el sorsomat!

Kevés napok múlva az iskolából haza menve, egy ifju urat találok az atyámmal bizalmasan beszélteni, ki legott kikérdezett tanulmányaimból, s azt ígérte, hogy visszatértével Enyedre viszen tanulni. Harmad napig mulatván nálunk, akkor tudtam meg, hogy az atyám ezen ifjú úrnak tanuló korában, az édes atyja házában két évig volt segéd, s akkor nyerte meg teljes bizodalmát és el s. m felelte.

keresi, s azoknak ily minőségben való átdolgozását bírálja, az ne támasszon exegetai, hanem költészeti s jelesen vallásos énekszerű igényeket, s ne mérjen a bibliai tudomány, exegesis és hermeneutika mértékével, hanem nézze ez énekelhetőséget, a nyelvi és verselési sajátságokat, és a tartalomra nézve csak azt, vajjon a Dávid eszméiből és érzelmeiből az, a mi a specialis zsidó hüvelyből lefejtve a keresztyén fogalmak és érület keretében is megmaradhat, vissza van-e adva kellőleg?

Ennyit a bíráló által teljesen eltévesztett szempont rectificatiojára. Saját kísérleteim pedig még ennél is csekélyebb igényekkel lépnek fel. Én nem a Dávid szövegének vagyok egyenes és közvetlen fordítója, vagy megénekesítője, hanem csak a Sz. Molnár Albert (szintén másodkézből vett) énekszövegének a mai kor nyelvi s verselési igényeihez alkalmazója, mellékesen az eredeti szövegre is tekintettel. Fog-e akadni, a ki az eredeti szövegből fogja fordítani s énekebe szedni a Zsoltárokat egy Megújított Énekeskönyv számára; nem tudom. Talán tisztelt bírálóm vállalkozik rá s mindenestre több nyelv- és exegetai ismerettel teheti, mint én. Én azonban tartom magam a dunamelléki h. h. egyházkerület által elfogadott elvek utmutatásához, melyek szerint az énekeskönyv megújításában lehetőleg conservativeknek kell lennünk, templomaink s gyülekezeteink hagyományos Zsoltár-szövegének, (a Sz. Molnárénak), lehetőleg fentartásával, s csak a keresztyéni világnézet, a nyelv, a verselés s a mai korszellem által követelt változtatásokig menni. Helyes-e ez, nem vitatom. De tudós bírálóm az „ügynek“ s a Zsoltár-fordítások „érdekének“ kétségkívül jobb szolgálatot tett volna, ha ez elveket (melyek kétségkívül az ellette is ismeretes dolgozatban bővebben ki vannak fejtve) veszi alapos vizsgálat alá, mint a mikor a XII. Zsoltár 5 versében a megolvastott ezüstről felfedezi, hogy az, az erede-

Ezen idő alatt az enyedi minorita quardiánál járta ki az atyám a hat heti tanítást, s lépett be az evang. reformált egyház kebelébe. A Bécsből visszatérő Dr. Váradai Sámuel ismét Zilahon vette keresztül hazatérő útját, s engemet mint már zilahi diákot ismét arra kötelezett, hogy Enyedre menjek, az atyámat pedig arra, hogy maga vigyen be. A gondviselés így hozta vala össze a körülményeket az én további tanulásmra s fejlődésemre: de mindezeknek helyök nem lesz, ha az anyai gyengédel szeretet véghez nem viszi az atyámnál, hogy mikor az iskolából kivenni akart, oda ismét vissza bocsásson. Az anyám egy kedves nő, gondos házi asszony, a mesterség mellet is kész segéd atyai szerető, s érzékeny anya volt.

Ezt tanusította mellettem különösen akkor is, midőn másodéves zilahi diák koromban egy terhes forró nyavalya vert le és több hétig gyötört. Hálás tisztelettel emlékszem most is nemcsak azon vidék, de a maga idejének is nevezetes orvosára, dr. Zoványi Imrére, ki, midőn felgyógyulásommal megköszöném irántami jóságát, azt felelte, hogy köszönjem inkább az anyámnak, a ki az ő rendeleteit pontosan teljesítette és gondosan ápolt.

(Folytatása következik.)

ti zsidó szöveg szerint nem *kétszer*, hanem *hétyszer* van megolvasztva, s megmagyarázza nekem, hogy ez „szép költői nagytitás“; sőt még azon gyanujának is kifejezést ad, hogy engem — úgy látszik — a Károli fordítása csalt meg, a melyben hihetőleg sajtóhiba a *kétszer* (nekem ugyan van egy néhány Károli biblia-példányom, de abban egyikben sincs *kétszer*, sem sajtóhibából sem egyébből, hanem *hétyszer*) holott mindettől a nagy erőlködéstől megkímélhette volna magát, ha jó indulata annyira el nem vakítja, hogy meglássa, hogy a *kétszer* az „Erd. Protest. Közlöny“ 22. számában csak sajtóhiba, a melyet a 23. számban közölt dicséret-mutatványokban előfordult sajtóhibákkal együtt mindjárt a 24. számban kiigazítottam, a hol megtalálhatta volna, ha tovább szeretne nézni az orránál. De mikor az ember a nagy tudományától s a nagy jóindulattól nem fér a bőrben! S mikor olyan jó alkalom kínálkozik: egy ártatlan sajtóhibából exegetikai értekezést kanyarítani! S hogy a bíráló a magyar nyelvben is ép oly jártas, mint a zsidóban, azt sem röstelte, persze mindig az „ügy érdekében“ bebizonyítani, mikor e két sorból:

„Ámbátor járnék a halál ösvényén,
Sötét völgyében *annak* se félnék én“

azt olvassa ki, hogy itt „a halál ösvényének sötét völgyéről“ van szó, a minek persze nem igen volna értelme, mert az ösvénynek ha lehet is völgye, az csakugyan erőltetett kifejezés volna; ámde az *annak*, nem az ösvényre, hanem a halálra vonatkozik, s a halálnak csakugyan lehet (költőileg) ösvénye is, völgye is; azt pedig hogy a mit ő, mint az eredetiben s a francia Perrett Gentil és a német Herder fordításában benne levőt, az én átdolgozásomból pedig kimaradottat, oly nagy triumfussal emleget, hogy t. i. „azért nem félek, mert te velem vagy“, az nálam is meg van épen a közvetlen következő sorban, de azt persze elhallgatja, számítva arra (ép oly alapos tudományossággal, mint keresztyéni jóakarattal) hogy olvasói csak az ő bírálatát fogják olvasni s az én szövegemnek nem néznek utána,

A hol a bírálóban ennyi tudomány, ily igazságszeretet s ily sok jóakarát van: ott a szegény megbírált bizvást elhallgathat. Én is bizom a többit az elfogulatlan olvasó ítéletére. A bírálónak pedig köszönöm dicséreteit, melyek kel rólam, mint „theologusról, költőről és jeles műfordítóról“ megemlékezik; gyanusak, mikor „férczelt-munka“-féle eredményre lyukadnak ki. Jó tanácsát, hogy ne vegyem a dolgot olyan könnyedén, mintha gondolnám: azoknak a kintornáló kálvinistáknak jó lesz így is, visszautasítom azzal, hogy ha nem is kintornáló, de magam is kálvinista vagyok s bizonyára nem viseltetem a bíráló által nekem tulajdonított kicsinyléssel a kálvinistaság iránt. A zsoltárok ének-szövegének átdolgozásával pedig teljes szeretettel (persze sokkal kisebb tehetséggel) foglalkozom; de egyszersmind azzal a reménnyel is, hogy mások, hivatottabbak sokkal több szerencsével fognak azzal foglalkozni s az én „próbáim“-at teljes sikerű dolgozatokkal fogják a Megújított Énekeskönyvből kiszorítani. Hogy bírálóm is ezek közt legyen, ohajtom s el is várom. Addig is, isten velünk!

Szász Károly.

Egyházi élet Romániában.

Bukarest, sept. 8.

A keresztyénség nevében omlik a vér. Remény és félelem, bátorság, csüggedés felváltva kísérik egymást. Szép jövőt, gyászos végzetet egyiránt hallunk jósolni. Ki tudja mi lesz velünk magyarokkal itt? Kitudja nem ér-e minket is a háboru sötét szele, mely dühös és kegyetlen kavargásában elseper mindent és mindenkit.

Ne gondolja a t. olvasó, hogy harci tudósítások olvasásával terhelem. Ha nem hallottam volna is soha, hogy a lelkésznek nem hivatása politikával foglalkozni, itt meg kellett tanulnom. Meg, mert háborgatás nélkül csak úgy élhetek, ha mit sem látok és hallok, annál kevésbbé szölok és irok.

Maradjunk tehát az egyházi téren.

Azt írárom czimül: „Egyházi élet Romániában“, de most jut eszembe — ha nem akarok háboruságot előidézni — csak saját egyházam életéből meritett képekről írhatok. Jaj volna nekem, ha Galacz, Ploest, Pitest stb.-ről írnék. Lehetne pedig. De maradjunk csak Bukarestben.

Szinte két évi bukaresti papságom ideje alatt több esetben volt alkalmam tapasztalni, hogy a beköltözöttek mennyire hajlandók a benlakóknak, ha nem is vallását, de vallásának egyes külső cselekvényeit elsajátítani. S ha ez kezdetben csak külsőség is, de utoljára mintegy lényegévé, kimaradhatatlan kellékkévé válik a beköltözöttek vallásának.

Állításom igazolása végett főlemlitek pár adatot.

Ritka hét, ősszel és tavasszal nap, hogy beteghez ne hívjanak. Ha valamelyik kórházban vagy magán háznál reform. vagy magyar lutheranus (csángó) beteg van, vagy a kórházi betegápolónő, vagy hozzátartozóinak egyike sietve jön hozzám, hogy mint ők kifejezik: „*gyóntassam meg*“ a beteget. Némelykor az utolsó pillanathan jönnek utánam, akkor aztán mindegy, ha haldoklik is az illető, a kenyeret, csángóknak ostyát és bort, erővel be kell adni, különben el-kárhozik. Egy könyörgés a beteg felett nem használ és nem elég szerintők. Probáltam, igyekeztem felvilágosítani őket arról, hogy ama betegnek, ki haldoklik, mit sem használ, ha a kenyeret és bort erővel szájába teszem. Akkor volt könyörgés, sirás „csak adja fel tiszteletes ur!“

Az urvacsorának ilyen „opus operatum“ értelmezését nyilván az orthodoxoktól*) tanulták el a miéink is.

Ugyanis az orthodox pap a haldoklóknak is szájába gyurja a prescura darabot, és kanállal a bort, mert különben a beteg „*móre in pecatu*“ (elkárhozik.) Valamint akkor is, ha meghal gyertya nélkül a kezében.

A temetést illetőleg is a román szokásnak hódol mindenki. A temetésről valóságos látványos-menet fogalma [van legtöbbszörnek. A temetési szertartás alatt kifelé van a halott, reáborulva csókolják, erőltetve jajgatnak; ha templomba hozzák közvetlen a cathedra alá helyezik a kifelé koporsót, hogy mindenki láthassa a halottat. A vagyonosabb

*) Minthogy itt a g. k. vallást követőket orthodoxoknak nevezik, megtartottam én is ezen elnevezést.

bak 4 vagy 6 lovas czifra gyászszekeket és égő gyertyával kísérelő férfiakat fogadnak, kerülő utakat tétetnek, hogy a városnak minél több utcáin meghordozhassák a halottat.

Megtörtént velem, hogy temettem a városon kívül, közel temetőkhöz. Onnan akarták a halottat behozni Bukurest főutcáján — podu mogosoi — s így meghordozva térni újból a temetőbe. Még egy halott várván reám, jó ok volt nem egyezni belé. Keveset használt ez, s csak midőn látták, hogy az engemet vivő bérkocsiról leakarok szállani: állottak el szándékuktól.

Mellesleg megjegyzem, hogy eddig még az utcán is kifizetve vitték a halottat, de pár évvel ezelőtt a kormány betiltotta. S hogy van segítve mégis a dolgon? Ugy, hogy a temetőig üveg fedelet tesznek a koporsóra s így láthatja mindenki.

A sírnál leteszik a halottat, megkötözött lábait és kezeit kioldják, néhány perczig újból elcsókolják s így eresztik az örök nyugalom helyére. A koporsó fedelének sírnál való felvétele még menthető volna azon eseten, ha a temetés nem orvosi vizsgálat után kiadott hatósági engedély mellett történnék.

A sírnál be kell a halottat „szentelni“ s így megkövetelik, hogy a pap kimenjen a temetőbe.

A csángók papnak, mesternek gyertyát adnak temetés alkalmával s ha „módos“ a halott, nagy bucsuztatóval temetik. E mellett a keserves többnyire versekben bucsuzik halottjától s kér tőle bocsánatot.

Ez még mind megjárna! de van a mi hiveinknél egy igazán megbotránkozató szokás. Fáj leírni, de nem tudom elhallgatni. Ez abban áll, hogy a midőn megjelenik a gyászudvaron, csaknem mindenki, ki közel érdekelt a halotthoz, Bacchusnál keresi és találja fel elébb a vigasztalást s a szőlő nedvével igyekszik elfojtani, enyhíteni a keservet. Nem egyszer történt meg, hogy szülőket gyermekeik, s férjket neje ravatala felett ilyen állapotban találtam.

Megtörtént, hogy a résztvevő, ilyen állapotban lévő gyászkeszérrel közül egy beleszólt a könyörgésbe s a kántor által elhagyott éneket tovább folytatta.

Gyakran veszekednek szemrehányásokat tesznek egymásnak. A szegény pap — hogy ne legyen nagyobb zavar az idagen csöcselék nép előtt — jól teszi ha meg se látja, és zre sem veszi. Kifejeztem ugyan szép szóval az értelmesebbek előtt, hogy ez nem talál a gyászhoz, s ha csakugyan nélkülözhetlen a bor hagyják azt temetés után.

Úgy látszik falra hányt borsó volt!

Ne gondolja t. olvasó, hogy éppen minden temetésnél így van, de fájdalom! nekem legtöbb ilyen jut osztályrészemül. Ezeknek oka is az orthodoxok szokásaiban található föl.

Ezrekre megy azon összeg mely egy halott diszes eltemetésére fordittatik, oly nagy az a pazar fény. Voltam magam is ilyen temetésen. A nézők tömegétől alig lehetett menni; egyszer bementem a templomba is. A szolgálat alatt tetszés szerint jártak ki s be, mindenki elment a koporsóig, megnézni a halottat. Közel a koporsóhoz beszélgettek a

halott multjáról; bírálhatták a diszítést és felöltöztetést. Mondták: csak 10 pópát fogadtak a szolgálatra, pedig milyen gazdag! Ezt oly hangosan, hogy meglehetősen távolságban is hallottam. Minden ott lévőnek adtak egy gyertyát. Csak ez mibe kerül! Leginkább meglepett az, hogy a pénzzen fogadott, tiszta fehér ruhába öltöztetett lányok (8—12) kik a ravatal körül állottak, fehér fátylaik alatt nevettek, s fátylaikat félre vonva beszélgettek.

Egy ifju férfi volt — s az igazi keservesen kívül — egynek arcán se láttam a mély gyásznak szivből folyó meghatottságát.

Hiveink nagyon sietnek a kisdedek keresztelésével; ha a gyermek gyenge, már születésekor 1—2 óra után, vagy ha a gyermek egésségön a kitűzött keresztelési idő előtt valami feltűnő változás áll be, rögtön hozzák keresztelni. Nyilván hisznek a keresztetletlenül elhalt kisdedek elkárhozásában. S hogy e hit hiveink szivében oly erős gyökeret vert, újból a tulnyomó és uralkodó orthodox vallás kifolyása.

Uralkodnak még más babonás szokások is. Ha valaki beteg a háznál, egyik a háziak közül elmegy a szomszédokhoz s azoktól pénzt gyűjt u. n. „maslu“-ra. A hegyült pénzből pogácsákat sütnek s a felolvasó papnak adnak 1—2 aranyat. E célra nem adni a legnagyobb véték. Egy szóval ilyen, s ehez hasonló felfogás számtalan van. Hogy a sokból, habár halvány fényben, átszivárog egy-egy hiveinkhez is, nem lehet csodálni.

Vannak — habár kevesen — buzgó templomjárók, ájtatos hallgatók, de e csekély szám mellett tulnyomó azoknak száma, kik papról, egyházzal csak akkor tudnak, midőn éppen szükségök van reá. S ha ettől a jó Isten megsegíti: állhat a templom! fizetheti az egyház papját, mesterét a miből tetszik. Ő nincs reá szorulva, neki nem kell!

Népes gyülekezetről csak nagy ünnepeken, főleg husvétban lehet szó. Ekkor alig férnek még állva is a templomban. 200—300-an vesznek urvacsorát. Az orthodoxoknak is husvét s az ehez tartozó nagy-péntek és szombat azon ünnep, melyen majd mindenki elmegy a templomba. Bojár, bojárndó, hivatalnok, kereskedő, iparos, szegény, egyaránt.

S midőn ezek így vannak, kérdezheti valaki: miért nem segít a pap?... Igaz! de a ki Bukurestet ismeri, a ki tudja, mennyire elvannak szórva hiveink, a ki látja a sok papi teendőket, a ki felfogni képes, hogy a legjobb akarat mellett se lehetne hiveit a papnak felkeresni: az kedvezőbb lesz ítéletében.

A templom és szószék volna a hely, hol családi, társadalmi, emberbaráti kötelességekre, keresztényi türelemre és szeretetre, szóval minden nemesre és szépre lehet buzdítani a hiveket. Ide pedig nem sokan járnak gyakran; s valljuk meg: némelyek csak test szerint vannak jelen.

Hallottam mentségül felhozni: azért járnak oly kevesen a templomba, mert a hivek iparosokból és cselédekből állanak. Az elsőnek éppen akkor akad munkája, akkor megy adósságot felszedni, az utóbbit pedig nem eresztí a gazdája. Megengedem. De annyi magyar református közül,

(Bukarestben mondják van 12—15 ezer magyar, csak felét veszem reformátusnak) mégis csak többen látogathatnának el az Úr házába, ha éreznék e helynek fontosságát, életszükségét; ha ha a vasárnapi szabad időt nem használnák egyébre legalább azok, kiket semmi fontos ok nem tartoztat vissza az elmaradástól!... Adja Isten! másként legyen ezután.

Györfás Albert
bukaresti ref. lelkész.

VIDÉKI ÉLET.

A n.-enyedi egyházmegyéből.

NYILT LEVÉL.

Miriszló, 1877. szept. 20.

Kedves barátom! Jól mondja a nép szája, hogy szóból szó jó ki. Alig birtam vala rá magamat, hogy lapodnak reám vonatkozó passusára szóljak valamit; most pedig nem tudom megállni, hogy egyszerű nyilatkozatomat kísérő, egyenesen hozzám intézett szavaidat*) felelet nélkül hagyjam; annyival inkább, mert azokban nem csak az én eljárásomra, hanem „egyházmegyénk beléletére“ is vonatkozó vád foglaltatik. Hogy engemet — szerinted — szóban forgó eljárásom miatt compromissió ért, az még — szerintem — nem nagy baj; de hogy te ebből kifolyólag alkalmat véssz magadnak, egyházmegyénk beléletét a közvélemény előtt kedvezőtlen világításba tüntetni fel, melyben a mi áldott jó szívű esperesünk a jó békesség kedvéért fátyolt vet a rendtelenségekre: ezt szó nélkül hagyni részemről igazán megrovást érdemlő hiba volna.

Mindenek előtt megjegyzem azt, miképp nem hiszem, hogy téged reám és egyházmegyémre sujtott vádló nyilatkozatodban ellenséges indulat vezérelt volna; hanem, hogy oly elvből indulsz ki, a mit én nem vallok magaménak, s a mi tán a protestantismus főelvétől is idegen. Ez a merev központosítás elve, melynek gyakorlati megvalósulása a bureaucratismus.

Ezen elv szerint neked tökéletes igazad van. E szerint oly pontosan körülírva kell lenni az egyházi élet terén is mindnyájunk hatáskörének, mint a rubrikák közé irt számoknak. Önálló munkálkodás csak annyiban engedhető, a mennyiben a törvények betűi megengedik. Jó ha e betűkbe szellemet önthetünk; de ez csak másod rendű dolog. A hol a betű és szellem közt választani kell, mindenesetre a betűnek adandó az elsőség, minden compromissió kiküldetése végett.

Mintha a protestantismus lelkiismereti szabadságon alapuló életét, és az ebből kifolyó egyház-alkotmány beléletét minden nyilatkozatában §§-kal lehetne szabályozni.

Különben nem csudálkozom, hogy a központosítás hive vagy. Minden központban lakó s jelentékeny közpályán működő egyén hajlandó az lenni.

*) Lásd Erd. Prot. Közlöny 87. szám.

Aztán meg arra is hajlandó az ember, hogy saját helyzetének mivolta szerint alkosson képzetet mások közöttlenül nem ismert helyzetéről. Te egyházkerületünk legvirágzóbb, legnépesebb s legnagyobb arányban intelligens emberekből álló egyházának vagy lekipásztora. Mint egyházi hivatalnoknak működési tered szintén ugyanaz, mint lelkésznek. Az emberek a kikkel, a viszonyok, a szellemi és anyagi javak, melyekkel egyházad és egyházmegyéd üdvös céljaira munkálsz, mindig melletted, körülletted, kezded ügyében vannak. Ott az esperesi hatáskör is egészen más, mint egy szétszórtan fekvő vidéki egyházmegyében, a hol a szellemi és anyagi szegénység sokszor és sokképpen jelentkezik.

Az ily egyházmegyében, mint pl. ez a miénk is — még ha ezt térben akkora helyre lehetne is központosítani, mint a kolozsvári egyházmegye területe — egy ember nehezen végezhetne minden esperesi teendőket. Így pedig, hogy a területi viszonyokon változtatni nem, csak könnyíteni lehet, tán némileg az egyházmegyék célba vett új kikerakításával az egyes egyházak szellemi, vallás-erkölcsi és anyagi érdeke megkívánja, hogy az esperes hatáskörébe tartozó teendőkben mások is osztozzanak. Ezt a mi esperesünk is óhajtja és megvárja minden egyes lelkésztől, főleg egyházi hivatalársaitól, a jegyzőtől és directortól, hogy a közelükben eső egyházak életét figyelemmel kísérik, s azok szellemi és anyagi javára, a hol lehet, a szükséghez képest, tegyenek valamit. És ha eként egyszer-mászor túllépünk §§. által körülirt hatáskörünkön, s „más (az esperes) buzájába vágjuk Carlónkat“, az esperes úr éppen nem kél sértett jogai védelmére, jó szívéhez sem kell folyamodnia, hogy „a béke kedvéért fátyolt vessen az efféle rendtelenségekre,“ hanem éppen esp. felelősségének érdekében megköszöni a fáradságot, mert látja, hogy „az aratásra való gabona bizony sok, de az arató kevés.“

Erre te persze azt mondod, hogy „ám szolgáljatok a közügynek törvénytiszabta hatáskörötökön kívül is, csak hogy az esperes úrtól vett megbízás, vagy előre kinyert engedély folytán!“ De gondold el csak, hogy a mi egyházmegyénkben az esperes székhelye (most) Harasztos, egy hegyek közé zárt, minden postai közlekedéstől félre eső falu, mely ezen kívül esős időben áldott barátságos sara miatt, mintha ostromzár alatt volna, csak légi uton megközelíthető, gondold el egyházi postaközlekedésünk kezdetleges állapotát, mely szerint néha a gyűlést hirdető esp. körlevél a kör végső egyházaiba gyűlés után érkezik meg: és aztán felelősszintén, lehetséges-e minden előfordulható, s törvény értelmében esp. intézkedést igénylő ügyben onnan kérni és várni a rendeletet?

Nem kellene-e akárhányszor veszendőbe menni a dolog lényegének az eljárás formája miatt? különösen itt az én vidékemen, a hol nem egy egyház volt és van éven keresztül pap nélkül: nem csak én, de más paptársaim is teljesítettek a szükséghez képest papi functiokat esp. megbízás nélkül is, ha ily árva egyházak pusztulását, végfelbomlását hidegen nézni nem akarták.

Nem akarlak sérteni, de hidd el, hogy neked ott a központban a vidéki szétszórt egyházak közigazgatásáról uincis és nem is lehet fogalmad.

Egyházmegyénk beléletét dicsérni nem akarom, nincs is okom rá, mert sok itt a kívánni való — mint tán másutt is — de annyit jó lélekkel mondhatok, hogy ha szorosán kiszabott teendőinken kívül mindent az esperesre hagynánk, még ilyen sem volna. Nem azt akarom mondani ezzel, hogy ki tudja milyen nagy dolgokat mivelünk. Mert legfőleg csak porondszemeket hordunk az anyaszentegyház épületéhez, melyek távolról vagy magasból nézve észre sem vehetők, éppen mint az én esperesi jogsértéscím, melyekről mostanáig hallgatott az írás. Csak most ütötte ki magát a szög a zsákból, midőn a Lőrinczrévei egyházra vonatkozó intézkedésem esetleg egyház-politikai kérdést is érintett, s némelyek által nem csak az egyház kormányzata, hanem az egyház-politikába avatkozás tényének nézetelt. Meg is lakoltam, szerinted — kellemetlen kompromissio-oba estem e miatt — noha bizalmasan megvallom neked, hogy e compromissio súlyát lelkenem éppen nem érzem. Még most sem bánom, hogy tettem a mit tettem. S nehezen bírom megállani, hogy a szombat napi gyógyításért Jézust megkövezni akaró farizeusokra ne reflektáljak. Mert ha nem intézkedtem volna, aug. 19-én Lőrinczréven nem lesz vala urvacSORA osztás. A képviselő-választásról szintén jónak láttam rendelkezni, tudván a jul. 18-án Hadréven tartott egyhm. tanács azon határozatát, hogy a választások aug. 12-én és 19-én megejtendők; mert nem akartam, hogy Lőrinczréve e 2-dik terminusról is a választással elmaradjon. Mint irtam, további intézkedhetés végett jelentést tettem az esperes urnak, a ki aztán sikeresen intézkedett is. Ebből azonban éppen nem következik, hogy eljárásomér meg rótt volna. Hiszen jól tudja az esperes úr, hogy ha helyette az ügy érdekében teszünk valamit, éppen nem haszonért vagy hiu dicsőségért tesszük, mert ilyesmi azon a téren nem terem — hanem teremhet látom, compromissiot, — mint te itéled.

Már most, ha én kedvezőtlen ítélet folytán visszarettenve végképp felhagynék az *efféle rendetlenségekkel, a melyekre esperesem áldott jó szíve a békesség kedvéért fátyolt szokott vetni*: az bizonyára csak hasznomra és kényelmemre szolgálna, s tán a compromissioikat is kikerülhetném; de nem tudnám becsülni magamat, a mi pedig rosszabb volna minden compromissionál.

Sándor János,

miriszlói lelkész és n.-enyedi egyhm. közügyigazgató.

* *

Talán, így nyomtatásban nyugodtan olvasva fennebbi soraidat, magad is átlátod, hogy logikád nem épen egészen állja ki, tisztelt barátom, a próbát.

Az én tételem ez volt: *egyház-kormányzati* ügyekben szigoruan a törvények rendeletének kell alávetnünk magunkat; te egy konkrét egyházkormányzati ügyben (képv. választás), hatáskörödön túllépve intézkedtél — ergo: compromittáltad magadat.

Te e szabályszerű conclusio alól ki akarván mosakodni: a „betű“ és „lélek“ közkeletű antithesisével próbálad meggyöngíteni az én alaptételemet, de a midőn azt akarod bizonyítani, hogy *egyház-kormányzati* ügyekben néha melőznünk kell a törvény szigorú határozványait: *bizonyítékaidat mind a cura pastoralis köréből merited*. A fallacia e nemét magad is ép oly jól ismered, mint én, s tudod, hogy a midőn magamévá teszem argumentumaidat, mely szerint az ígét hirdetnünk, a sacramentumokat kiszolgáltattunk, esperesi rendelet nélkül is, szabad (sőt kell): nem logikai szükség, hogy magamévá tegyem még mindig bebizonyítandó tételedet is, hogy az egyházkormányzat terén, a vélt szükséghez képest s belátásunk szerint, túlléphetjük törvénytiszabta hatáskörünket.

Talán nincs miért bizonyítgatnom neked, hogy a törvényt, a mig törvény, meg *kell* tartani. De ugyan mi is lenne belőle, ha egyszerre csak mindnyájan neki fognánk s törvényt corrigáló buzgóságunkban valamennyien segíteni kezdenénk a világ állapotján. Te, mint director, jónak látod a képviselő-választó gyűlés megtartására kiküldeni A-t; az egyh. megyei jegyző, miután „a hegyek közé zárt“ falvakban nem intőzkehdettek „ex consilio“ szintén segíteni akarván a világ folyásán és a hiányos törvényeken: kiküldi B-t; már most melyik tartsa meg a gyűlést? S ha egyszer elkezdjük a törvényt önfejűleg corrigálatni és pótolgatni: ki szabja meg a határt, melynél talán mégis jó volna megállani e buzgalmunkban? Egyik pótol egy kicsit; a másik még egy kicsit s a végén, egészen szembe fordulunk a törvénnel. Gondold meg csak, mi lenne, ha törvényt pótló elméleted általánosán elfogadtatnék!

Hogy „egyházi postaközlekedésünk kezdetleges állapota“ fölött most már ti is fölajdultok: aval az elégtétellel veszem tudomásul, melylyel évekkal ezöltt nyilvánított nézetünknek hár utólagos elfogadását regisztrálni szoktuk. „Egyházi postaközlekedésünk mostani állapotját védeni nem *ennek* a lapnak a földadata.

Az egyházkormányzati és egyházpolitikai kérdés érintkezésére nézve sem lehetek véled egy véleményen. Nézetem szerint egyházpolitikát mindnyájan üzhetünk saját belátásunk szerint, a nélkül, hogy a törvény §§-ba ütköznénk, mig egyházkormányzatot csak az arra hivatottak, s csak a törvény által kiszabott hatáskörben.

De a te protestans lelketet sérti ez a „kiszabott“ hatáskör, mert neked nem kell a „bureaucratismus.“ E szerint avatkozzék a püspök az igazgató-tanács hatáskörébe; az igazgató-tanács a közgyűlésébe; az esperes a püspökébe; a pap a directoréba s a jegyző a gregarius papéba — mert a törvények szerinti szigorú eljárás csunya „bureaucratismus.“ S vajjon te ne tudnád, hogy a szabadság a legnagyobb szolgaság, mert *magunk-adta törvényeinket feltétlenül követjük?* Jézus nem maga adta magának a szombat törvényét s megszeghető, mert jót cselekedni — tőle tanultuk! mindenha kell s tőle nyert s önkényt elfogadott törvényünk épen az, hogy „gyógyitnunk“ szombaton is kötelesség. De egyházkormányzati törvényeinket (melyeket csak legnagyobb szo-

raltságodban tehetél a szeretet törvényével párhuzamba) mi magunk adtuk magunknak s midőn magunk sértjük meg azokat, magunkat sértjük meg, vulgo: compromittáljuk magunkat

Régi fogás az, hogy a mi fogunkra nem fér: rákaszunk egy gyűlöletes nevet, s így próbálunk szabadulni tőle. A „Páris Amerikában“ quackere egy szép kutyára rákiáltotta „veszett eb!“ s a megriadt és szavak után induló buta nép agyonkövezi a szegény kutyát. Te is belebotlottál fennálló törvényeinkbe s figyelmeztetve lévo tévedésedre, másképp menekülni nem bírsz, hanem elkiáltod magad „veszett eb“ — akarom mondani „bureaucratismus!“ Számításon azonban csal, mert az erdélyi protestans közönség nem szokott azonnal követ ragadni, hanem három százados alkotmányos praxisa, minden gunynév ellenére is, megtanítja az alkotmányos törvények tiszteletére.

Már én csak megmaradok az én „farizeus“ törvényes utamon; te, ha csak úgy tudod „becsülni“ magad, ba a törvényeket meg-megsértegeted: ám lássad, de sajnállak, mert a görbe út, a végén, nagyon messzire hajolhatik. Hidd meg: legjobb az egyenes út!

Isten velünk!

Szerk.*)

A vajda-hunyad-zarándi egyházmegyéből.

Algyógy, 1877. sept. 12.

Nyilvános köszönet.

Algyógyi ref. egyházunk keblei tanácsa, folyó szeptember hó 12-én, gróf Kun Kocsárd ur méltóságának egy átiratát vette, melyben a következő sorok valának: „Ez alkalommal a gyógyi ref. egyház két szükségén kívánok segíteni. Először gondoskodni kívánván, hogy a történetesen özvegyiségre jutható lelkészné ne legyen kénytelen gyámoltalan állapotban hajlók nélkül szenvedni: által ajándékozom tettelesen azon házat, mely saját szerzeményem, az úgy nevezett Szekerembán kertem szegletében, oly megjegyzéssel, hogy az említett házat, a körülötte levő kis területtel, Szt György napon til, mint sajátját bírassa az egyház, azon utasítással, hogy — miután jelenleg Istennek hála! nincs papi özvegy — a házból való jövedelmet kamatoztassa mindaddig míg egy oly összeg gyűlhet össze, melyből az irt lak oly állapotba hozhatatik, hogy alkalmas és kényelmes lakásul szolgálhasson. Ha pedig célszerű állapotba hozhatott, míg az egyháznak papi özvegye lenne, az egyház apróbb költségeit fedezendő legyen.

*) A mult alkalommal egy kissé elszóltam magamat. Lapom egy jóakarója következő sorokban figyelmeztetett: „Ugyan né szerk. ur, hol veszi a lőrinczévi egyháznak az „inspector“ curator? ! Egyház-alkotmányunk ismer ilyeket a püsp. egyházakban, de képvisellettal nem bíró egyházakban csakis számadó-gondnokokat, a kik a tenyeres (s ha a miniszterium megengedi: az igás) útmunka nap-számtól mentesek ugyan, de inspectorkodásra nem hivatottak. Makkaí ur tehát csak is az előbbi, de nem az utóbbi minőségben szerepelhetett e famosus választásnál. Fogadja stb.“ Formailag igaza van t. felszólaló barátomnak, e végtétele ellen nem szólhatok, de megjegyzem, hogy az enyedi tanoda régi földesuri viszonyainak e maradványát, mely szerint tanárok tiszteletbeli gondnokokként szerepelnek a közelfekvő egyházakban, épen nem sorozom a rothadt hagyományok közé.

Szerk.

A másik szükség, a min szintén segíteni akarok, az egyházi épületek fenntartása, mely czélra hagyományozok 1000 = egyezer o. é. forintokat, melyeket örökösöm; vagy örököseim kifizetni tartoznak; mely ezer forintnak csak kamatja fordítható a kitűzött czélra, magát a tőkét megcsontítani vagy elkölteni nem lévén szabad.“

Fogadja a nemes áldozattételekben elfáradni avagy lankadni nem tudó gróf ur ő méltósága, egész gyógyi ref. egyházunk minden tagjának, 'iszta szivből származó leghálásabb köszönetét. Legyen az Ur, közhasznu, munkás s mindnyájunkra nézve oly drága életének őriző pásztora! Testi, lelki erőben járuljanak még esztendőök esztendeihez, hogy azon ékes koronának, melyet oly nemes tettek ékesítenek, még sok drága gyöngyeit szemlélhessük, s még hosszas idő-kig lehessünk boldogok körünkben tisztelhetni, ki életét a mások boldogítására szentelte! Az algyógyi ev. ref. egyház keblei igazgató tanácsának nevében

Jakab Móza,
algyógyi ev. ref. pap.

K Ü L F Ö L D.

Anglia.

(A wesleyan egyház évi conferentiája.)

Az angol wesleyan egyházak nem rég Bristolban tartott 134-dik évi conferentiáján, melyen mintegy 500 lelkész vett részt, nagy élénkségről tanuskodó jelentések tétettek. Az utolsó husz év alatt a methodista wesleyanusok száma 264,000-ról 373,000-re emelkedett; a vasárnapi iskolák tanítványainak száma 415,000-ról 725,000-re; a hivatalos lelkészeké pedig 968-ról 1627-re. E husz év alatt 74,700,000 franknyi összeg ajánlatot fel hivek által részben, új iskolák és templomok építésére, részben pedig a meglevők kigazítására és kiterjesztésére.

A laicus elem képviselésének fontos kérdése az évi conferentiákon, Bristolban a következőkép intéztetett el. 1878-tól kezdve az egyházgyülekezet 240 ekklézsiái, és ugyanannyi laikus küldöttből fog állani. Ez utóbbiaknak legalább 5 évig kell, hogy a társaság tagjai lettek legyen. E szabályozások következtében tehát a Nagy-Britanniai wesleyan egyház is lényegesen presbyteri szerkezetűvé vált.

Amerika.

(A mormon próféta végrendekezése)

A legújabb amerikai lapok, Brigham Young végrendekezését tartalmazzák, mely okmány a meghalt nejeinek és gyermekeinek jelenlétében olvastatott fel, még pedig közmegelegedésre. Ennek értelmében vagyona, mely körülbelül 2 millio dollarra rug, 17 neje és 65 gyermeke közt egyenarányulag osztatik föl. Kegyeznőinek azonban külön ajándékokkal is kedveskedett. Így például első neje Amália, őt illető osztályrésze mellett még az „Amalia palace“-t, egy pompás, nagy, modern stylum épületet, örökli.

Poroszország.

(Hiány a papnövendékekben.)

A porosz egyetemeken a theológiát hallgatók száma újabb időben nagyon megapadt. Ezelőtt negyven évvel csak Halleban több theologus volt, mint ma az egész országban összesévé. 1864-ben még 1033 volt a papi pályára készülőök száma, a lefolyt 1876-dik évben pedig csak 677. Különben a német birodalomban több helyütt, s Csehországban is így áll a dolog.

India.

(Rosz előzmények szerencsés kimenetele.)

Az „Univers“ szerint az Indiában dühöngő nagy éhség sokat arra kénytetett, hogy a missionariusokhoz forduljon és a keresztyén egyházba való fölvetelét kérje. A Pondichery-i vicarius Laounean leveléből kitetszik, hogy tíz hónap alatt 18,000-en keresztkedtek meg. Mindenik megtérő kevés rizst kap. A költség fejenként tíz frankra rug.

Különben az angol kormányhoz beérkezett jelentés szerint az éhhalál oly nagy mértékben dühöng, hogy ha jó eső közbe nem jön, a jövő év február haváig is el fog tartani. Londonban már eddig 150,000 font sterling gyűlt be a bengaliai éhezők számára közadakozók:okból.

China.

(A császár legújabb ukáza.)

A pekingi ujság, a khinai kormány hivatalos orgánuma, múlt febr. 1-sőjéről keltevezve egy figyelemre méltó edictumot közöl a vallási tolerantiát illetőleg. Ennek értelmében a császár megrendelte a kormányzóknak, hogy ne gátolják semmi szín alatt a keresztyén missiok működését. Másfelől a keresztyéneket is ép úgy biztosítja kegyélről és magas pártfogásáról mint a más hitvallásuakat. Egy még újabb rendelet pedig az ópium élvezését tiltja meg minden rendű és ranguaknak, de különösen papok, hivatalnokok és katonáknak. Valóban örvendetes körülmény, mely azt mutatja, hogy China is szakított már makacs conservativismusával s fölfogva a kor intő szavát, kibontott zászlóval halad előre.

Japán.

A japáni amerikai hittérítők három japáni segélyével neki fogtak a biblia lefordításának ez ország nyelvére. Egy bizottmány melynek központja Tokióban van, az ó-szövetséget vállalta magára, egy más pedig mely Yokohama-ban gyűlt össze, az újat. Tudjuk, hogy az evangyéliumok és a rómaiakhoz, és zsidókhöz írt levelek már közölve vannak, az apostolok cselekedeteinek könyve is nemsokára napvilágot fog látni.

IRODALMI SZEMLE.

Megjelentek és beküldettek szerkesztősegülkhez:

Népszerű halotti beszédek. Irta Fúbián Dánlel, szilágy-esebi ev. ref. pap. Szerző az egyház-irodalom terén már

eddig is elismorésre méltóan munkálkodott. Jelen füzete kétszeres elismerést érdemel, mert népszerű irányánál fogva a köznép előtt is sikerrel használható, s így némileg ellenhatást gyakorolhat a nép azon kedvenc szokásával szemben, hogy halottjait siralmas megrikató bucsuztatókban költözteti el. Szerző helyesen fogja föl lelkészi hivatását, midőn nem kapkod a külső hatás alantas eszközei után, s mellőzi a dörgő phrasisok, borzalmas leírások s puritán izű fenyegetődzések elkoztatott apró fogásait. Beszédében mindeütt az erkölcsi tartalom emelkedik ki s hallgatóinak nem képzelődésére, nem idegzetére, de benső vallásos hitérzületére hat. Czélja nem az, hogy az amugy is fájdalmas dissonantiákat még rikitóbbakká tegye, de hogy azokat a hit és kedély melegénél feloszlassa. Épen azért soha sem sujt le, de mindig fölemel. Költői kedély, tisztult világnézet és erős reflexio gyümölcse e kis mű, melyet épen azért készséggel ajánlunk az érdeklődők figyelmébe. Ára 1 frt 40 kr. Kiadta Petrik Géza, Budapest, 1877.

A kolozsvári evang. ref. kollegium értesítője az 1876/7-ik iskolai évről. Az előljároság megbízásából szerkesztette Parádi Kálmán, tanvezető tanár. Ha kissé késő is, de azon elvénél fogva, hogy a jó soha sem késő, örömmel vettük e jelentést, melynek átolvasása után kettős meggyőződésre jutottuk: hogy tudniillik először a tanári kar ügybuzgósága és előszeretete az a rugó, mely az ifjuság tetterejét a munkára serkenti; másodsor pedig, hogy a tanuló ifuság nemes hajlamai és komoly irányu törekvése adják a legbiztosabb garantiát a tanügy lelkes odaadó vezetésével szemben. E kettős előny az, mely tanári kar és ifjusági testület közt azon erős solidaritást hozza létre, melyet a kolozsvári ev. ref. kollegium értesítője nyomán örömmel tapasztalhat bárki is. A fejlődő ifju élet minden iránya megleli helyét e szűk falak között, a tanári és tanuló két elem legáldásosabb együtt működésében, reagentiájában. Különös érdeket kölcsönöznek e füzetnek, Jancsó Lajos ig. tanár, tanévet megnyitó s bezáró emelkedett szellemű magvas beszédei, s Geréb Márton tanár, mély tanulmányról s valódi egyszerűségről tanuskodó székfoglalója, a classici nyelvek középtanodai oktatásáról. A mi legnagyobb dicséret lehet egy tanin'ézetre, az a körülmény, hogy népszerűsége, mint ez statistico bebizonyítva van, évről-évre gyarapszik. Az is eseményt képez a tanügy történetében, hogy az érettségi vizgára jelentkezők közül, elégtelonnek a lefolyt tanévben egy se nyilvánítottott. A két félévben kiosztott jutalmak és ösztöndíjak, összege a 700 frtot jóval fölühaladja.

A szilágy megyei tanító-testület első évkönyve, 1873 — 6 év. A központi bizottság megbízásából szerkesztették: Faluvégi Albert, elnök, Borbély Sámuel, főjegyző. Ára 50 kr. A szilágy megyei tanító-testület (előbb közép-szolnok-krasznamegyei) három járási kört, a zilahit, sz.-somlyóit és tasnádit foglalja magában. Ez évkönyvnek a testület múlt év október havi közgyűlésén indítványozott kiadása, az illető mi-

niszteri rendelet alapján, örvendős, sőt példás életjelről tesz tanúságot. Nem csak a szerkesztés, kiállítás csinosága az, mely magára vonja a figyelmet, de a beltartalom élénksége, változatossága is hiven visszatükrözi e testületnek bár még rövid, de fontos mozzanatokban, követendő útmutatásokban már is gazdag pályáját. Az olvasó részletes tudomást, könnyű áttekintést szerezhet magának e füzetke után a lefolyt három év szellemi úgy mint anyagi eredményeiről, a testület és a járási körök alapszabályairól, a tagok és hivatalos személyek névjegyzékéről, a testület vagyoni állásáról stb. Ezekon kívül két csinos értekezés is van a füzethez mellékelve; az egyik Triff Gábor áll. tan. kép. r. tanár tanulságos és csinos átdolgozása „Miből áll és mit dolgozik a nap?” czimmal, a másik Faluvégi Albert áll. tan. képezdei igazgató és a testület elnöke jeles, szakavatott értekezése „Az iskolai nevelés befolyásáról, az erkölcsi jellem átalakulásáról.” Mindkettőre, valamint az egész füzetre is, szívesen felhívjuk a társjegyletek és érdeklődők figyelmét.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HIREK.

Kolozsvár, sept. 27.

— A prot. superintendensek, illetőleg püspökök miskolci találkozásáról, egy szemtanutól, a következő hiteles adatokat vettük. *Török Pál*, *Révész Bálint*, *Pap Gábor* reformatus, — *Czékus István* és *Karsai Sándor* lutheranus superintendensek sept. 18-án a déli vonattal érkeztek Miskolcra s az időhánál, *Kin Bertalan* ref. superintendens által vezetett, üdvözlő küldöttség fogadta őket s baranzugás közben vonultak be a városba, kijelölt szállásaikra. *Nagy Péter* s *Ferencz József* püspökök az esti vonattal érkeztek meg s hasonló szívélyességgel lőnek idvezelve. Másnap reggel a felső leányiskola nagy termében gyűltek össze valamennyien s fogadták a tisztelő küldöttségeket. A luth. egyház küldöttségének üdvözlő beszédére *Török Pál* felelt, a ref. egyház s vidéki papságának *Karsai Sándor*, a tanári testületnek *Révész Bálint* s a városi hatóságnak *Nagy Péter*, megköszönve a lekötözött figyelmet s jó kívánatokat. A küldöttségek távozása után megkezdődött az egészen barátságos jellegű értekelet s a eszmecserék főként az egyes superintendentiák autonómiája körül forgottak. A kormány egyes intézkedései által szenvedett sérelmek jöttek szóba, mint p. o. az, hogy a kormány a tanítók számára felekezeti nyugdíjintézetek létrejöttét s a létezők fennállását akadályozza, katonai szolgálatokra a lelkészeket is berendeli, a tanítóképezdék növendékeinek sem nyújt e tekintetben semmi előnyt, a középtanodákra nézve oly rendeleteket bocsát ki, melyek időelőttiék, miután a középtanodai törvény még meghozva sincs sat. E kérdésekben határozott megállapodás ugyan nem jött létre, de valamennyien oda nyilatkoztak, hogy nem fogják elmúlasztani e sérelmek tárgyában, esetről esetre, repraesentálni s a szükség szerint kölcsönös érintkezésbe lépni. A Baldácsi-alapítvány ügye nem jött szóba.

Általános vizshangra talált azonban *Török Pál* azon óhaj-tása, hogy az ily barátságos összejövetelek évenként ismétlődjenek s részvételre az egyházkerületi világi főgondnokok is fölkéressenek. Ennek nyomán főtiszt. *Nagy Péter* úr, saját és *Ferencz József* unitárius püspök nevében, Kolozsvárra hívta meg vendégül az értekeletet s meg lesznek hívva a főgondnokok is. *Teutsch*, *Geduly* és *Szeberényi* superintendensek ez alkalommal nem voltak jelen, de levélben kifejezték e feletti sajnálkozásukat. Az értekelet után a városiak által adott banquetre gyűltek össze, melyben — felekezeti különbség nélkül — vett részt a város intelligentiája. E banquetnek sem volt hivatalos színezete. Az első poharat *Kin Bertalan* emelte vendégeire s utánna, ismételt ízben, szólottak *Török Pál*, *Pap Gábor*, *Nagy Péter*, *Ferencz József* főtiszt. urak s a világiak közül is többen. Estve a város, a török győzelmek ünneplésére, fényesen kivilágított s a Korona vendéglőben, estvelire, összegyűlt vendégeket a városi közönség fáklyás zenével tisztelte meg, mely alkalommal *Zelenka Pál* luth. esperes üdvözlő beszédére, társai nevében, főtiszt. *Pap Gábor* úr felelt. Az estélyt a polgári dalegylet meglepő dallamai s pohár-köszöntők fűszerezték. A superintendensek egy része még akkor éjjel elutazott, *Nagy Péter* s *Ferencz József* püspök urak másnap Budapestre rándultak föl. Részünkről az egésznek folyamára csak annyit jegyzünk meg, hogy az ily barátságos találkozások, főleg ha azokban a főgondnokok is részt veendenek, sokkal mélyebb jelentőségűek s eredményeikben sokkal hatályosabbak, mint első tekintetre gondolnók, mert kiválóan alkalmasok az egytűve tartozás érzetének fejlesztésére s ez által a magyar protestantismushban, a testvériség szellemének ébrentartására, hogy ha nem is lehetünk egyek a hitben, legyünk egyek a szeretetben, mely az apostólként: „nagyobb, mint a hit.”

— A „Prot. Egyházi és Iskolai Lap“ értesülése szerint a közelebről Miskolcra tartott superintendensi értekeletben részt vett főt. egyházi előjárókkal egyetértőleg, a magyar-erdélyhőni helvét hitvallásuak részéről tartandó egyetemes conventet, annak ez idő szerinti elnöke b. *Vay Miklós* főgondnok úr, *Budapestre* a jövő november hó 15-ik napjára hívta össze.

— **Képvisező választások.** *A széki egyházmegyében:* a bethleni választó-kerületben b. *Bánffy Dezső*, főispán, egyhangulag (a dézsiben is meg van választva); a széki kerületben m. *Ugron Sándor*; a szamosújváriban *Boros József*, birtokos; a buzásiban *Pergő Márton*, lelkész; a tanítók részéről *Péter Antal*, lelkész. *A fogarasi püspöki vizsg. alatti, egyházközségben:* *Pánezél Károly*, lelkész. *A kézdi egyházmegyében:* *Vitályos György*, *Székely János* lelkészek, *Kovács Károly*, földbirtokos; a tanítók részéről dr. *Bartók György*. *A vajda-hunyad-zarándi egyházmegyében:* a tanítók részéről *Réthy Lajos*, tanfelügyelő.

A szerkesztő postája.

X-nök. A püspöki visitátoról, per express, küldött érdekes tájékoztatás, szerdán estve érkezvén, e számra elkészített. Várom folytatását, legfőlebb a jövő keddig. Elj boldogul!

Eppen most jelent meg és kapható

STEIN JÁNOS

könyvkereskedésében Kolozsvárt:

Lukács Ödön

Egyházi Beszédei. 35 beszéd templomi és temetési használatra. Egy testes kötet. Nagy 8-rét 280 l.

Ára 1 frt 80 kr.

Közönséges Egyházi Beszédei. Nagy 8-rét 150 lap.

Ára 1 frt.

Fejes István

Temetési beszédei 130 lap.

Ára 1 frt.

Egyházi Beszédei. Két testes kötet.

Ára 4 frt.

Egy szép asszony. A Kisfaludi társaság által 50 arannyal jutalmazott költői elbeszélés.

Ára 60 kr.

Dr. Kerényi Ede, felgymn-tanár

A világtörténet időrendi átnézete. Különös tekintettel Magyarországra a legrégebb időktől a jelenkorig.

Ára 1 frt.

Magyarország történetének időrendi átnézete. A legrégebb időktől a jelenkorig.

Ára 36 kr.

(A legilletékesebb hazai lapok igen elismerőleg említik Dr. Kerényi tankönyveit és nyilatkoznak, hogy ezen történelmi kézikönyvek, iskolai irodalmunkban, hiányt pótolni vannak hivatva — ajánljuk tehát azokat a nagy közönség jóindulata figyelmébe.)

Megrendeléseket elfogad és pontosan eszközöl. **STEIN JÁNOS.**

(5—*)

Reformatus egyházirodalmi ujdonság!

Eppen most jelent meg és kapható

STEIN JÁNOS

könyvkereskedésében Kolozsvárt:

NÉPSZERŰ HALOTTI BESZÉDEK.

Irta: **FÁBIÁN DÁNIEL**, szilágy-csehi ev. ref. pap.

I-ső kötet ára 1 frt 40 kr.

A második kötet még ez év folytán hagyja el a sajtót.

Az első kötet tartalma: I—X. Közönséges halotti beszédek XI—XVI. Halotti beszédek gyermek felett XVII—XXIII. Halotti beszédek ifjak felett

Ugyanott kaphatók:

Népszerű egyházi beszédek. Irta Bartók János
1 frt 40 kr.

Templomi imák. Vasárnapokra, innepekre s más alkalmakra. Köz isten-tisztelet használatául készitette Bozsodi József. Második kiadás. Ddiszkötésben
2 frt.

Halotti emlékbeszédek (orációk) néhány utófohászzal. Irta Tompa Mihály.
1 frt. 60 kr.

Egyház szertartási beszék. Készitette Révész Bálint, kötve
2 frt 40 kr.

Egyházi beszédek különféle alkalmakra. Irta Könyves Toth Kálmán.
1 frt 40 kr.

Kálvin élete és a kalvinizmus. Emlékül a nagy reformátor halála évének háromszázados fordulatra írta Révész Imre. Kálvin aczélmetszetű arcképpel.
2 frt.

Halotti imák. Közönséges esetekre és alkalmakra. Irta Szász Károly. Kötve.
2 frt.

Székács József összegyűjtött egyházi beszédei. Első kötet
3 frt.